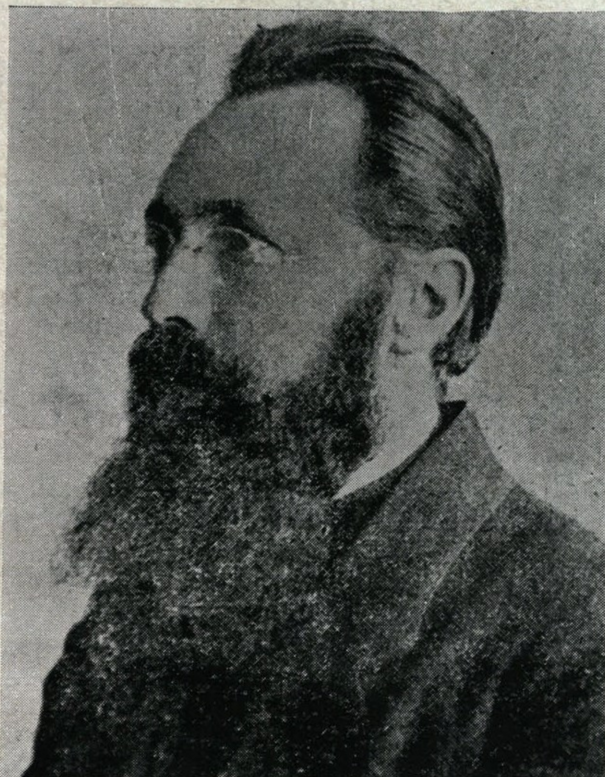
ANUL LXXVI N-RUL 3 MARTIE 1943

CONVORBIRI LITERARE

DIRECTOR: I. E. TOROUȚIU

I. AGÂRBICEANU

„BUCOVINA" I. E. TOROUȚIU, BUCUREȘTI

CONVORBIRI LITERARE

REVISTĂ ÎNTEMEIATĂ DE „JUNIMEA" LA 1 MARTIE 1867

INSCRISĂ LA TRIBUNALUL ILFOV, DOSAR 647/938

ORDONANTA PREZIDENTIALA N-RUL 2708 DIN 20 FEBR. 1939.

APARE LUNAR ÎN 80 PAGINI

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA

BUCUREŞTI III, STR. ARGENTINA, 39

TELEFON 2-10-43

ABONAMENTUL PE AN:

PARTICULARI	500 LEI	
ŞCOLI PRIMARE		
ŞCOLI SECUNDARE		
LIBRĂRII	750	„
OFICIALE	1500	„
STRĂINĂTATE	2000	„

ABONAMENTELE SE ACHITĂ LA INCEPUTUL ANULUI

NUMĂRUL: PREŢUL INDICAT PE COPERTĂ

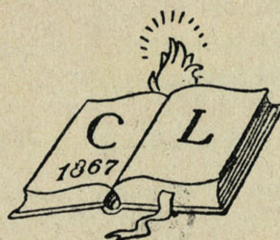
MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE INAPOIAZĂ

CONVORBIRI LITERARE

ANUL LXXVI N-RUL 3 MARTIE 1943

DIRECTOR: I. E. TOROUŢIU

MEMBRI IN REDACŢIE:
ALEXANDRU IONESCU
TEODOR AL. MUNTEANU
ŞTEFAN CUCIUREANU

„BUCOVINA" I. E. TOROUŢIU, BUCUREŞTI

CUPRINSUL

CRONICA LITERARĂ

CRONICA REVISTELOR

BIBLIOGRAFIE

SCRIITORUL ION AGÂRBICEANU

In deplin consens cu întreaga sa manifestare literară și cu opiniile întemeiate ale criticei și istoriei literare, părintele Ion Agârbiceau ne apare ca unul dintre exponenții specifici și de seamă ai prozei ardelene. Integrat complet în linia marilor scriitori ai Ardealului, el ne înfățișază un caz de surprinzătoare fecunditate literară și resfrânge, totodată, o impresionantă și vădită sumă de însușiri permanente ale scrisului transilvan.

Scriitorul Agârbiceanu s'a născut la 19 Sept. 1882. în com. Cenade, jud. T.-Mică [1]. Este fiu de pădurar, și tot pădurar a fost și bunicul său, de fel din satul Agârbiciu, localitate dela care vine însuș numele scriitorului. A urmat liceul la Blaj, iar Facultatea de Teologie la Pesta. Hirotonisindu-se, a slujit ca preot în comunele Bucium Sașa și la Orlat, lângă Sibiu, iar apoi a fost numit protopop și canonic al Clujului.

In afară de activitatea sa preoțească și literară a mai avut și oarecari preocupări de ordin politic, — lucru care se oglindește de altfel și în opera sa, mai cu seamă în romanul „Sectarii", adevărată satiră socială și politică, precum și în *„Vâltoarea"*. Datorită preocupărilor politice a ajuns deputat în Parlament.

A colaborat la revistele mari din Ardeal și Regat, ca *Luceafărul, Semănătorul, Neamul românesc literar, Drum drept, Noul Semănător (Cuget Clar), Tribuna, Viața Românească, Transilvania, Ramuri, Adevărul Literar, Gândirea și Convorbiri Literare* [2].

A făcut parte din comitetele de conducere ale ziarelor ardelene *Patria* și *Tribuna*, precum și al revistei *Transilvania* [3].

In 1927 i s'a decernat marele premiu național pentru proză.

[1] Vezi *Din viața satului transilvan*, pag. 135, apărută în colecția „Grai și suflet românesc", îngrijită de *Gheorghe Dăncuș*, Editura Tribuna Ardealului 1942. D-l *G. Cardaș* în: *Poeții și prozatorii Ardealului până la Unire* (1800—1918), Buc., Ed. Universala „Alcalay" (pp. 549—61) ne situează Cenadele în jud. Alba. D-l *G. Călinescu*, în: *Istoria literaturii române*, Buc. „Fundația Regală pentru literatură și artă", 1941, pp. 564—5, ne pomenește ca localitate natală a scriitorului satul *Agârbiciu*, indicație complet falsă și în dezacord cu ceilalți istorici literari, precum și cu „Mărturisirile" autorului, apărute în Revista Fundațiilor Regale, Dec. 1941.

[2] *Vâltoarea*, roman, început în nr. 7/941 și continuat până în Martie 1943.

[3] *G. Adamescu* în: Istoria lit. române, Buc. 1920, pag. 520, ne informează că a început cu Oct. Goga, în 1902, la Pesta revista *„Luceafărul"*, a cărei redacție s'a mutat mai târziu la Sibiu. Socotim că la mijloc este o confuzie de nume între Agârbiceanu și Oct. Tăslăuanu, decedat în 1942, care de fapt a conlucrat cu marele poet ardelean la începuturile acestei reviste. [Vezi: Oct. Tăslăuanu: „Amintiri dela Luceafărul", Bucovina 1936 și „Oct. Goga, Amintiri", Bucovina, 1939].

In 1928, a fost ales secretar al secţiilor literare „Astra", Sibiu. Este membru corespondent al Academiei Române.

Activitatea părintelui Ion Agârbiceanu, după cum afirmam mai la început, este dintre cele mai rodnice, lista lucrărilor sale se înfăţişază bogată şi variată. Schiţe, nuvele, povestiri, romane, tâlcuiri din Sf. Evanghelie şi conferinţe, precum şi unele însemnate încercări de studiu, se înlănţuesc în vrednic rimb al personalităţii sale literare.

In domeniul romanului, vom înşira aci: *Legea trupului* (Povestea unei vieţi) Bucureşti „Universala-Alcalay", 1926; *Arhanghelii*, ed. II, Buc., „Alcalay" în 2 vol.; *Dolor*, Craiova, Scrisul Românesc; *Legea minţii* (Povestea altei vieţi), Bucureşti, 1927; *Sectarii*, Bucureşti, Cugetarea; *Domnişoara Ana, Buc.*, Edit. Naţională Gh. Mecu; *Stana*, Cluj, 1929; *Iubirea iubirilor* (roman publicat numai în „Adevărul literar", (după *L. Predescu*, Ist. lit. române); *Vâltoarea*, început în C. Lit. nr. 7/941 şi urmat în 1942 şi 1943.

Nuvele, schiţe, povestiri; — a dat până în prezent următoarele volume: *Ceasuri de seară*, ed. II, Buc., „Cartea Românească"; *Chipuri şi icoane* (Din povestirile lui Moş Andrei), Buc. „Casa Şcoalelor", 1928; *Dactilografa*, Buc., „Adevărul"; *Dăscăliţa* (Nuvele), Buc., „Adevărul"; *Datoria* (Nuvele şi schiţe), Buc., „Alcalay"; *Stafia* (Nuvele), Buc., „Alcalay"; *Dela ţară*, Budapesta, „Luceafărul", 1906; *Desamăgire* (Nuvele), Bucureşti, „Ancora"; *Diavolul* (Nuvele şi schiţe), Buc., „Adevărul"; *Două iubiri*, ed. II, Bucureşti, „Cultura Naţională" 1933 [Trad. în italieneşte, sub titlul *„Due amori"*, de *Nella Collini* — Perugia, Venezia „La Nuova Italia"]; *Două comori*, Beiuş, „Ateneul", 1931; *In clasa cultă* (Povestiri), ed. II, Buc., „Cartea Românească", prima ediţie în 1909 la V.-de-Munte, „Neamul Românesc"; *In întunerec* (Povestiri şi schiţe), Buc. „Minerva", 1910, „Cartea Românească"; *Luncuşoara din Păresemi* (Nuvele), Buc., H. Steinberg, 1920; *Melentea*, Buc., „Cartea Românească"; *Minunea* (Povestiri), Buc., „Principele Carol"; *O zi însemnată* (Nuvele), Buc. „H. Steinberg"; *Popa Man* (Povestire după o legendă), Buc., „H. Steinberg", 1920; *Povestiri*, Buc., „Casa Şcoalelor", 1938; *Răbojul lui Sf. Petre*, Buc., „Eminescu"; *Scene*, Buc., „Cartea Românească"; *Singurătate* (Nuvele şi Schiţe), Buc., „Adevărul"; *Trăsurica verde* (Povestiri), Buc., „Cartea Românească", 1921; *Visurile* (Povestire), Arad, „Libr. Diecezane", 1925; *Zilele din urmă ale Cpt. Pârvu*, Buc., „Pavel Suru", 1921; *Păcatele noastre* (Povestire depe vremea stăpânirii ungureşti), Sibiu, 1921 — Bibl. poporală a Asociaţiunii; *Robirea sufletului*, Cluj, 1921; *Spaima* (Povestiri) Craiova, 1921; *Amintirile*, Buc., „Cartea Românească", 1940; *Primăvara* (Povestiri), Cluj, 1928; *Prăpastia*, Buc., Bibl., „Lumina" nr. 3;

In „Biblioteca poporală A. G. R. U." a publicat o întreagă serie de tâlcuiri din evanghelie, etc.; avem astfel: *Căile fericirii* (Tâlcuiri), Beiuş, Bibl. pop. A.G.R.U. nr. 3, 1930; *Mântuitorul*, (Tâlc. cu binecuvântarea mai marilor bisericeşti), Bibl. nr. 4, Beiuş, 1930; *Rugăciunea Domnului*, Bibl. nr. 1, Beiuş, 1930; *Suspinul Creştinului*, Bibl. nr. 2, Beiuş, 1930; *Viaţa şi mlădiţele*, Bibl. nr. 5, Beiuş, 1931; *Preacurata*, Bibl. nr. 8, Beiuş, 1931; *Nicodim, sluga lui Dumnezeu*, Bibl., nr. 9, Beiuş, 1931; *Teodora, Maica cea bună*, Bibl. nr. 10,

Beiuş, 1931; *Eşit-a Sămănătorul* (Tâlcuiri din Sf-ta Evanghelie), Sibiu, Krafft. 1930;

A mai publicat următoarele lucrări: *Marii cântăreţi: V. Alecsandri, G. Coşbuc, Grig. Alexandrescu,* Sibiu, Bibl. Asoc. „Astra", 1931; *Cărturarii români: Diaconul Coresi, Stolnicul Cantacuzino, D. Cantemir, Gh. Lazăr, I. E. Rădulescu, G. Bariţiu,* Sibiu, Bibl. Asoc. „Astra", 1937; *Pentru temelia ţării,* Sibiu, Bibl. Asoc. „Astra", 1922; *Despre minuni,* Sibiu, Bibl. Asoc. „Astra", 1939; *Din Pildele Domnului,* Sibiu, Bibl. Asoc. „Astra", 1939; *Pustnicul şi inamicul său,* Buc., „Cartea Satului", 1938; *In România Mare* (Tâlcuiri şi sfaturi în trei conferinţe poporale), Buc., Casa Şcoalelor, 1926; *O lacrimă fierbinte* (Cuvinte către oastea Ţării), Buc., Pavel Suru, 1918; *Asociaţiunea transilvană pentru literatură şi cultura poporului român „Astra". Ce-a fost? Ce este? Ce vrea să fie?* Sibiu, Dacia Traiană, 1936; *Singurătate* (In vol. „Lui N. Iorga, Omagiu") p. 7—13, Craiova, 1921; *Educaţia religioasă* (In Progr. de lucru al Ministerului Cultelor şi Artelor, p. 77—80, Buc., 1933).

Critica şi istoria noastră literară, deşi nu prea bogate în preocupări şi aprecieri asupra scriitorului Ion Agârbiceanu, sunt concludente şi univoce, însă, în sensul de a ni-l vădi drept un prozator prin excelenţă ardelean, urmărind, parcă, prin acest consens unanim, mai curând un indicativ unilateral şi stereotip. Părintele Ion Agârbiceanu ne apare, ca un nedesminţit evocator al vieţii de aspră şi dârză luptă a poporului nostru din ţara de peste păduri, îngenunchiat sub crunt şi duşmănos destin, de sub cerbicia căruia pare a-şi scutura şi ridica, deseori, luminata-i frunte, împurpurată de cele mai sănătoase nădejdi şi virtuţi creştine. Viaţa Ardealului, în tot ce are ea mai viabil şi mai permanent, angrenată în pitoresc decor extern şi în imuabile trăinicii lăuntrice, se înalţă ca o însorită şi neînlăturată speranţă, depe cele mai adânci şi mai puternice temelii ale operei lui Agârbiceanu.

El se integrează, fără tăgadă, în şirul scriitorilor încălziţi de aprigele nevoi ale naţiei.

Vorbind despre volumul: *In întunerec* — Nuvele, Ed. Minervei, Buc., 1910, iată ce spunea Ilarie Chendi [4] privitor la acest scriitor ardelean:

„Iată-ne iarăş în lumea romantică a d-lui Agârbiceanu. In faţa noastră se ridică iarăş pădurile de brazi dela poalele munţilor, cu cadrul lor ceţos, cu aerul lor de mister şi cu credinţele primitive ale unui popor bun şi nenorocit. Idile, frumoase fără seamăn, cu toată naivitatea proprie unor suflete curate, conflicte tragice, luate din vieaţa unui colţ de ţară; figuri poetizate sau tipuri aspre şi brutale; dar mai ales chinuiţii şi umiliţii din pătura cea mai bătută de soartă, iată subiectele noului volum al d-lui Agârbiceanu".

Intr'un cuvânt, un scriitor care încearcă să ridice vălul depe un colţ dureros al vieţii, dar care rămâne pretutindeni un „judecător milos" şi un „netăgăduit părtinitor al binelui".

Privindu-l mai departe, în „Două iubiri", Chendi ni-l va caracteriza şi mai bine, arătându-ne cum ştie „să analizeze suflete

4 *Ilarie Chendi:* Schiţe de critică literară. Buc., „Cultura Naţională", 1924, pag. 47.

existente și să observe stări sociale", să „persifleze naționalismul rău înțeles", și „să atace chestiunile practice de educația poporului", cu o vădită tendință didactică și naționalistă, motivându-i această merituoasă înclinare:

„Putea (un prozator ardelean de talent) într'o țară ca a noastră, unde literatura ungurească e plină de tendințe anti-românești, unde Jókai, în povestirile sale, a insultat memoria eroilor lui Iancu, să renunțe la spiritul tradiției și la glasul îndemnător al inimei?" [5]

D-l Eugen Lovinescu [6] subliniază trăsătura sămănătoristă a scriitorului Agârbiceanu și talentul său de „a zugrăvi tipuri țărănești în mișcare și dialog", dar, totodată, vrea să desvălue și unele slăbiciuni ale literaturii sale. Viața este văzută de acest prozator — ne spune d-sa — numai prin „aspectele ei exterioare", nu pe dinăuntru, nu prin conflicte sufletești. Aceasta este o consecință a carenței estetice a literaturii ardelene în genere, după concepția d-lui E. Lovinescu, care ne afirmă că din opera părintelui Agârbiceanu pot fi scoase elocvente și caracteristice indicațiuni în acest sens. Literatura ardeleană nu este nici speculativă, nici abstractă; înainte de a fi universală, ea ține seamă că are o patrie [7] reflectând condiții proprii, circumstanțe locale.

Insuficiența acestei literaturi se vădește, după d-l Lovinescu, mai cu seamă, prin acumularea amănuntelor, prin lipsa gradării efectelor și a planurilor de perspectivă trebuincioasă, prin regionalismul linguistic și prin subjugarea față de realitatea imediată. Este o literatură „de cult", cu prelungirea luptelor de rasă și nu-și părăsește caracterul național și moralizator [8], vădind astfel sărăcie în forme și sensibilitate și aderând la slujirea idealurilor:

„Literatura Ardealului este, așadar, într'un cuvânt, regională, puternic determinată de condițiuni locale, plină de seva țarinei ce a rodit-o, inferioară, desigur, sub raportul estetic din pricina unui naturalism prea direct și din pricina lipsei unei culturi latine mai bogate; realistă prin tecnică, ea e idealistă, prin cuprins, prin felul de a înțelege viața ca pe o luptă pentru libertate și prin fundamentul ei moral" [9].

Literatura părintelui I. Agârbiceanu se subsumează pe deplin acestor caracteristici, conchide criticul impresionist. Dar obiecțiile sale, îndreptate împotriva literaturii ardelene în general și împotriva celei a părintelui Agârbiceanu în special, deși călăuzite, poate, de o bună intenție, nu ne par pe deplin îndreptățite. Observațiile sale țintesc tot vechea dispută dintre concepția artei pentru artă și a celei cu tendință, la care concluzia a fost atât de fericit pusă de Caragiale, preferând arta cu talent; se mai sprijină, de asemeni, și pe un nemărturisit criteriu al autonomiei valorilor, care rămâne încă pe planul discuției și despre care, mai cu seamă, nu se poate deduce că a fost înfrânt nici de scriitorul cercetat și nici de literatura căreia el se subsumează. Valorile culturale între cari

[5] *Ilarie Chendi*, op. cit., p. 52.
[6] *Eug. Lovinescu:* Figuri ardelene, Arad, Edit. Libr. Diecezane, 1925, p. 137.
[7] Id., ibid., pag. 140.
[8] Id. ibid., pag. 143.
[9] Id. ibid., pag. 144.

și valoarea estetică au într'adevăr o independență, o structură și o lume a lor aparte, care le ridică peste resortul și vehiculația materială necesară, dar trăinicia criteriului lor de obiectivare și comparație se sprijină tocmai pe talentul, pe vocația sau geniul celui care le dă la iveală în forme din ce în ce mai noui, mai împrospătate.

Pretinsa lipsă a unei culturi latine mai bogate, adică a celei de clasă franceză, — în afară de faptul că nu e încă stabilit cât de bogată ar trebui să fie o asemenea cultură spre a da roade — nu poate alcătui o cauză de sărăcie a sensibilității sau a perspectivei estetice. Și, peste orice alte considerații, este o flagrantă contradicție să aduci școalei ardelene, care a alcătuit adevăratul leagăn al celei latiniste, învinuirea unei lacune în ce privește o bogată cultură latină. Așișderea, în ce privește înrâurirea prea strânsă a factorilor locali, concreți.

Viziunile universaliste asupra lumii și vieții duc deobiceiu la pure și aride concepții generale, politice, etice sau metafizice și numai talentul adecvat le poate împământeni în domeniul fertil al literaturii, iar, ca un pandant al lor, acei factori concreți, realiști, dacă voiți, dau la rândul lor o netăgăduită și specifică înviorare, o viață de puls ridicat și nouă, atât simțirii, cât și formelor literare, artistice, etc.

Dealtă parte, lupta de rasă, lupta pentru libertate, cu toată factura lor proprie la poporul nostru ardelean, se înscriu tot în panteonul ideilor mari și generale și nestinsa lor strălucire o întreține tocmai acest valoros și puternic reflex pe tărâmul literar, pentrucă, orice s'ar spune, talente s'au găsit și ridicat din belșug spre a promova scrisul transilvan dela pura sa semnificație politică și socială spre un nivel de valabilitate și națională, dar și obiectivă totodată.

Istoricii literari, Gh. Cardaș [10], G. Călinescu [11], Lucian Predescu [12], etc., se mențin la reproducerea aceluiaș clișeu general și neîndestulător. Il aflăm astfel pe părintele Agârbiceanu, ca un adânc cunoscător al vieții țărănești ardelene, care pasămi-te n'ar căuta conflicte sufletești, nici momente dramatice, înclinat profund spre discutarea problemelor morale, încercând să ne facă simpatică virtutea, binele, iar eroii săi rămân simple suflete umile și oneste, români necăjiți, cari mai găsesc totuș timpul să urmeze un înalt ideal național.

N. Iorga [13] îl socoate un viu povestitor al epocii sale, care folosește elementul popular, fără ca totuș să se poată desprinde de lumea în care trăește. Aceiaș dramă a Românului ardelean o subliniază și N. Iorga, ca o trăsătură capitală a operei sale:

[10] G. *Cardaș:* Poeții și prozatorii Ardealului până la unire (1800—1918), București, Universala „Alcalay", p. 549—561.

[11] G. *Călinescu:* Istoria literaturii române, Buc., „Fundația Regală pentru literatură și artă", 1941, pag. 564—5.

[12] *Lucian Predescu:* Istoria literaturii romăne, Buc., „Socec et Co. S. A." 1936, pp. 280—4.

[13] *N. Iorga:* Istoria literaturii românești contemporane, II, București, „Adevărul", 1934, p. 178.

„Cele mai adânci dureri omenești ale celor ce nu le strigă, acest păstor de suflete le știe și le spune cum ei înșiși le-ar spune dacă ar avea cine să-i asculte" [14].

Stilul său este nesilit, necăutat, sărac, după toate imputările cari i s'au adus.

Verdictul dat de I. Chendi și de E. Lovinescu în parte se desprinde din toate considerațiile de mai sus.

D-l Perpessicius [15] ne relifează, că, și în scrisul părintelui Agârbiceanu, preoții se păstrează în aceiaș notă de adevărată efigie a literaturii de peste munți. Găsim totodată aci și o caracterizare a acestui scriitor mai apropiată și mai subtilă.

„Este însă în Ion Agârbiceanu un spirit de observație, un dar de a sanctifica și cele mai umile subiecte, este o sobrietate de gravor în cupru, calități ce-l ridică până la creația epică și care sapă în sufletul lectorului ca apa tare" [16]).

Sau :

„Poezia bătrâneții, poezia diformului, poezia „urâtului" din viață, poezia decrepitudinii trupești, a damnaților, a Sisifilor, iată marele merit al lui I. Agârbiceanu și sigura lui feudă în literatura română" [17]).

Aprecierea critică aci pare să capete o rezonanță mai adâncă și mai valorificatoare. Ea se apropie pe dea'ntregul de obiectul său esențial, prinzând și păstrând linia călăuzitoare a concepției scriitorului.

In afara darului pe care îl are acest scriitor de a grava sufletele omenești, puternice sau gingașe, avântate sau liniștite, nu ne putem reține, la rândul nostru, de a sublinia și măestria cu care zugrăvește pretutindeni tablouri conturate și odihnitoare în genul celui de mai jos:

„Unde Ulița Mare face o cotitură adâncă în pometurile grădinilor, stă o căsuță cu strașina lungă de paie, cu două ferești ce privesc mirate. Iți face impresia unei femei bătrâne, micuță, ce a înlemnit în fundătura aceea, și nu mai știe pe ce lume e. Un nuc rotat, care vara trimite luciri de bronz, atinge cu crengile netede ca șerpii coperișul căsuții". (Dascălul Vintilă, p. 181).

Alături și peste toate considerațiile pomenite mai sus, părintele I. Agârbiceanu și-a spus însă cuvântul răspicat și lămuritor asupra principiilor și izvoarelor spirituale, cari stau la temelia operei sale, înlăturând astfel multe din învinuirile, cari i s'au adus.

Iată ce ne mărturisește :

„La temeiul scrisului meu a fost emoția estetică, și poate mai mult, emoția etică, mai ales după ce fusesem atras de adâncimile sufletului omenesc.

„Mi s'a adus acuza că sunt un scriitor cu tendințe moralizatoare ieșind astfel în unele lucrări, din domeniul artei. Nu mă gândesc să mă apăr, ci să mă explic.

„Pentru mine, începând dela vârsta de 21—22 ani, cea mai înaltă fru-

[14] Id. ibid., pag. 180.
[15] Mențiuni critice, I, Casa Școalelor.
[16] *Perpessicius*, Op. cit., p. 213.
[17] Id. ibid., p. 214.

museţe omenească, e frumuseţea spirituală, armonia şi desăvârşirea vieţii spirituale. Şi lupta cea mai de preţ, e lupta pentru această desăvârşire. După cum am rămas adânc impresionat în faţa frumuseţii naturii, cu rezonanţe sufleteşti care nu se sting, ci se adaugă mereu; după cum m'am înduioşat şi m'am însufleţit în faţa unui om frumos, a unei clădiri monumentale, sau auzind un cântec armonios, tot aşa m'am emoţionat în faţa oricărei calităţi frumoase a sufletului omenesc. Am admirat pe cei puternici de voinţă, m'am simţit neînsemnat în faţa spiritelor mari, am fost pătruns de bunătatea, dreptatea, cinstea descoperită la alţii. Şi m'a încântat mai ales lupta dată de omul conştient pentru ca în el să birue binele asupra răului, poruncile superioare ale vieţii, asupra instinctelor oarbe. Această luptă m'a impresionat poate şi mai mult decât un peisaj frumos, un apus sau răsărit de soare, sau un cântec frumos.

„Ori eu mi-am dat seama de foarte tânăr că oamenii nu sunt aşa de răi, în majoritatea lor, cum se arată, sau cum îi crede lumea. Faţă de slăbiciunea fatal legate de firea noastră am simţit o tot mai mare milă. Am ajuns, de tânăr, la convingerea, că oamenii sunt mai de grabă nenorociţi decât răi" [18]).

Iată redat aci, în aceste *Mărturisiri* ale părintelui Agârbiceanu, sâmburele de lumină al operei sale. Acest principiu călăuzitor îl vom desprinde pretutindeni în propriile-i realizări.

Alături de înalta viziune creştină a operei literare, viziune care alcătueşte în cea mai largă măsură matca de desvoltare a scrisului său, se evidenţiază un alt principiu, de trainică înţelepciune clasică, un temeinic criteriu de filosofie antică, în care valorile spirituale: bine, adevăr, frumos, se desfăşoară într'o solidară îmbinare. Se desprinde, — dacă vreţi — acelaş sens al artei ca valoare socială şi moralizatoare, concepţie îmbrăţişată cu netăgăduit avânt de scriitorul şi esteticianul francez Jean Marie Guyau.

Intreaga manifestare literară a părintelui Agârbiceanu — fie în schiţă, nuvelă, roman sau simplă povestire — se sprijină pe un plan de sănătoasă înfăţişare sau viziune socială şi morală, fără ca totuş această preocupare să slăbească valoarea scriitorului ca atare, cum ar reieşi din unele observaţii ale cercetătorilor săi.

Predilecţia sa în lecturi pentru scriitorii francezi şi ruşi — după cum însuş pomeneşte în altă parte a „Mărturisirilor" citate mai sus — explică şi învederează poate, în oarecare măsură, şi tonul de asanare morală şi socială a literaturii sale, dar va trebui să punem, totuş, această tendinţă vădit didactică, şi pe seama unei alcătuiri personale; pe socoteala unei structuri spirituale, forjată în dogoritoare crize psihologice, creatoare. Asemenea probă de incandescenţă spirituală părintele Agârbiceanu, ca toate marile şi adevăratele talente, a încercat-o în tinereţea sa, — după cum de altfel ne destăinue în aceleaşi mărturisiri, — probă după care a urmat limpezirea, calmul interior şi hotărnicia cristalină a gândurilor sale asupra lumii din lăuntru şi din afară, în ciuda întregului sbucium inerent vieţii de toate zilele.

Eroii romanelor şi ai nuvelelor sale, ca răspuns la obiecţiile cercetătorilor numiţi mai înainte, cari îi socoteau, în bună parte, scoşi în afara crizelor, conflictelor sau complicaţiilor sufleteşti, urmează pare-se, în marea lor majoritate, aceiaşi linie de desvoltare ca şi a autorului. Sunt suflete hotărîte şi limpezi, în adâncul cărora poţi privi ca în fundul apelor liniştite şi clare, oglindind

[18] *Mărturisiri*, Revista Fundaţiilor Regale, nr. 12/941, pag. 551.

azurul unei zile senine de vară; sunt suflete cari au trecut criza, nu mai luptă cu ea, căci au învins-o. Ei luptă, dacă vreţi, cu destinul în limitele cari depăşesc logica sau înţelegerea umană şi adeseori ridică povara covârşitoare a ideilor sau faptelor de arie şi însemnătate obştească.

Tumultul pasiunlior nu-şi mai găsesc, propriu zis, în opera părintelui Agârbiceanu făgaşul deciziilor neaşteptate şi tenebroase. Eroii săi luptă cu viaţa şi-o înving; îi poartă şi promovează tezele, îi rezolvă problemele practice cele mai grele, cu o răbdare şi o voinţă de cremene. Aşa este *Vasile Mureşan,* — tânărul seminarist şi mai apoi preot — din „Arhanghelii", a cărui voinţă şi nesdruncinată răbdare nu putea să ducă decât la ţelul luminos şi just al căsătoriei sale cu Elenuţa Rodeanu, cu tot concursul împrejurărilor potrivnice. *Andrei Pascu,* seminaristul din „Legea minţii', urmează aceiaş dârză lege a voinţii, a chibzuinţii proprii, şi îşi pune darurile sale spirituale în slujba mare a Neamului.

In „Două iubiri", Dan — unul din puţinele cazuri ale literaturii părintelui Agârbiceanu în care conflictul sufletesc este prezentat în desfăşurare — rezolvă criza tot în sensul marilor chemări, alegând, dintre cele două iubiri, pe cea a Patriei. Zdrobit sufleteşte, chiar în ziua logodnei părăseşte casa dragei sale, unde neamul său fusese bârfit, batjocorit :

„Lui Dan i se păru să s'a frânt ceva în el, simţia că mâna aceea rece atât i-a prins inima până i-a făcut-o numai un glonţ. I se păru, apoi, că prin casa întreagă începe să bată un vânt, ce-l izbeşte puternic în faţă. Părea că împrăştie şi părea că aduce ceva vântul acesta. Iar lumea începu să se învârte cu el şi, când i se păru că acum se cufundă, gemu odată de rămaseră cu toţii încremeniţi" (Două iubiri, p. 36).

Tendinţa de a se reîntoarce la logodnica pe care încă o iubea, este înfrântă la jumătatea drumului de ţară de sunetele clopotelor, cari îi vestesc peste lanuri şi ogoare că încă unul din sângele naţiei sale mai luase drumul veciniciei.

Acelaş este cazul şi al *Mariei Negru* din „Iubirea iubirilor", care îşi jertfeşte dragostea pentru Andrei, înlocuind-o cu iubirea pentru Neam.

Dramatic rămâne numai cazul lui *Ion Florea* şi al *Olimpiei Grecu* din „Legea trupului", cari în urma păcatului comun îşi curmă zilele; dar explicaţia acestui desnodământ o alcătueşte mai degrabă, după însăş mărturisirea autorului, înrâurirea suferită din partea romanului lui Tolstoi: Ana Karenin, cu care prezintă de altfel şi însemnate asemănări.

Maria Dinului din „Fefeleaga", peste toată sărăcia lucie în care se zbate, ducându-şi firul vieţii sale nenorocite şi al copiilor săi, seceraţi de mizerie şi boală, pe cari îi îngroapă pe rând, îşi poartă poruncile destinului cu aceeaş liniştită voinţă surprinsă mai înainte, fără scrâşnete şi fără văicăreli.

Iată măestria cu care scriitorul reuşeşte să ne zugrăvească lăuntricul acestei nenorocite Niobe, brăzdat de un tragic oedipian aproape şi neclintit totuş depe brazda resemnării:

„Dar ea nu s'a încrezut niciodată în oameni, nici nu le-a cerut ajutorul. Se încredea în voia Celui de sus, iar acum, dela moartea lui Dinu, se încredea

în Bator. Decând și-a închis dumnealui ochii și ea a ieșit în curte să strige „tulai", de-atunci a simțit că nu oamenii aceia cari vor veni să vadă pe mort îi vor fi sprijin de-acum înainte, ci calul acela mare, alb, care sta legat de un pociumb și ronțăia la ogrinji. Și cât a stat mortul în casă, de câte ori ieșia Fefeleaga afară, îi părea că Bator, cum ronțăia la ogrinji, dând din cap, ar zice: „Da, da, da! Vom face ce vom putea".

Iar după ce îi moare ultimul copil:

„Dimineața următoare a mers în șopron, l-a luat pe Bator de căpăstru și a pornit. Calul trăgea să meargă spre locul unde știa că stau cele două corfe legate îndăsăgite. Dar Fefeleaga îl opri. „Stai, Bator, stai calule sărace, că deacum n'o să mai porți piatră în spinare". Și-l trăgea de căpăstru spre portiță. Calul, simțind că n'are coșercile în spate, se priponi în portiță. „Ghii, măi Bator, hii măi dragă. Acum nu mergem la lucru. Nu! Acum te duce Fefeleaga la târg să te vândă, să-i cumpere mama cunună și julj alb-alb, ca laptele de alb. Că acum a murit și Păunița, măi Batore". Și ochii ei uscați se umeziră a doua oară" (pag. 214).

Din marea dramă a Măriei Dinului, aceasta-i singura lamentare. Mai departe, nici o urmă de împotrivire față de înalta vrere a Domnului, nici o nădejde pe vreun alt sprijin decât cel al puterilor proprii.

Multiple sunt sensurile ce se cer desprinse înlăuntrul literaturii părintelui Agârbiceanu, dar asemenea tendințe ar incumba preocupări mai largi și mai minuțioase totodată.

S'a mai afirmat — și pe bună dreptate — că în realizările sale se găsesc înfățișate, cu prisosință, tipurile unei epoci de tranziție. [19]

Paralel acestei observații, trebue să pomenim și celălalt fenomen, corolar: al inadaptabilității. Atât Andrei Pascu din „Legea minții", cât mai cu seamă Ion Mărginean din „Vâltoarea", de altfel ca și Vasile Mureșan din „Arhanghelii" și aproape mai toți purtătorii principali ai acțiunilor din romanele și nuvelele părintelui Agârbiceanu nu se lasă asimilați de viața în mijlocul căreia luptă, cu toată paradoxala inactualitate uneori a conflictelor sufletești.

Andrei Pascu, smuls de puternicile sale daruri intelectuale din sânul vieții sănătoase și simple de țară și mânat pe drumul cărții, nu poate fi înglobat de societatea clericilor maghiari, ci își păstrează întreaga și aspra libertate pentru slujirea țelurilor nației sale; nici Dan, cu toată dragostea-i puternică pentru Ella, nu poate fi asimilat de mediul maghiar al logodnicei sale, iar Ion Mărginean, în „Vâltoarea", se împotrivește cu înverșunare tuturor practicelor și imperativelor meschine politice, urmând numai dreapta și curata sa chibzuință, închinată nevoilor Neamului.

Pretutindeni, la acești principali eroi ai literaturii părintelui Agârbiceanu se desprinde o axă trainică, nu numai de orientare naționalistă, ci și de aprigă comportare spirituală, o linie de nesdruncinat caracter, care îi menține neclintiți și dârzi, sub constelația neschimbătoare a țelurilor pe cari și le propun ineluctabil.

Rare sunt patimile și mai rare îndeobște sunt voluptățile cari îi împing în acțiune, dar îi mână mai cu seamă la faptă și la sbucium constructiv conștiințele lor vecinic încordate și, totuș, lim-

[19] Il. Chendi: op. cit., p. 51.

pezi. Este, poate, și cauza pentru care se constată, în bună parte, atât de reduse complicații psihologice. Toți acești purtători de acțiune, deși sunt tipuri cari ies în evidență din sânul comunității ce îi înglobează mai mult sau mai puțin, nu sunt însă nicăeri cazuri exagerate, excepționale, monstruozități sau culmi de genialitate, dacă voiți, nici praguri neverosimile de decădere și desfrâu. Sunt mai degrabă premianții vieții de toate zilele, exponenții reali și concreți ai claselor noastre cât mai felurite și mai obicinuite totodată. Sunt agenții luptei și trudei sociale de fiecare clipă, a căror trăinicie de spirit și voință nu ambiționează cu orice preț să spargă orizonturile și ogivele mărginașe ale veacurilor și mileniilor, dar în jurul cărora se polarizează zi de zi fapta și nădejdea semenilor lor, ca o povară pe care o duc cu cinste și sen'nătate.

Și, pentru a aminti disjuncția d-lui Lovinescu, vom semnala că aci rezidă comportarea și tehnica realistă a scriitorulu' Agârbiceanu. In fondul ei însă, întreaga sa literatură este însuflețită de o necontestată spiritualitate. Eroii săi sunt în majoritate purtători și fauri ai tezelor, ai ideilor cari animă și promovează viața socială și cari încearcă tot odată să-i asigure sănătatea și permanența.

Deși, poate, susceptibilă pentru discuție și obiecții pe multe laturi, atât ca realizare, cât și ca tehnică, proza părintelui Agârbiceanu și-a cucerit însă în sânul literaturii noastre un loc, care nu mai poate fi contestat. Concepută pe plan de anvergură socială — ca, dealtfel, toate marile cazuri ale literaturii europene din care s'a adăpat — și clădită în bună parte pe virtuțile și permanențele sufletului ardelean, ea adaogă nepieritoare și meritoase file tezaurului de simțire și graiu românesc.

Alexandru Ionescu

V Â L T O A R E A

ROMAN

XIII

Trecură şapte ani, plini de dese şi mari fluctuaţii şi schimbări politice. Guvernele nu aveau nici o stabilitate. Alegeri şi iar alegeri. Partidele se regrupau, se refăceau şi se întovărăşau în combinaţii nouă. Părea că le-a bătut ceasul din urmă. Se născură altele noui, fracţiuni disidente. Nimeni nu se mai putea orienta ce vor unii şi ce vor alţii. Se desfăcură prietenii, se revoltară cei domestici, tineretul îşi organiză grupările lui în cadrele sau alăturea de partide. Presa fu mai agitată ca niciodată. Lupte personale pretutindenea, pentru şefii, pentru candidaturi, pentru comitete. Lupte şi vrăjmăşii nouă, şi acuze şi certe în presă ca la uşa cortului. Nimeni nu mai era sigur „când venim", „cât stăm". „Cărămida" cădea în cap pe neaşteptate.

In toate alegerile câte se succedară Grecescu şi Mărginean îşi ţinură locurile. Ei cultivară judeţul cu cea mai mare grije. In parlament susţinură lupte înverşunate.

Lui Mărginean i se acrise sufletul de tot şi de toate. Fu constrâns din împrejurări şi de partid să se războiască cu oameni cu cari nu avea nimic de împărţit. Nenorocul era firea lui aprinsă care-l făcea să se războiască cu patimă, uneori cu prieteni vechi, cu oameni pe care-i stima. Lumea-l credea un încarnat adept al partidului din care făcea parte, deşi în sufletul lui le dispreţuia pe toate ca şi mai înainte. Era decând începură să se înmulţească, să se pulverizeze în fracţiuni, le dispreţuia şi mai mult.

Afară de munca dela Bancă, de lucrările oficiale, îl năpădiră o mulţime de procese particulare. Procese mari. Numele lui de bun orator îi aducea mereu clienţi noui. Susţinu procese fructuoase, venitul lui creştea din lună în lună. Era cuprins cu treburile încât nici nu mai avea vreme să se gândească la planurile sale personale, la familia sa. Uneori avea sensaţia că l-a prins un monstru cu multe braţe, din cari nu mai poate scăpa. Uneori îi trecea prin minte ceea ce-i spusese Grecescu despre provincialii cari se mută în Capitală. Dar nu avea vreme să se gândească. Vremea trecea vertiginos şi el trăia într'o continuă înfrigurare.

Atăca şi era atăcat. In parlament, la ziare, în adunări publice. Fu silit şi de zece ori să se desvinovăţească de frauda din fondurile judeţului. Lumea, aici, uita îngrozitor de repede. Ori, fără nici

o conştiinţă, se repeta mereu acuza din simplu interes de luptă de partid. Intentă din nou procese de calomnie, cari erau mereu amnestiate, după fiecare alegere. Intr'un rând fu silit să pălmuiască pe un deputat pe culoarele Camerei. Pe alţi doi îi provocă la duel. Dar nu se alese cu nimic: martorii reuşiră să dovedească lipsa ofensei. Ce oameni laşi! Pretutindenea lume care nu cunoştea sfinţenia cuvântului dat, care nu era sensibilă la nici o vătămare a onoarei.

Se săturase de tot şi de toate până în grumazi. Totuşi, luat în fiecare ceas de alte treburi, nu se gândi să se întoarcă la vechiul său post, sau mai exact gândul venia, dar nu avea vreme să prindă rădăcini.

Anii se scurseră vertiginoşi ca o furtună. Acum se împliniră şapte de când plecase din oraşul acela reşedinţă de judeţ. Şi veni din nou un guvern liberal.

Chiar în preajma venirii lui se întâmplă un eveniment: fiica lui, Nica, măritată de abea un an cu un inginer, fu părăsită de bărbat. Omul se înhăitase cu o artistă şi introduse proces de divorţ.

Nici nu-şi dădea bine seama cum s'a ajuns la căsătoria asta. In primul rând de ea era responsabilă fata şi Emilia. Şi poate şi băiatul, care termina acum politehnica şi introdusese în familie pe inginerul acela.

Luat mereu de treburi Mărginean aflã toate lucrările pregătite pentru căsătorie. La început îi păru că-i o glumă, dar înţălese că tânărul acela brunet şi înalt, îi făcea curte fiicei sale de un an, că are un post foarte bun, că se trăgea dintr'o familie cunoscută şi avută. Inţălese, cât începu să facă opoziţie că fata era îndrăgostită greu, şi că ar fi nenorocită dacă s'ar opune. Cum să se opună? Avea el vreme să se gândească, să aprofundeze situaţia? Işi luă informaţii asupra tânărului, asupra familiei, şi relaţiunile primite erau dintre cele mai bune. Pe de altă parte Emilia era convinsă că-i un băiat serios şi că-i place foarte mult de fată. Cum s'ar mai opune? Nica era de douăzeci de ani. Poate acesta era norocul ei! Nu s'a împotrivit.

Şi iată acum, dintr'odată, ruşinea, catastrofa!

Evenimentul acesta îi risipi toată înfrigurarea muncii şi începu să-şi facă mustrări amare că s'a interesat prea puţin de familia lui, de copiii lui în aceşti şapte ani. Blestemată să fie toată politica, tot câştigul lui ca advocat cunoscut acum! In definitiv ce ştia el şi despre viaţa Emiliei în aceşti şapte ani? Ce ştia despre băiat? Că se pregătea să-şi iea diploma de inginer? Dar mai încolo? In anii aceştia între studenţi au fost mari şi multe agitaţii, se creiase un fel de partid al tineretului. Ce idei avea Ionel? Avea vreo legătură cu organizaţia asta nouă pe care unii o lăudau, alţii o defăimau? Ce ştia el? Ce părinte a fost el de când s'a mutat în Capitală.

Intre timp socrul său, doctorul, murise, iar soacră-sa îmbătrânise. In fiecare lună ea le aducea aminte de promisiunea făcută să nu rămână prea mulţi ani în Capitală. Dar le putu scrie! El era prins în cleşte, iar Emilia spera să găsească în Bucureşti o partidă bună pentru faţă. Ei, iată, a găsit-o!

In preajma venirii unui nou guvern liberal, într'o nouă structură de paritd, căci se împărţise şi el în vreo trei fracţiuni, în casa lui Mărginean era grea jelanie. Fata, Emilia, până şi Ionel, tăceau cu ziua.

După instalarea guvernului el ceru lui Grecescu să-l deslege de slujba de aici, să se poată întoarce acasă. Nu mai putea rămâne în Capitală.

— De, de-ocamdată să ne mutăm cartierul general în judeţul nostru. E chiar necesar. Pe urmă vom vedea, răspunse cu o nuanţă de nesiguranţă, de îndoială un glas, încercatul politician.

— Hotărîrea mea e definitivă, domnule Grecescu.

— Renunţi aşa de uşor la marea dumitale clientelă ?

— Nu mai am nevoe de nimic ! M'am scârbit de toată lumea, începând cu mine însumi.

— Doar nu înţălegi că nu vei mai candida ?

— Ba, mai ales asta. Nu voiu mai candida. Mi-a fost de-ajuns, m'am scârbit de toate.

— Hm ! făcu omul şi rămase multă vreme tăcut.

— E hotărîrea dumitale definitivă ?

— Da.

— Şi, nu mă vei ajuta nici pe mine în campania electorală?

— Dacă ţii necondiţionat, voiu face-o !

— Dar se'nţelege că ţiu.

— Şi, în locul dumitale pe cine să punem ?

— Am eu un prieten bun, om harnic şi cinstit. E suplinitorul meu, advocatul Bodea. El e singur, n'are soţie, n'are copii. Şi aşa, dacă reviu eu la postul dela sucursală, el rămâne din nou şomer.

— Hm ! Vom mai vedea !

Peste două săptămâni, afară de băiat, care era în examene, plecară acasă, în sat, unde-i aştepta cu nerăbdare mama Emiliei. Aflase şi ea de nenorocirea ce căzu peste familie, şi blestema mereu pe bărbaţii ticăloşi. Săraca Nica ! S'a încrezut într'un om fără caracter ! Dar cum s'au învoit Ion şi Emilia să-şi mărite fata după un... bucureştean ? N'au auzit despre divorţurile obicinuite ale acestora ? N'au ştiut, cum ştie toată lumea, ce moralitate e în aşa numita societate bună de acolo ? N'au avut pilde la oraş între cei veniţi de dincolo ? Săraca nepoată ! Norocul ei că -i încă tânără şi frumoasă, şi n'a rămas cu vre-un copil. Da ! Emilia i-a trimis acum scrisori disperate ! Dar pentruce nu şi-a deschis ochii un an de zile câtă vreme ticălosul acela i-a făcut curte fetei ? Atunci cerca să o convingă — la protestările ei — că-i un băiat bun, cinstit, un om delicat şi fin. Acum a dovedit cât era de fin.

Uneori bătrâna văduvă îşi mai făcea şi păcate. Tot întrebându-se cum a putut Emilia să se lase îmbrobodită de tânărul acela, avea uneori îndoeli chiar asupra fiicei sale, asupra Emiliei. Cine ştia îşi zicea, dacă societatea în care trăia nu-i va fi sucit şi ei capul, dacă nu vedea lumea cu alţi ochi ? Decumva se va fi scrintit şi ea şi va fi început — Doamne fereşte ! — să calce cu stângul la vârsta ei, ar fi înţăles mai uşor greşala de neiertat cu măritarea fetei. Dar se bătea cu palma peste gură, când i se părea că rosteşte o semenea osândă ! In sfârşit ea s'a împotrivit destul, ea nu are

nicio vină în nenorocirea copilei. Abea s'a îndurat să trimită o felicitare cu prilejul nunții.

Nu aduseseră încă nimic din locuința din București. Trebuiau să-și afle întâi una în oraș. Bine ar fi dacă ar putea ajunge la vechea locuință, lângă sucursala Băncii!

Ion Mărginean nu rămase în sat decât două zile. Promisese lui Grecescu să-i ajute în noua campanie electorală, și se ținu de cuvânt. Plecă cu el în județ. Cu el în județ. Cu el și cu advocatul Bodea, și cu ceilalți candidați.

Inainte de fixarea definitivă a listei Grecescu mai insistă odată pe lângă Mărginean să primească locul al doilea. Partidul era acum la putere, biruința era sigură.

— Eu îți sunt un prieten sincer, și nu voesc să-ți ascund nimic. Deputăția și profesiunea de advocat în Capitală nu sunt lucruri de lepădat. Nu-i imposibil ca în viitor să fie singurul dumitale mijloc de existență. Iată pentru ce stărui.

— Dar postul meu dela sucursală? întrebă nedumerit Mărginean.

— E nevoe să vorbim limpede. Dumneata știi că guvernul de azi nu are aprobarea întregului partid liberal, că însuși partidul e bifurcat, dacă nu cumva trifurcat. Dumneata ai aderat la ramura dela guvern. Banca e în posesiunea bătrânilor liberali. Ei sunt marii acționari. Și s'ar putea să se răsbune.

— Dar am contract. O să improcesuez banca. Eu sunt funcționarul ei, nu al partidului. De altfel toată aderarea mea nu mai are nici o valoare, îndată ce mă retrag definitiv din politică.

— E posibil să ai dreptate, dar precauțiunea nu strică. Candidând ieși cu siguranță, și în orice caz îți mai rămâne clientela din București. Dacă nu candidezi s'ar putea întâmpla să rămâi și fără postul dela bancă. De aceea stărui eu. Cine credea înainte cu șapte ani să intre zizania și într'o cetate tare ca a noastră!

Mărginean văzu că omul îi vorbia cu sinceritate, în interesul lui, și-și arătă recunoștința. Dar rămase neînduplecat: nici politică, nici advocatură în Capitală! Nu mai putea trăi acolo!

Grecescu știa de părăsirea fetei și de divorț și-i părea că înțelege, în parte, ce-l alunga pe Mărginean din București. De aceea nu insistă mai mult, deși el n'ar fi părăsit clientela acestuia. Era însfârșit o neghiobie, o încăpățânare de catâr, să dea cu piciorul într'o bae de aur. Ca și când profesiunea lui ar fi fost de vină de nenorocirea ce căzuse peste fată și peste familie! Astfel rămase candidat în locul al doilea pe listă advocatul Emil Bodea.

Acesta, decând cu desilusia suferită înainte cu patru ani, nu mai avu nici o frământare de conștiință referitoare la partidele politice. Le adusese pe toate la același numitor. Dar și gândul că Mărginean își va ocupa postul și că el va rămânea din nou pe linia moartă, îl făcu să nu mai rămână nicio clipă la îndoială de a primi candidatura.

In timpul cât ținu campania electorală Ion Mărginean se felicita aproape în fiecare zi pentru hotărârea lui de a se smulge din vâltoarea ce l-a supt împotriva convingerilor sale. Ce se pe-

trecea în campania asta întrecea orice măsură. In judeţ nu erau mai puţine decât şapte liste de candidaţi, şapte partide şi fracţiuni de partide. Sătenii se zăpăciră cu desăvârşire şi mulţi râdeau ironic de bătaia orbilor.

A, dacă s'ar fi putut realiza cel puţin acum, când toate partidele se anemiaseră, idealul lui de concentrare într'o singură tabără românească ! Atunci ar mai face şi el politică. Pentrucă, iată, ajunse o pasiune pentru el să stea de vorbă cu oamenii, să vorbească în adunările poporale.

Dar de idealul acesta ţara era mai departe decât oricând. Vrăşmăşia era mai cumplită ca înainte, şi chiar între foşti prieteni politici până ieri, membri în celaşi partid.

Alegerile se terminară cu biruinţa listelor guvernamentale pe întreg cuprinsul ţări. In judeţ din lista guvernului căzu numai ultimul.

Ion Mărginean îşi luă în primire postul dela sucursală. De-ocamdată se mută singur în oraş. Nu aflase încă nicio locuinţă potrivită, dar nu ştia nici ce atitudine va lua conducerea băncii faţă de el.

Peste două luni fu înştiinţat că reducându-se afacerile sucursalei, banca nu mai poate susţine un contencios propriu, şi că, în urmare, postul lui se desfiinţează. cu afacerile advocaţiale urmând să fie încredinţat un advocat din localitate. Lui i se punea în vedere, drept despăgubire pentru rezilierea contractului o sumă rotundă de douăsute mii lei.

Nu mai făcu niciun proces. Era obosit şi desilusionat. Iar când îi venia în minte şi nenorocirea fetei, se bolnăvea în toată legea.

Da ! Grecescu fusese sincer şi prevăzător. Dacă-l asculta acum ar fi deputat, şi i-ar fi rămas clientela mare din Capitală ! Gândurile acestea se apropiau însă de el ostenite,. fără aripi, şi nu-i mai făceau nici o impresie.

Işi aduse mobila din Capitală şi se instalară în casa lor dela ţară. Câteva săptămâni în casa lor fu o grea tăcere, pe care nu o strica decât câteo vorbă a bătrânei şi uneori suspinele fetei.

Sătenii nu ştiură ce s'a întâmplat cu familia notarului. Se credea că au venit peste vară, cum mai veniră şi alte dăţi. Nu era niciunul îngrijorat de partea materială a vieţii, nici nu se mai simţeau rusinaţi că au ajuns pe-o linie moartă, ca după suspendarea din notariat.

Decând părăsiră satul Mărginean câştigă mulţi bani, mai ales cu clientela particulară din Capitală. Emilia a fost mereu cruţătoare. In Bucureşti a trăit retrasă ca şi în oraşul acela provincial. Legături sociale nu şi-a făcut. Trei-patru familii dintre funcţionarii superiori ai băncii, şi atât. Zestrea fetei era neatinsă. Putea să-i dea acum şi una mai mare. Băiatul va eşi azi-mâne inginer. Trecuseră peste toate greutăţile materiale. Apoi mai aveau moşioara, lângă care în anii din urmă se mai adauseră douăzeci de jugăre.

Totuşi, săptămâni de-arândul familia întreagă fu ca topită.

Apoi într'o dimineaţă însorită auziră cântând în grădină pe Nica. Inima părinţilor tresări de bucurie. După o vreme ea intră ca o furtună în casă, cu braţele pline de flori.

— Nu-mi mai pasă de el ! Nu-l mai iubesc. Scrie-i tată să urgenteze divorțul. Imi dau deplinul consimțământ. Ei, m'am înșelat și eu, cum se înșală atâtea. Felul cum s'a purtat cu mine e dovadă că nu era omul pe care-l credeam eu și de care m'am îndrăgostit. Sunt abea de douăzeci de ani. Ura ! Trăiască viața !

Și ea începu să împrăștie florile pretutindenea.

Din ziua aceea soarele începu să răsară în casa dela țară. Cea dintâi care învie după fată fu Emilia. In câteva zile o cuprinsese hărnicia de altă dată. Mărginean se restabili mai încet. Abea acum își dădea seama de oboseala eforturilor lui din ultimii șapte ani. Și totuși, simțea bine, nu munca intelectuală și fizică îl obosise, ci alunecarea fără consimțământul lui cel mai intim în vâltoarea veții publice, așa de înveninată și în aceeași vreme, așa de deșartă ! Deșartă fiindcă nu avusese nicio satisfacție spirituală pe urma ei, nu-și simți crescute puterile sufletești prin acele izbânde verbale. Și ceea ce-l obosise mai mult era vermina aceea politică, vecinic agitată, vecinic adulmecând interesul, prestigiul partidului și pe cel personal. O lumea deosebită de restul muritorilor, o lume nefirească, anormală par'că ! Și în vârtejul ei căzuse, deși afară de idealul lui politic al unirii, niciun alt program de partid nu-i atinsese sufletul.

Chiar acum mai pe urmă, cu dihonia din propriul partid ! Aderase el în realitate la ramura care a format guvernul, cum spusese Grecescu ? Nu-și putea da seama, nu știa când, nu știa cum, așa de puțin l-a interesat viața internă de partid. Dar trebue să fi aderat într'un fel oarecare, după ce-i spusese Grecescu și după ce văzu că se confirma bănuelile lui.

Pentrucă lipsa afacerilor, scăderea lor la sucursală evident că a fost numai un pretext ca să se scape de el. Sucursalei — el știa bine — îi mergea tot mai strălucit din an în an.

Dar acum nu-i mai părea rău nici după postul acesta. Oricât s'ar fi spus că cel ce-l deține e un funcționar, și ca om independent, el totuși trebui să recunoască adevărul că, intenționat ori nu — locul acela de advocat la sucursală a fost nada ce i s'a întins pentru a fi prins de politică. Fără el nu ar fi ajuns nici în Capitală unde o aștepta pe Nica lui nenorocul.

Bine însă că omul acela i s'a șters din sufletul fetei ! Casa, grădina, locurile copilăriei și ale vacanțelor, aerul și lumina satului natal, iată ce-i însănătoșează copila !

Credea așa pentru că și propria lui sănătate și putere, și spirituală, și trupească simțea cum se întorc încet-încet, și-l fac să se simtă omul de altădată, mulțumită acestui mediu cald și intim, și mai ales curat și luminos.

Intr'o zi dădu într'un ungher din pod peste niște sticle cu etichete, în care fuseseră pe vremuri medicamente. Cercetă etichetele depe vre-o patru, și văzu notat anul și zilele boalei lui. Prin ce asociații de imagini îi veni în minte visul său din tren, când, plin de febra boalei recidive, văzu râul tulbure, curgând prin multe alvii, și curenții adunându-se, în vâltoare, subt podul pe care privea el.

Se cutremură înfiorat la amintirea visului, şi-şi zise: A fost un simbol pentru ceea ce se va întâmpla mai târziu.

Cu cât treceau zilele avea senzaţia că-i cad tot mai multe legături de pe trup şi depe suflet, şi sè simţea tot mai întinerit. Până când, într'o zi, contemplându-şi grânele gata de secere, chiui şi el ca Nica, în plin câmp: Trăiască viaţa !

Când, peste un an, banca îi oferi din nou postul reînfiinţat, — convingându-se conducătorii ei că nu mai face nici un fel de politică — el mulţumi dar refuză. Era prea scumpă libertatea şi viaţa după glasul conştiinţei proprii ! Şi rămase să-şi administreze moşia şi, după doi ani, şi averea cu via rămasă dela părinţii lui.

La întâiul cules ce-l avu ca stăpân, Nica veni şi ea cu bărbatul de-al doilea, un tânăr medic dela spitalul orăşenesc, şi cu un copil în braţe.

— SFÂRŞIT —

I. Agârbiceanu

Ț A R Ă

Rotundă și străveche ca o stemă,
Cu apele pe margini hotar de curcubeie,
Ni-i Țara o bucolică poemă
Și toată aur ca fagurii'n știubeie.

Adoarme cerul peste vârf de munte
Și soarele se scaldă în isvoare,
Iar Dumnezeu cu pletele cărunte
Lucrează cu țăranii în ogoare.

Tivită-i cu argint și voie bună,
E lăicer de bârse și de bărăgane —
Ni-i Țara ca și aurul din lună
Așa cum e : opincă și sumane.

Domol e pe aici cuvântul,
Iar portul cadră: flori și mure
Dar am ucide dacă din pământul
Strămoșilor ar fi să ni se fure.

Ni-i Țara o bucolică poemă
Cum n'a mai fost și'n veci n'o să mai fie,
Rotundă și străveche ca o stemă
Bătută'n fir de aur și de veșnicie.

Radu Pătrășcanu

T Ă C E R E

Roade amăgirea ca un cariu
Zăpada nopții, straniu eventaliu.

Caerul îi tors de mâini viclene,
Păianjenii țes amurguri stingherelor gene.

Pădure cu povești și vrăji nebune
Unde-i zeul negru cu-al solzilor dune ?

Văzduhul aruncă aşchii luminoase...
Tăcere, odihneşte-mi a horelor oase.

Şerpii şi-au adunat otrava 'n ogor
Vino, iubite, cu suflet alb de zăpor.

Cornul lunii, roşcat lăicer.
Coralul buzelor tale îl vâsleşte pe cer.

Ronsarda Castro

M E Ş T E R U L M A N O L E

In mine Meşterul Manole moare
Cu zidul ce se surpă de ursită,
Cu toată munca 'n faptă tencuită,
Cu râvna de 'nălţimi ce nu le are.

La temelii n'am pus încă iubita
Ca trupu-i cald cu piatră s'o'mpresoare,
Ci calea ei cu borangic de soare
S'o poarte mai departe fericită.

Când vor cădea poverile de-argilă?
O, Meştere Manole, plânsu 'n noi e
O pasăre cu aripi de şindrilă!

Dar vom zidi păşind pe-a noastră voe
Din truda nesfârşită şi umilă
Măreţul, sfânt lăcaş al lui Neagoe.

Constantinescu Celaru

S O L I A P R I E T E N U L U I

Prietene, ţine iar oglinda de argint
Cu mâna ta de frate'n faţa mea,
Ca să rostesc cuvinte ce nu mint.

Uitasem cum luceşte trăirea sub pleoape,
Şi cum răsună glasul cel fără prihană.
Tu mi le-ai adus iar aproape.

Urcuşul, de paşii noştri bătut,
Nu ştim când se va'nfige'n noapte,
Ştim doar că nu-i din piatră nici din lut.

Nu ne-au ropotit aceleaşi tobe'n tâmple?
Ochii nu ni s'au pironit pe-aceleaşi culmi?
Şi amândoi vroiam astfel să se'ntâmple.

Frate, suflet de suflet ales
Dintre miile de umbre din jur,
Cum să nu pierdem ce-am cules?

Pe tine, prietene drag,
Când îmi va suna buciumul de veci
Pentru ultima mătanie din şirag,

Pe tine te vreau să te duci
La cea nemuritoare secerătoare,
Care sădeşte crânguri de cruci.

Să mergi la ea şi să-i şopteşti:
„Obrazul lui cel tainic tu nu-l cunoşti.
Mie'ntâiu mi-aduna ale inimii veşti,

N'avea mască fruntea-i pentru mine,
Palma lui era curată ca nufărul,
Şi-i beam împreună vinul din vine.

Prin sita ţesută din gândurile noastre
Am cernut amândoi grăunte cu grăunte:
Ne-au rămas pe tavă oglindiri de astre.

Poverile, ce le-a dus pe umeri,
Eu le ştiu, că-l ajutai să le poarte.
Suspinele zadarnic i le numeri!

Ci când îi vei scrie socotelile,
Să nu uiţi să mă chemi şi pe mine:
Singur i-am cununat zânele şi ielile.

Cu buretele muiat în omenească fiere,
Să-i ştergi, de pe tabla veşniciei, păcatele:
Căci a crezut, ca şi mine, că duhul nu piere!".

Sandu Tzigara-Samurcaş

CELE DINTÂI SARCINI FISCALE: TRIBUTUL ŞI BIRUL

TRIBUTUL

Este greşit a crede că istoria şi-ar fi putut depăna firul existenţei, fără ca mai înainte să nu fi avut ca tovarăş nedespărţit pe acel Titanozaurus al omenirii: «Fiscul». Numele acesta faimos s'a născut târziu, mai mult dintr'o poreclă, aşa că în preajma începuturilor de organizare socială şi istoria şi fiscul au mers poate pe căi despărţite şi numai nevoia i-au făcut prieteni şi apoi tovarăşi. Căci, dacă istoria a proectat un răsboiu, fiscul s'a asociat imediat pentru nevoia de bani. De s'a hotărît o reorganizare socială, o expediţie, o cucerire sau chiar o mişcare de altă natură, tot fiscul a fost elementul cel mai de seamă sub a cărui oblăduire s'au început şi s'au sfârşit toate acele noianuri de fapte şi întâmplări.

Prin urmare, ce este fiscul ? Este forţa dinamică pe care se reazimă întreaga evoluţie de muncă şi de civilizaţie; stâlpul de granit pe care s'au sprijinit toate prefacerile omenirii. Când cineva gândeşte la acest factor de prima ultilitate în omenire, trebue să ţină seamă că fiscul nu poate fi amestecat nici cu manifestările sociale ale colectivităţii, care au dăinuit sute şi mii de ani, nici cu sbuciumul individului în angrenajul comunităţii. Fiscul s'a născut dintr'un interes superior al colectivităţii şi acţiunea lui a împins colectivitatea către forma organică socială cea mai închegată, dar numai atât timp cât nu s'a exagerat.

Ar fi interesant de cunoscut dacă în acţiunea lui fiscul s'a sprijinit pe individ sau pe colectivitate. Dacă s'ar fi sprijinit pe colectivitate, trebuia să creeze anumite raporturi între unele forme organice sociale inferioare, către altele superioare; cum ar fi fost dela ,,Hoarda", prima manifestare organică, spre a doua înjghebare socială mai superioară «Clanul» şi aceasta către alta şi mai superioară «Tribul». Hoarda, Clanul şi Tribul ar fi trebuit să existe, supunându-se una ceilalte. Se pare însă că legile de evoluţie ne vorbesc altfel, căci pe măsură ce fiscul a pătruns într'una din formele organice sociale menţionate, imediat întreaga organizaţie era supusă unei a doua transformări. Cine nu cunoaşte că Hoarda şi apoi Clanul au alergat din loc în loc veacuri întregi, pentruca în cele din urmă fiscul să năzuiască spre cea dintâi organizaţie relativ

stabilă numită Trib, iar mai târziu s'o înlocuiască cu organizaţia cea mai superioară, numită Stat? Intre Hoardă şi Clan evoluţia s'a sprijinit numai pe reacţiunea individului în colectivitate, în timp ce dela Clan la Trib evoluţia s'a sprijinit pe acţiunile acestuia şi pe noile forme de manifestare ale comunităţii cunoscute mai târziu sub numele de «Fisc».

Propriu zis, nu fiscul era acela ce pretindea o evoluţie, ci individul, însă cum acesta era înconjurat de unele pretenţiuni colective, s'a întovărăşit cu un element de susţinere — fiscul —, cu care şi-a legat apoi toate acţiunile şi manifestările organice de mai târziu.

Care au fost motivele pe care s'a putut întemeia această legătură dintre individ şi fisc? Răspunsul nu poate fi decât unul: Când fiscul şi-a făcut apariţia, era natural ca acţiunea lui să fie alăturată ori manifestărilor isvorîte din sânul colectivităţii, ori acţiunii indirecte a individului. Dacă s'ar fi legat de colectivitate, cum apare în primele lui faze, fiscul n'ar fi avut o bază de susţinere aşa cum a avut-o la individ, unde a fost foarte bine încadrat de munca şi produsul muncii, iar mai pe urmă de rezultatul material dintre aceşti doi factori.

Sprijiniţi pe asemenea consideraţiuni, putem spune că fiscul şi-a asumat rolul de transformator al societăţii, folosind însă individul ca punct de interpretare al tuturor manifestărilor sale. Aceasta se poate constata din faptul că atunci când fiscul a rupt zăgazul în mod definitiv, adică a intrat în organizaţia Statului, individul s'a despărţit total de legăturile de sânge ce existau în clan sau de familia clanurilor ce trăiau în Trib. Prin urmare, individul este în adevăr o «abstracţiune a societăţii», însă pentru fisc rămâne o importantă unitate de măsură, fiindcă numai din ceeace a produs şi produce el, societatea îşi orientează toate manifestările de organizaţie socială şi de civilizaţie.

Revenind asupra celei dintâi organizaţiuni sociale numită «Hoardă», pe care o putem asemăna unei turme ce se îndreaptă acolo unde vede cu ochii, fără scop şi fără ideal, observam că fiscul ca şi individul nu au absolut niciun rol, fiindcă toate acţiunile se produc numai la îndemnul colectivităţii.

Când individul a început să se civilizeze, adică atunci când a simţit nevoia să se închine, să se organizeze în familie, să lase urmaşi şi să-şi folosească munca, s'a dat naştere unei organizaţiuni sociale cu mult superioară celei dintâi, numită «Clan», care se caracterizează în primul rând prin legătura de sânge ce există între membri, apoi prin respectul sau recunoştinţa faţă de înaintaşi şi în sfârşit prin începutul de cunoaştere asupra proprietăţii armelor şi uneltelor de pescuit. Din lupta ce a urmat între hoarde şi între clanuri, calitatea individului s'a reliefat tot mai mult şi cu aceasta s'a născut şi ideea de contribuţie sau de fisc, fără a avea caracterul individualist ce se va cunoaşte mai târziu. Dacă se întâmpla ca una din hoarde să fie învinsă de un clan şi invers; organizaţia

supusă, dacă nu era nimicită, trebuia să depună sau să aducă învingătorului un dar la care contribuiau toţi membrii hoardei sau clanului învins. Astfel dar, deabia în această epocă, putem vorbi despre un început de viaţă fiscală, redusă şi raportată numai la colectivitate.

Dela organizarea clanului, individul a trecut la altă înjgebare socială, de data aceasta însă mai statornică şi cu mai mult interes pentru colectivitate, numită «Trib». Tribul este prin urmare prima manifestare a clanurilor pentru apărarea intereselor în comun, pentru o îngrădire a drepturilor familiare şi o stabilire a dreptului de proprietate, cu alte cuvinte, tribul a fost cea dintâi manifestare către gruparea socială de mai târziu: «Statul».

Dacă tribul ne apare ca prima comunitate organizată, dela care istoria pretinde că şi-ar fi început depănatul firelor, este firesc că tot dela trib să pornească şi cele dintâi manifestări fiscale.

Ţinând seamă că în evoluţia acestei comunităţi munca individului începe să prezinte oarecare interes, era natural ca şi organizaţia Tribului să pună preţ deosebit pe această muncă şi să pretindă o parte din ea. In felul acesta se poate concepe întâia dare fiscală, care poartă numele de «tribut», adică o dare a tribului.

O lămurire cât mai apropiată de adevăr în problema apariţiei celei dintâi dări fiscale ne-o poate da organizaţia poporului roman, care a trăit mai bine de şapte sute de ani în comunitatea tribului, având şi una din cele mai bune organizaţiuni ce se pot da ca exemplu. Insăşi noţiunea fiscală de «Tribut» se poate concepe că este foarte mult legată de vieaţa legendară a acestui popor, care mai înainte de fi fost organizat în stat, fapt ce s'a întâmplat cam prin secolul VIII-lea a. Hr., a trăit despărţit în trei triburi şi anume: Tribul Ramnenses, compus din familii de origină locală, pretinzându-se drept urmaşi direcţi ai lui Romulus, întemeietorul Romei; Tribul Titienses de origină sabină şi Tribul Luceres de neam etrusc. Asupra originii acestui din urmă trib sunt multe îndoieli, întrucât este considerat emigrat pe pământul Italiei; sigur însă că origina lui este indo-europeană.

Interesant de cunoscut este reforma fiscală a lui Servius Tullius [1], care a împărţit Roma în patru cartiere: Suburbana, Palatina, Equilina şi Colina, supranumite şi «tribus urbane»; iar restul Statului Roman, în 17 triburi. In anul 241 a. Hr. numărul acestor triburi era de 35.

La început, reforma serviană a avut un caracter pur fiscal, însă mai pe urmă a servit ca bază de organizare politică a statului. Această reformă a adus o împărţire a cetăţenilor în cinci clase separate, după suprafaţa de pământ ce stăpâneau cetăţenii în cadrul fiecărei clase, cunoscute în oarecare măsură încă din reforma fiscală a plebeilor. In vremea aceasta poporul roman plătia o dare numită tributum. După sistemul fiscal din această vreme, cunoscut

1 Sevius Tullius, al şaselea rege al Romei (578—554 a. Hr.).

şi sub numele de «sistemul censitar», se organizează mai târziu armata formată din centurii. O clasă reprezenta o centurie şi era compusă din seniori şi juniori, egali între ei. Adunarea centuriilor au format acele întruniri populare politice cunoscute sub numele de «comiţiile centuriate».

O organizaţiune de triburi, aproape similară, despre care nu s'a scris mai nimic, ne este dat să cunoaştem la poporul trac. După părerea lui V. Pârvan, Tracii îşi pot reclama o vieaţă de trib bine organizată încă din secolul al XV-lea a. Hr., când cele două mari triburi tracice — Agathyrşii şi Olibienii — reprezentau un centru de organizaţiune şi de civilizaţie, sub numele de „civilizaţia bronzului" în centrul Carpato-Danubian. La aceste triburi istoricii au mai adăogat apoi şi alte triburi tracice: Carpii pe Vistula, Moesii în Bulgaria şi Serbia, Triballii la Vama, Crobyzii în Balcani pe râul Mariţa, Odrogsi pe Hebrus (azi Mariţa), Bessi la Filipopoli, Deutheleti şi Agrianii la sudul Sofiei, Dardanii pe Niş, Paeonii la oraşul Veleş. Edonii şi Maedi pe Struma şi Rodhope [2].

Organizaţiunea triburilor a fost păstrată din timpul tracilor şi până la formarea statului dac, care pe timpul lui Decebal se sprijinea încă pe organizaţia triburilor.

De remarcat este că aşa cum s'a impus vieaţa în organizaţia tribului şi, în special, în compoziţia tribului romanic, dela care se pare că şi-a primit botezul însăşi denumirea acestei organizaţiuni primitive numite trib, numele de tribut nu poate însemna decât darea către şeful tribului sau către organizaţia în sine; dare ce are înţelesul unui impozit general. Dacă trib înseamnă a treia parte din totalitatea poporului roman, nu este mai puţin adevărat că şi cea dintâi arendă, socotită la 1/3 din produse, îşi are isvorul simbolic tot în denumirea tribului. Deaceea găsim în expresiile acestui popor foarte multe locuţiuni ce tind să lămurească atât pe cea dintâi aşezare fiscală — tributul —, cât şi arenda veche ce echivalează cu o treime din produse. In ceeace priveşte formele de arendă şi darea tribului la poporul roman, ele au evoluat în raport cu civilizaţia. Astfel, arenda a luat nume special de: locatio, conductor, manceps, înlocuind complect treimea ce ni s'a transmis nouă sub formă de dijmă; iar tributul, pentrucă amintea vieaţa primitivă a omului inferior, l-au trecut pe seama celor pe cari i-au supus prin arme şi cuceriri. Desigur că în noua stare de lucruri era nevoie să se recunoască această formă, deoarece civilaţiei romane nu-i convenea o dare fiscală care să-i amintească de clan, de hoardă şi de trib, unde toţi membrii formau una şi aceeaşi familie şi unde şeful familiei dispunea de viaţa ca şi de pământul fiecărui membru.

Aşa dar, obligaţiunea fiscală — tributul — îşi găseşte originea în viaţa tribului, iar în Europa în organizaţia politică a poporului roman, de unde apoi a trecut în expresiunile latineşti: ca «tributarius» adică tributar, sau cine trebue să plătească dare către trib,

[2] *Radu Rosetti:* Istoria Limbii Române, vol. II, p. 45.

și «tributio», acela în sarcina căruia s'a așezat o dare sau o obligațiune fiscală. Mai târziu, când pământul Italiei se afla în stăpânirea unei singure clase, așa zisă nobilă și când, pentru trebuințele clasei de jos, pământul a început a se arenda, prețul acestei arende a fost stabilit de conducător la o treime din produse.

Rezultă dar că viața poporului roman, atât în istorie cât și în fisc, s'a sprijinit pe multiplul de trei, care pe de o parte însemna istoria și contribuția fiscală sau tributul cetățeanului roman, față de organizația conducătoare, iar pe de altă parte darea pământului, care la Romani era subiect de drept și, în consecință, legat de organizația socială a Statului.

De altfel, pe temeiul acestor elemente găsim că poporul roman și-a organizat și viața politică începând cu «Tribuliii» membru aceluiaș trib, apoi cu «Tribunul» reprezentantul poporului sau «Tribunatus», funcțiunea ori demnitatea de tribun și sfârșind cu «tributarius» sau «tributum» cunoscute la Romani sub denumirea de dare directă sau impozitul funciar, care a încetat de a se mai plăti de cetățenii romani pe la 167 a. Hr., în urma aducerii la Roma a tezaurul Regelui Macedoniei.

Acestea ar fi faptele ce ne călăuzesc să înclinăm cu părerea că tributul a fost prima dare sau contribuție plătită, în natură, conducerii tribului, fie ca o sarcină de interes gospodăresc a comunității de trib, fie ca o arendă plătită de primitivi, organizației tribului.

Din povestirile lui Herodot cu privire la vieața și războaiele Egiptenilor, Perșilor, Grecilor, Trahilor, etc., povestiri care fac o apropiată legătură între organizația politică a Statului și vieața de transformare a tribului la Romani — reiese că niciun popor din lumea veche n'a avut mai mult de a face cu darea tribului cum a avut poporul roman.

Presupunerea că și celelalte popoare antice, Egiptenii și Perșii, au suportat în timpuri această obligațiune fiscală, nu este exclusă, însă trebue să se înțeleagă că evoluția acestor noroade nu le-ar fi permis o cunoaștere mai din vreme a acestei dări, ca secolul al XV-lea a. Hr., când se bănuește că a fost înlocuită prin bir, — o altă sarcină fiscală, — despre care vom vorbi mai departe.

Economiștii secolului trecut, în special Saint Simioniștii, au considerat tributul ca prima arendă plătită de către țăranii ce luau spre folosință pământul proprietarilor. Așa se deduce că arenda stabilită la o treime din produsul pământului este tot o sarcină cetățenească isvorîtă din vieața tribului.

Această teorie comunistă se sprijină pe organizația clanului și a tribului, fiindcă obligațiunea fiscală numită tribut atunci când era percepută nu era deosebită de arenda sau de darea directă ce se lua din produsele și munca individului.

Nu încercăm să facem o teorie asupra arenzii contra produsului în natură sau a dijmei din zilele noastre, însă dacă examinăm

formele evolutive a acestei instituţiuni de drept roman, cunoscută sub denumirea de conducător, locatio sau manceps, ajungem la constatarea că aceste denumiri s'au desvoltat odată cu ştiinţa dreptului, şi în consecinţă, au înlocuit numele tributului, odată cu progresul civilizaţiei. Pe de altă parte, civilizaţia a schimbat atât de mult caracterul tributului, încât în timpul erei creştine el apare ca o dare de asuprire pentru popoarele ce au avut nenorocirea să fie învinse sau supuse de un alt popor mai puternic.

Istoricii vechi şi noi au considerat tributul drept o spoliere a economiei aşa de apăsătoare, având caracterul unei distrugeri a muncii individuale. Faptele parcă n'ar desminţi această teorie, dacă ne gândim la trecutul ţării noastre, care sub forma de tribut sau haraciu a plătit Turcilor şi asupritorilor toată bruma economiei şi muncii până la secătuire. Credem că problema pusă la Saint Simonişti că arenda este un tribut nu-şi poate avea locul astăzi, când noţiunea tributului este aşa de mult înlăturată de civilizaţie şi când ne sunt aşa de bine cunoscute formele de aşezare şi de percepere ale acestei dări, care pentru omenire şi pentru civilizaţie nu poate fi socotită de cât ca un vânt rău sau ca o molimă, de pe urma căreia progresul a fost înnecat şi înlocuit cu sărăcie şi suferinţă.

Ca dare fiscală, tributul ne apare drept o sarcină foarte aspră, fiindcă se lua din orice fel de produs, fără nicio deosebire. De fapt tributul nu este cunoscut ca o obligaţiune fiscală, ci mai mult ca o povară extrem de apăsătoare asupra vieţii şi economiei individului. Se caracterizează prin faptul că încasarea se făcea fără nicio raţiune, fiind lipsită de o normă de aşezare, dacă ne gândim că produsele puteau fi luate în întregime pentru acoperirea tributului impus.

Deci tributul se poate recunoaşte ca prima contribuţie fiscală de natură să caracterizeze o aşezare a impozitelor, în sensul că dela preţenţiunile impuse de organizaţia tributului, de a da o treime din produs, s'a ajuns peste o mie şi mai bine de ani la o drămuire a producţiei, luându-se şi nouă părţi din zece, dacă nu chiar mai mult.

Din acest punct de vedere putem considera tributul ca întâiul sistem de aşezare sau de impunere fiscală, supus unei puternice evoluţii sub raportul încasării : a) Plata în natură (naturalia) şi b) plata în bani (pecunia). Primul sistem de încasare apare cu cele dintâi constituiri ale organizaţiunilor sociale omeneşti, poate cu 12—15 secole a. Hr. şi până către secolul al XVI-lea sau chiar şi mai târziu. Al doilea sistem, adică plata în bani a tributului, începe odată cu apariţia monedei şi durează până la sfârşitul secolului al XIX-lea, când are mai mult caracterul birului.

Modalitatea de încasare era cât se poate de barbară şi s'a menţinut, aproape în toate epocile, cu oarecare adaptări la starea de cultură a popoarelor. Era aproape cunoscut că neplata tributului în natură sau în bani aducea robirea debitorului. Susţinerile eco-

semiştilor că tributul a fost un duşman de moarte al economiei sunt cât se poate de întemeiate numai în ceeace priveşte sistemul aşezării şi al încasării. De aci şi teoria că orice impozit fiscal se cere să fie aşezat cu omenie şi încasat cu respectarea puterii de plată a individului.

BIRUL

Birul este o dare tot aşa de veche ca şi tributul. Atât tributul cât şi birul sunt două obligaţiuni fiscale, despre care nici istoria nu ne arată care dintre ele este cea mai veche. Orientându-ne după chipul în care a evoluat formarea societăţii — dela hoardă la clan, trib şi apoi la Stat, ar fi nedrept să ne închipuim că această metamorfoză s'a oprit numai la unele popoare, cum ne-a fost dat s'o cunoaştem la poporul roman, şi să negăm a crede că popoarele din Africa şi din Asia mică, cu o civilizaţie mult mai veche au trecut direct dela organizaţia primitivă la acea cunoscută sub numele de Stat.

Intrucât Herodot nu ne vorbeşte nimic despre o dare cu numele de tribut, cu toate că informaţiunile sale istorice ne conduc până către epoca homerică se înţelege că darea tributului san tributul cunoscută la Romani în epoca de transformare, 800—1000 a. Hr. la noroadele din lumea veche cunoscută prin Egipteni, Perşi, etc., era în această vreme complet dispărut şi înlocuit cu birul, despre care vom vedea că se deosebeşte în multe părţi esenţiale.

Prin urmare, în mişcarea economică, fiscală, în cadrul civilizaţiei africane şi asiatice, se presupune că birul a luat locul tributului cu cel puţin 12—15 secole înainte de era creştină, stabilindu-se aşa dar că darea tributului sau tributul a fost cea dintâi sarcină fiscală cunoscută de sbuciumul neîntrerupt al omenirii.

Cercetând atent, observăm că istoria s'a orupat mai mult de bir şi aceasta pentrucă, sub raportul economic, birul s'a aşezat pe o treaptă mai superioară decât înaintaşul său; sau cum s'ar spune, între darea tributului şi darea pe venit din zilele noastre, birul face legătura şi îndrumează paşii economiei fiscale, către impozitul pe venit.

Aşa dar, după toate aparenţele, birul poate să fie considerat ca primul element al bazei de economie fiscală, dela care s'a pornit acţiunea celor dintâi sarcini fiscale, asupra individului, în special asupra muncii, a produselor acestuia şi produselor pământului, astfel că, pe drept cuvânt, învăţaţii din lumea veche o puteau numi darea asupra produsului şi asupra muncii.

Este aproape de netăgăduit că birul poate fi socotit o dare pe venit, deşi realitatea ne vorbeşte parcă altfel, pentrucă aşezarea lui s'a făcut având ca bază produsul pământului coroborat cu munca omului. Atunci când vorbeşte despre istoria Egiptului şi, în special, de faptele împăratului Sesostris, Herodot [3] arată că acesta a împăr-

[3] *Herodot*. Cartea II-a. pag. 121. trad. de N. Iorga. Ed. Vălenii de Munte.

ţit tot pământul la cetăţeni în schimbul unei zecimi din produse, care constituia un fel de dare către Stat, sau un fel de arendă. Dacă se întâmpla ca pământul să se surpe — este vorba de unele menajamente făcute la cursul Nilului prin zăgăzuirea apei, — Statul venea să repare stricăciunile apei, obligând pe deţinătorul pământului să plătească o dare în raport cu stricăciunile constatate. Atât zeciuiala din produse cât şi plata pentru ruperea zăgazurilor purta numele generic de «bir», căci şi atunci ca şi astăzi dările purtau acelaş nume de «biruri».

In războiul dintre Perşi şi Egipteni, pe vremea domniei împăratului Camvis [4] al Perşilor, Egiptenii au fost învinşi şi supuşi. Livienii, probabil Libienii, vecini cu Egiptul, temându-se de puterea cea mare a Perşilor, se închinară de bună voie şi să obligară să plătească bir şi să aducă daruri.

Se înţelege, cum de altfel vom mai vedea şi în altă parte, că darea birului era deosebită de obişnuitele daruri, care se dădeau în toate ocaziunile.

După moartea lui Camvis s'au născut certuri pentru domnie la tronul imperiului. Pretendenţii, ca să poată obţine supremaţia unuia faţă de altul, făgăduiau fel de fel de privilegii popoarelor robite, cum ar fi de exemplu iertarea birului, pe trei ani tuturor acelora care vor lupta alături de noul împărat [5].

Din această constatare rezultă că birul era suportat de toată masa poporului, că această dare se referea mai mult la starea şi situaţia individului şi că acţiunea de plata acestei sarcini fiscale era legată de vieaţa politică de stat. Iată aşa dar o veche aşezare a birului, care făcea apel la voinţa cetăţeanului şi la puterea lui de a se putea dispensa de această plată, bine înţeles în funcţiune de elementul politic al societăţii.

Mai interesant ca orice, este cunoscută organizaţia fiscală din timpul împăratului Darius I (521—485)., care a împărţit imperiul său în 20 de domnii, didachii sau guvernăminte, conduse fiecare de câte un didah ori un guvernator. După cum vom vedea această împărţire are mai mult un rol politico-fiscal, decât de organizare socială şi urmărea ca poporul aflat pe teritoriul unei didachii să fie obligat la o dare fiscală numită «bir». Din cunoaşterea acestui sistem rezultă că ne aflăm în faţa unei organizaţiuni fiscale necunoscută până atunci, pornită din iniţiativa împăratului şi condusă cu un interes deosebit de cei 20 de crai sau guvernatori, cari aveau ca primă grijă încasarea birului dela supuşii lor şi vărsarea unei părţi după cum hotăra împăratul. Herodot ne arată că partea ce i se aducea anual împăratului era de 14.560 talanţi, care nu puteau fi decât aur [6].

[4] Idem, Cartea III-a, pag. 151, trad. de N. Iorga, Ed. Vălenii de Munte.
[5] Idem, Cartea IV-a, pag. 174. trad. de N. Iorga, Ed. Vălenii de Munte.
[6] Talantul este cunoscut ca o monetă de greutate şi valora în aur circa 56000 fr. francezi, iar în argint, 5600 fr. fr., la Greci talantul însemna circa 26 kgr: Aici talantul se socoteşte tot în greutate.

Prin acest sistem s'a năzuit către organizarea Statului pe alte baze decât cele existente, iar contribuţia cetăţenească, aşa cum a fost concepută de Darius, a urmărit să completeze noua formă politică — Statul — cu elementul ce putea să-i dea vieaţă: «economia fiscală».

Până la Darius, plata dărilor sau mai bine zis a obligaţiunilor fiscale consta într'o serie de daruri, de valori diferite, care se aduceau împăratului, la anumite epoci. Trecerea dela sistemul darurilor la acela al obligaţiunii fiscale organizate a făcut pe Herodot să scrie următoarele: «Pentrucă în zilele lui Chiros împărat şi a lui Camvis nu au fost biru nimica, ci numai aducea daruri. Pentru aceste biruri şi pentru altele ca acestea zic Perşii, cum Chiros era părinte, iar Cambis stăpân, iar Darie pricopăţ» [7].

Aşezarea birurilor este o chestiune de amănunt, care a scăpat marelui istoric, însă din cele ce se arată rezultă că principiul era să se aşeze tot asupra produselor, după sistemul cunoscut la Egipteni, adică se lua o parte din veniturile cetăţeanului.

Perceperea birurilor se crede că era şi ea organizată într'o oarecare măsură, deoarece găsim răspunderea neplăţii obligaţiunilor fiscale către împărăţie, răspundere ce cădea mai întâiu în sarcina craiului. Acesta, la rândul lui o punea pe seama şefilor de trib, cari puteau fi consideraţi un fel de casieri fiscali din zilele naostre. Se deduce, aşa dar, că populaţia supusă Perşilor, în cea mai mare parte, era legată foarte mult de starea de primitivitate. Pe urmă se crede că sarcina birurilor impusă de Darius a fost foarte puţin înţeleasă, deoarece aproape toată lumea era obişnuită cu sistemul darurilor numai din partea unora către şeful tribului, aşa cum am văzut mai sus că s'a obişnuit mai târziu la popoarele primitive din Europa. Cât priveşte sistemul darurilor, deşi apare ca o sarcină obligatorie în genul unei dări fiscale, se putea totuşi da numai de către o anumită categorie de cetăţeni aşa zişi mai cu stare, astfel că cei săraci erau apăraţi de această dare. Insă prin sistemul lui Darius, plata birului devine o sarcină pentru toţi membrii tribului fără deosebire. Se pare că existau şi strângători de biruri deoarece se spune că Meandrie, unul dintre tiranii Samosului, a chemat odată la el câte un cetăţean, din fiecare oraş de sub oblăduirea lui, cu scopul de a-i da socoteală de banii ce-i aveau asupra lor, iar cei ce nu au putut da au fost legaţi. Adevărul este că la asemenea socoteală bănească nu erau chemaţi decât acei cari aveau în seama lor strângerea birurilor.

Am arătat dă sistemul plăţii era în natură şi din produse. Cota ce se lua din produse era desigur acea obişnuită şi în Africa şi în Asia, adică 1/10 parte. Chiar aurul, care se dădea de unul din neamurile arabe, era socotit drept o cotă din produs. Despre acest lucru Herodot spune următoarele:

7 *Herodot*, Cartea III-a, pag. 184, trad. de N. Iorga, Ed. Vălenii de Munte.

«Iar alţii Indiiani, (e vorba de aceşti arabi) ce sunt către Miazănoapte, care sunt şi mai viteji, şi merg şi la aur aceştia. Pentrucă în această parte este pustietate pentru anină. Intru acest pustiu şi în năsip se facu furnici mai mici de cât câinii, iar mai mari decât vulpile, pentrucă sunt şi la împăratul Perşilor prinsă furnici de aceştia. Aceste furnici şezând în pustiu scot anina ca şi celelalte ce sunt între oameni şi la chip îşi seamănă; şi anina care scot este aur.

Deci, la această anină merg Indianii (Arabii) cu trei cămile înhămate: 2 sunt cămiloi şi una din mijloc, cămilă şi socoteşte să o fi luat curând dela mânză şi pentrucă cămilele acelea nu sunt mai slabi la iuţimi decât caii.

Deci, aşa merg Indianii (Arabii) la aur, socotind, când va fi mai mare fierbinţeala, să fie acolo, pentru că furnicile să ascund atuncia. Şi la aceştia oameni, dimineaţa iaste soarele mai fierbinte, nu ca la alţii. De dimineaţa până la prânzu iaste foarte caldu, încât de căldură să ud cu apă, iar de aici încolo iaste ca şi la ceilalţi oameni. Iar după amiazăzi se face acolo cum iaste pre la alţii dimineaţa. Iară la apus este foarte răci.

Şi mergând acolo Indianii, la locul furnicilor, au saci şi şi-i umplu cu anină. Şi cum mai de sîrg se întorc înapoi, pentrucă adurmăcând, furnicile îi gonesc şi aşa iute, încât nici o fiară poate să fie mai iute. Ci numai pentrucă apucă calea înainte. Indianii (arabii) fără a se aduna furnicile, iar n'ar scăpa nici unul dintru dânşii. Deci cămiloii aleargă mai încet, iară cămilele aducându-şi aminte de mânzu tot merg tari. Aşa zic Perşii pentru Indianii (arabi) cum agonisesc aurul» [8].

Am introduş această povestire persană cu scopul de a arăta că sistemul de aşezare al birurilor lui Darius nu era limitat la un produs sau la un anumit fel de muncă, ci cuprindea tot felul de venituri sau, cum s'ar fi putut spune pe acele vremuri, se întindea asupra tuturor produselor pământului, fără să se neglijeze cantitatea de muncă a omului. Astfel, nu puteau fi scutiţi de darea birului nici păstorii, nici pescarii şi nici agricultorii. Fiecare din aceste categorii erau obligate să dea organizaţiei sociale respective, din trib sau guvernământ, câte o parte din produse sau din rodul muncii lor. Porcarul dădea 5 porci din 50, pescarul şi agricultorul o parte din ceeace muncea şi îi punea la îndemână produsul pământului, produs care mai în toate ocaziunile era luat sub forma de dijmă, adică una a zecea parte.

Valorificarea, ca şi preţuirea produselor ridicate dela contribuabili, se făcea cât se poate de anevoios şi, din această cauză, cotele de impozit sau de dare din produse erau adesea foarte variabile. Trebuia, aşa dar, ca guvernatorii şi în special şefii de triburi să transforme produsele luate drept dare fiscală în valoare

[8] *Herodot*, Cartea III, pag. 187—188, trad. de N. Iorga, Ed. Vălenii de Munte.

cunoscute pe acele vremuri sub numele de «talant» [9], fiind că Darius pretindea guvernatorilor săi, să-i aducă bani şi numai o parte din produse în natură cum era, spre exemplu: dela Chilichi, 360 de cai albi, dela Arabii de lângă Misiriu, lemne de abanos, dinţi de elefant şi un număr de copii, ori dela Chirina şi dela Janchii, cari pe lângă birul în talanţi mai erau îndatoraţi să dea din iazul Mirii şi grâu pentru 120.000 de perşi ce făceau de pază la Misiriu, etc. [10]. Dealtfel, aproape toate popoarele erau obligate să dea dare în bani şi în natură, afară bineînţeles de cei cari erau scutiţi.

Herodot ne vorbeşte că Darius a acordat şi unele scutiri de plata birului, cunoscute la Perşi, Arabi şi Colhi. Arabii însă nu erau scutiţi de tot, ci obligaţi să plătească o sarcină fiscală direct împăratului, care consta din: două şince de aur [11], două lemne de abanos, douăzeci dinţi de elefant, cinci copii din neamul lor şi o mie de talanţi de tămâie la 5 ani. Nici Colhii pânăla Cafas nu erau scutiţi de tot, întrucât şi ei trebuiau să dea daruri pentru 5 ani, o sută de băieţi şi o sută de fete.

Cât de apăsătoare erau birurile în acele vremuri ne-o dovedeşte o întâmplare petrecută pe câmpul Horanzmilor, Ircanilor, Parthilor, Saranghiilor şi Thamanilor, când se spune că din pricina vrăjitorilor s'a oprit apa, iar poporul disperat s'a dus la Darius plângându-se că nu pot să-şi plătească birurile şi **nici ceeace li se mai cerea în plus din venituri.** Se pare că la aceste neamuri a fost aplicat sistemul depe Valea Nilului, fiindcă aici nu este vorba de cât de cele două râuri Tigru şi Eufrat, care, din motive neprecizate de istorie, nu şi-au revărsat la timp apele; probabil din pricină că guvernatorii n'au înţeles să dea drumul apei la momentul oportun. Plângerea acestor popoare era legată şi de darea birului cerut pentru revărsatul acestor ape [12].

După cum vedem organizarea fiscului a fost puţin agreată chiar dela naştere; aşa că, din această pricină nici istoricii nu şi-au dat interesul să se ocupe mai amănunţit de ea, iar dacă s'a întâmplat să fie câte unul care s'o pomenească, este numai că faptele istorice le-au impus să treacă şi la asemenea lămuriri puţin interesante.

Drept este faptul că după primele înjghebări cu caracter social în Asia ca şi în Europa, s'au pus bazele şi organizaţiei fiscale, care, alăturea de istorie, ştiinţă şi civilizaţie, s'a ridicat adesea mai puternică şi mai asupritoare decât toate manifestările ce tindeau către o schmibare de idei, către o lume civilizată şi dornică de a

9 Talant: lat. Talantum; gr. Talanton=măsura de greutate la greci şi monetă care în aur reprezenta 56.000 fr. francezi, iar în argint 5600 fr. fr.: In Africa reprezenta greutatea de 26 kgr.

10 *Herodot*, cartea III, p. 184—186.

11 Sinic este o măsură persană, probabil în formă de vas cu capacitate între 10 şi 15 kgr. fiindcă tot cu sinicul se măsura şi făina şi alte produse.

12 *Herodot*, Cartea III, p. 191.

se înălţa la acel rang, pe care soarta i l-a hărăzit alăturea de puterile ei.

De reţinut este că istoria evoluţiei fiscale ţine să lămurească pe cercetătorii moderni că încă dela cele dintâi menifestări ale obligaţiunii de dare a urmărit să se încadreze într'o obligaţiune isvorîtă din produs adică din venit; că lumea veche nu a făcut deosebire între ceeace înseamnă impunere pe venit şi apoi impunere asupra produsului, sau pe consumaţie. Aceasta reiese din însăşi modul de aplicare al diferitelor sisteme de impunere, pe deoparte, iar pe de altă parte din cauza izolării ce a existat în toate timpurile şi în toate situaţiile, căci civilizaţia în loc să fie alăturea de orice manifestare fiscală s'a despărţit de ea; ori, tocmai acest separatism pare să fi fost o eroare a timpurilor, fiindcă, atât civilizaţia cât şi impozitele n'au putut să ajungă la întărirea Statului politic modern, decât numai printr'o acţiune comună cu organizarea economiei fiscale ca un element de susţine al vieţii sociale sub toate aspectele.

I. Lupaşcu

DELTA DUNĂREI, MONUMENT AL NATURII ȘI PATRIMONIU NAȚIONAL

Cu fizicul sănătos, intelectul normal și sentimentele civilizate, călător cu săptămânile de zile prin întinderile Deltei Dunărei, Românul înțelege să aprecieze mai bine adevărul zicalei germane :

„Sură, scumpul meu amic, e teoria,
Verde al vieții arbore de aur !"

Atât de divergente sunt așteptările din teorie și constatările din practica vieții în acel decor al țării. El știe că Delta este un isvor de bogăție și prestigiu al neamului stăpânitor al Gurilor Dunărei și de atracțiune, de interes și admirare pentru străinătate. Dar petrecând cu săptămânile în acea regiune binecuvântată de puterile naturii creatoare, rămâne înspăimântat, umilit și deprimat de ceea ce vede, aude și înțelege, că se petrece în realitatea practică. Atunci când interesul și stăruințele generale depuse pentru acest odor al țării sunt bine întemeiate și îndrumate în baza substratului natural de bogăție, cu atât mai isbitoare este lovitura ce o primește călătorul prin înfățișarea cum se prezintă practica de fapt în acele decoruri ascunse și depărtate unde adevăratul stăpânitor stă îndosit la adăpostul necesităților.

Delta Dunărei este un fenomen unic în Europa, ba poate chiar de pe întreg globul pământesc. Ea deschide comunicațiunea Europei centrale cu largul mărilor pe calea cea mai scurtă și invers, este un isvor de bogăție prin darurile ei naturale, un substrat de mare valoare științifică și în deosebi biologică, o atracțiune turistică dintre cele mai interesante, fiind un monument al naturii unic în felul său, și prin aceasta un odor de prestigiu pentru țara și neamul stăpânitor al ei, de unde urmează și importanța ei de politică internațională. Pentru aceste motive patrimoniul național al Deltei trebue păstrat și cultivat cu cea mai mare atențiune și îngrijire, atât în genere, atingând valoarea ei politică și de prestigiu cât și în legătură cu acestea, cultivând ramurile speciale de ordin economic și științific.

Cum viața se constitue din laturea materială și cea sufletească, este lucru firesc că cea mai mare atențiune i se dă situațiunii materiale, de care este legată cea sufletească. De aceea în viața ordonată de stat este tot atât de firească grija principală pentru desvoltarea substratului material din valorile materiale ale Deltei, că alături de ordonarea căilor de comunicațiune s'a des-

voltat exploatarea celor mai de seamă bunuri naturale din constituţiunea ei, în prima linie a peştelui de utilitate alimentară şi paralel cu aceasta a vânatului, mai puţin de utilitate alimentară, dar mai mult pasională, de ordin sufletesc. Prin aceste ramuri de preocupare a vieţii civilizate, manifestările de viaţă omenească în cuprinsul Deltei au luat un avânt remarcabil, mai ales prin putinţa deplasărilor în diferitele regiuni. Aşa a pornit şi desvoltarea intereselor de ordin ştiinţific şi turistic. S'a ajuns la un moment dat la conceperea faptului, că Delta este o resursă nesecată de cele mai felurite interese, fiecare cu pretenţiile sale aparte. Dar în acelaşi timp se poate constata, că unele din aceste pretenţii, care toate corespund preocupărilor omului civilizat, şi din acest motiv sunt îndreptăţite, stau în opoziţie cu alte interese considerate mai principale chiar din motivul trebuinţei lor mai elementare. Aşa se impune în prima linie interesul pescuitului şi alături de el cel al colonizării Deltei. Această din urmă preocupare se identifică mai mult sau mai puţin cu transformarea terenurilor din Deltă în direcţia agriculturii. In acest chip preocupările amintite, pe lângă care se alătură deci şi cea de ordin agricol, la un moment dat nu mai pot să se desvolte lângă olaltă în direcţiile lor specifice, ci dimpotrivă ele chiar se exclud mai mult sau mai puţin, iar de nu, atunci cel puţin se împiedecă în mersul desvoltării lor. La acestea se mai adaugă şi imensele cantităţi de stuf şi papură, materii prime de mare importanţă industrială în mai multe direcţii, care şi ele trebue exploatate. De aceea cu atât mai mult se complică desvoltarea tuturor ramurilor de interese şi preocupări privitoare la bunurile Deltei. Dar întrucât toate îşi au rostul lor, se impune trebuinţa inevitabilă de a se coordona interesele şi mersul activităţii preocupărilor în cadrul caracterului specific al Deltei dat prin întinderile şi cursul apelor dela gurile Dunării. Coordonarea nu poate fi pusă în aplicare decât prin colaborarea armonioasă a tuturor ramurilor de preocupări în interesul menţinerii efectivului general al bunurilor Deltei aşa cum sunt ele date dela natură şi chiar a prosperării acestui efectiv prin măsurile înţelepte de cultivare întrucât stă în puterea omenească, oricât de ademenitoare sau seducătoare ar fi posibilităţile de sporire a unora dintre acele ramuri pe seama altora, respectiv prin trecerea peste interesele celorlalte. Căci caracterul Deltei este asemenea unui organism, unei unităţi de viaţă, în care fiecare din individualităţile de viaţă, care constitue această unitate, îşi are rolul său pentru continuitatea normală a totalităţii de viaţă. Cu alte cuvinte constituţiunea Deltei reprezintă o comunitate de viaţă sau biocenoză, în care membrii constitutivi stau în interdependenţă reciprocă. Această biocenoză este aşa dar o unitate de viaţă bine echilibrată, prin care echilibru este garantată durata ei naturală, întocmai ca şi viaţa unui organism prin buna funcţionare a fiecărui din organele constitutive.

Echilibrul natural al vieţii din Deltă este însă zdruncinat prin intervenţia intereselor de exploatare. Ea priveşte mai ales peştele, recoltat în mase, cu tendinţa de a se spori mereu această recoltare. Prin aceasta se produce o simţitoare spărtură în efectivul peştelui cu toată adaptabilitatea lui manifestată prin sporirea pro-

ducţiunii de icre în tendinţa spre refacerea echilibrului natural drept reacţune fiziologică a organismului viu în vederea menţinerei speciei. Totuşi, oricât de înţelepte ar fi diferitele restricţiuni cu privire la mărimea peştelui şi la sezonul de pescuire, spărturile în efectivul peştelui privind echilibrul biocenotic sunt şi trebue să fie atât de simţitoare, încât cu timpul pescuitul ar fi compromis. Deaceea trebue să se ajungă la economia culturală, la cultivarea peştelui prin măsurile de crescătorii artificiale. Iar în ce priveşte desechilibrarea biocenozei prin surplusul vieţuitoarelor consumătoare de peşte faţă de reducţiunea peştelui prin exploatare, acest surplus se reduce prin reglementarea înţeleaptă a vânătoarei, care constitue o altă lature de exploatare în favoarea ridicării veniturilor din patrimoniul Deltei. Prin o astfel de colaborare armonioasă a pescuitului cu vânătoarea se poate ajunge la normalizarea echilibrului ecologic. Iar prin această măsură de ordin economic se poate menţine echilibrul biocenotic natural, care garantează pe viitor nedeterminat atât recoltarea de peşte cât şi cea de vânat, păstrându-se echilibrul biologic şi integritatea patrimoniului Deltei. Din această stare de lucruri însă vor trage profite şi interesele de ordin ştiinţific ca şi cele de prestigiu pentru binele ţării şi neamului stăpânitor al Deltei. La acestea se mai adaugă încă şi exploatarea stufului şi papurei drept materii prime pentru diferitele ramuri industriale. Iar cu toate aceste preocupări stă în legătură şi ocupaţiunea unui număr considerabil de persoane, care îşi pot întemeia şi asigura existenţa împreună cu familiile lor.

Pe lângă aceste interese politica statului a mai urmărit încă şi alte două scopuri: unul este aşezarea pescarilor în cuprinsul Deltei în vederea înlesnirii pescuitului în toate regiunile ei, având oriunde la dispoziţie pescarii, muncitori de meserie, îndămânatici şi relativ ieftini. Prin acest procedeu s'a îndrumat şi colonizarea Deltei, prin care se aduce la îndeplinire al doilea scop urmărit şi bine intenţionat. Aceasta înseamnă încă îndrumarea Deltei spre agricultură prin cultivarea grindurilor de către coloniştii aşezaţi pe ele. Prin acţiunea colonizării se deschide negreşit o oarecare perspectivă în vederea folosinţei mai multiple a regiunii Deltei, cu toate anumitele rezerve în ce priveşte gospodăria alternativă dintre pescuit şi agricultură în raport cu schimbările intervenite prin revărsările apelor, care în anumite împrejurări pot deveni catastrofale. Din aceste motive canalizările şi îndiguirile sunt un regulativ în vederea pescuitului mai intensiv precum şi pentru stabilitatea şi asigurarea agriculturii şi anexele ei. Dar cu toate măsurile înţelepte luate din interes economic şi totodată şi de umanitate şi bunăvoinţă faţă de populaţiunea aşezată în coloniile împrăştiate din cuprinsul Deltei, natura îşi urmează cursul său pe de-asupra prevederilor omeneşti. Starea actuală a apelor revărsate acum de un şir de ani dovedeşte această aserţiune cu prisosinţă. O mare parte din acele colonii este evacuată, casele şi clădirile de pe lângă ele sunt surpate, grădinile şi câmpurile înecate, încât valurile apelor purtate de vânt gonesc peste ele şi îngrămădesc fragmentele de plauri dislocaţi între aşezămintele omeneşti, transformând în acelaşi timp toată înfăţişarea Deltei sub un alt aspect şi o altă

orînduire. Dintre vitele hoinare fără stăpân unele prea puţine sunt rămase încă pe lângă stăpâni, stau şi zac chiar în apă, hrănindu-se cu stuf şi ramuri de salcie, care şi acestea sunt pline de omizi, aşa că în cele din urmă nici nu le pot mânca vitele. Pe lângă aceste se mai adaugă încă un şir de cele mai felurite şi dramatice fenomene de mizerie. Toată întinderea Deltei este aşa zicând o singură faţă de apă nemărginită, în care plutesc colo şi colo aşezăminte şi mai ales rămăşiţe de aşezăminte omeneşti, cu clădirile surpate şi inundate, cu comunicaţiunile întrerupte, cu digurile sfărmate, cu terenurile cultivate distruse, cu pomii roditori înecaţi şi în care parte prăvăliţi şi uscaţi, cu animalele de casă aproape total nimicite, cu întocmirile casnice luni de zile plutind în apă, aşa dar cu perspectiva pentru desvoltarea în viitor a gospodăriilor întemeiate nu numai problematică, ci chiar ca şi anulată, ceea ce înseamnă de a începe totul dela început când apele se vor retrage şi terenul rămas va îngădui această începere. In faţa acestor constatări, dacă şi oarecum excepţionale, mai că se pot furişa gânduri, că este inuman, nedrept şi nedemn pentru un stat civilizat, oricare ar fi el, ca să tolereze continuarea şi în viitor a unei astfel de politici economice. Aceasta se impune cu atât mai mult întrucât populaţiunea coloniştilor de meserie pescari cu pretenţia de a fi în acelaş timp şi agricultori nici nu este de neamul statului naţional stăpânitor al acestei ţări, iar statul apare ca şi când ar fi preocupat cel puţin de oarecare indiferenţă faţă de soartea populaţiunii de neam străin, cu consecinţele de ordin material şi moral. La aşezămintele ordonate se mai adaugă încă şi aşezările răzleţe singuratice de braconieri şi contrabandişti sub pretextul pescăritului. Chestiunea este însă cu atât mai dureroasă întrucât această populaţiune nu s'a dovedit că poate fi considerată ca devotată statului şi neamului naţional, cu care de fapt nu se simte legată prin alte motive decât doar urmărind numai exploatarea pentru interesele propriei vieţi izolate a situaţiunii, în care se găseşte. Fără a mai insista asupra cazurilor de sabotaj, ba chiar şi mai rele, destul de transparente şi câte odată chiar dovedite, atitudinea generală a acestei populaţiuni nu o recomandă de loc ca fiind cea mai reprebentativă pentru neamul românesc în regiunea Deltei, chiar în condiţiunile cele mai bune de trai, dacă ar fi date, cu atât mai puţin însă în cele arătate, atât de defavorabile şi pentru colonişti şi pentru stat. In acest chip arată experienţele actuale atât de triste, oricât de lungi ar fi intervalele de inundări dezastruoase, că tendinţa colonizării Deltei este o întreprindere nerecomandabilă, când gospodăriile trebuesc înfiinţate tot dela început. Aceasta cu atât mai mult întrucât prin sporirea populaţiunii nu pot decât să fie cu timpul compromise ramurile de exploatare ale bunurilor din Deltă aşa cum sunt create şi întreţinute prin puterile naturii.

Situaţiunile produse prin inundările periodice în faţa intereselor economice ale pescuitului şi în faţa auspiciilor de colonizare în vederea economiei rurale arată fără îndoială superioritatea pescuitului pentru durată, care nu poate deveni problematic, oricât de seducătoare ar fi tendinţa de colonizare. Cheltuielile cu indiguirile destul de suficiente pentru asigurarea protecţiei agrono-

mice vor precumpăni totdeauna rentabilitatea producțiunii agricole. Pe de altă parte consumul peștelui și folosința celorlalte bunuri din Deltă sporind mereu cu sporirea populațiunii de coloniști, la un moment dat trebue să compromită rentabilitatea pescuitului și a celorlalte venituri ale statului din patrimoniul Deltei. Deaceea urmează de a se decide chiar în prezent, când prin dezastrul inundărilor și împrejurările evenimentelor problema revendicărilor din Deltă a devenit atât de acută, sau pentru menținerea și continuarea pisciculturii cu anexele de ordin industrial, vânătoresc și științific, cu posibilitățile lor de prosperare, sau pentru continuarea colonizării, care este cel puțin problematică. Este lucru evident și foarte firesc dar prin caracterul Deltei, că amândouă ramurile de producțiune nu pot să prospere laolaltă, ba ele chiar aproape se exclud. In aceste împrejurări nu urmează decât a se hotărî pentru evacuarea populațiunii din cuprinsul interior al Deltei și colonizarea ei în alte locuri cu teren solid, d. ex. câte o familie în satele din țară. Această măsură a scoaterei populațiunii — și a celei românești — se impune cu atât mai mult întrucât Delta Dunărei este bântuită de paludism alături de lipsa apei bună de băut, factori cari produc o populațiune bolnăvicioasă, pe lângă mortalitatea infantilă, cu toate că acei Ruși se înmulțesc destul de eficace — nu ca Francezii cu sistemul lor de 2 copii sau ca pătura noastră mijlocie, în deosebi funcționarii, acești proletari materiali, cari despereazä pentru soarta chiar a unui singur copil, în deosebi cei conștiincioși pentru îndeplinirea productivă a unicei funcțiuni, cu pretențiile vieții sociale intelectuale și cu neputința materială de a le face față și cari scoși din funcțiune la „limita de vârstă" mizerează la adăpostul nevoilor.

Pescarii de meserie, considerați muncitori pescari, pot fi deplasați în localitățile respective, fixate prn cherhanalele și punctele de agenții și paznici, răslețite în diferitele regiuni, pentru pescuitul sezonal și raționalizat, așa cum se practică chiar în prezent în anumite locuri, precum d. ex. la gura canalului Principele Ferdinand de lângă Lacul Razelm sau la Uzlina ș. a. De lângă aceste puncte fixe, cu ferme locale, se pot face și colibi drept adăposturi improvizate în diferitele regiuni din apropierea lor așa cum înșiși pescarii le practică. Este incontestabil, că prin aplicarea principială a acestei metode de pescuire sub control și supraveghiere pescuitul nu poate să fie decât mai rațional și prin aceasta mai rentabil. Dacă această practicare metodică și sistematică va recere oarecare investițiuni și cheltuieli, în schimb recoltele de pește și sporirea vânatului cu pene și cu păr, în deosebi a celui cu blană de preț, vor progres incomensurabil. Prin aceasta însă veniturile atât din capitolul peștelui cât și al vânatului nu pot decât să sporească în chip uimitor, așa că pește pe viitor ar putea să devie de fapt un aliment popular. Căci oricât de mult s'ar trece cu vederea consumul local al peștelui, iertat și clandestin prin contrabandă din partea locuitorilor pescari, hoinari prin întinderile Deltei, pe cari îi putem calcula cu famliile lor la câteva zeci de de mii de suflete, totuși acest consum reprezintă o cantitate enormă de pește. Calculând un consum zilnic de 1 kg., face zilnic cam 30.000 kg., iar

într'un an 30.000 × 300 zile = 9.000.000 kg., ceea ce reprezintă aproape cantitatea minimală în valoare de cam 1 miliard de Lei, deci aproape egală cu media recoltei anuale scoase în comerţ. Pe lângă ceasta însă se mai adaugă cantitatea scoasă pe cale frauduloasă şi recoltarea frauduloasă în mare a peştelui tânăr, care este tot mai ameninţătoare în raport cu intensificarea cultivării artificiale a peştelui ieşit din crescătorii. Aceste infracţiuni nu pot fi împiedecate, oricât de multiplu, de sever şi conştiincios ar funcţiona serviciul de pază şi control. Căci caracterul constituţiunii Deltei, necesităţile şi felul de viaţă ale locuitorilor din ea cu puţinţa pescuitului nelegiuit şi desordonat şi cu neputinţă de a fi reglementat în împrejurările date, favorizează libera mişcare şi acţiune a coloniştilor, periclitând şi celelalte interese şi ramuri de producţiune şi prestigiu.

In ce priveşte vânatul este tot atât de evident, că acesta, sporind prin zădărnicirea infracţiunilor date prin braconaj şi recoltarea în mase a ouălor, puilor şi pasărilor mari, ar fi şi el un substrat pentru reglementarea temeinică a vânătoarei din Deltă, în armonie cu interesele pescuitului şi cele industriale prin o organizare înţeleaptă şi rentabilă, ieşită din colaborarea armonioasă a factorilor responsabili. Este destul de evident, că prin interesul vădit al vânătorilor din ţară şi din străinătate, fiind unii chiar invitaţii statului, abstrăgând dela interesele de ordin ştiinţific în legătură cu acest vânat, în deosebi cel aripat, dar şi cu constituţiunea Deltei în genere, această ramură de preocupări nu poate să nu fie bine organizată, necum neglijată. In acest chip şi renumitele colonii de pasări ar rămânea mai stabile, reprezentând astfel şi o atracţiune totdeauna destul de lesne accesibilă. Tot aşa se vor păstra nealterate şi renumitele căi de migraţiune ale pasărilor călătoare în pasagiul lor de primăvară şi de toamnă. Acestea însă sunt şi vor fi pe un viitor nedeterminat o necontenită resursă şi un isvor nesecat de cel mai mare interes vânătoresc, dar mai ales ştiinţific, iar pe de altă parte substratul celor mai uimitoare fenomene de admiraţiune pentru turismul internaţional, care incontestabil este şi va fi tot mai mult în creştere.

Interesul universal pentru Gurile Dunărei este în creştere din multe puncte de vedere. Nu încape nicio îndoială, că prin toate cele arătate prestigiul ţării noastre şi al neamului, care ştie să le preţuiască şi să le puie în valoare după merit, nu poate decât să se înalţe şi să se bucure tot mai mult de respectul neamurilor de civilizaţiune superioară, abstrăgând dela veniturile de ordin material-economic în legătură cu ele. Faţă de toate acestea ideea colonizării Deltei, oricât de bine intenţionată este ea, totuşi, continuată şi mai departe, ar fi o greşeală ireparabilă pe viitor, mai ales şi prin faptul că, dacă neamul stăpânitor nu ar înţelege să preţuiască după merit patrimoniul Deltei, acest mare dar, monument al naturii unic în felul său, de care este părtaş, el ar putea la un moment dat să fie ajutat de alţii, cari şi ei au înţelegere şi interes la acest mare odor al Deltei Dunărei. Dar neamul românesc, ieşit din contopirea vitezelor şi inteligentelor viţe ale Dacilor şi Romanilor, are chiar prin această moştenire înţelepciunea şi prudenţa pentru aprecierea

necesităților amăsurate înălțimii civilizațiunii, la care omenirea a înaintat până în timpul de față și este pe cale să înainteze tot mai departe.

In definitiv este cu Delta Dunărei ca și cu familiile, neamurile sau statele de înaltă cultură și civilizațiune, ai căror membri sunt muncitori, productivi și în urmare avuți și senini. Ele se bucură de binecuvântarea cu mulți copii, pentrucă în baza muncii și producțiunii ordonate și apreciate în desvoltarea națională liberă este îngrijit pentru binele fiecăruia, ca să-și ducă viața bună, dar modestă și fără lux, senină și veselă (plecând veseli chiar la răsboi), cum este menit din natură, ca fiecare viețuitoare să se bucure de viață, nu însă ca să-și fie ea o greutate. Poporul românesc sau neamul, ceea ce înseamnă legătura familiară dintre membrii lui, ieșit din cele două vițe ale Dacilor și Romanilor, a fost jefuit, asuprit și strâns la părete prin sărăcie de repetatele invaziuni și cotropiri, începând cu Goții și terminând cu Rușii, deveniți bolșevici comuniști, iar pe de altă parte din spre Mediterana Grecii, Turcii, Țiganii, Jidanii ș. a. semințiii orientale, toți de-arândul străini de țară și de neamul format împreună cu ea, și prin aceasta constituind o unitate organică. Așa vine, că s'a ridicat ciocoismul parvenit, proletariatul intelectual, plutocrația speculantă incultă și necivilizată, stăpânitoare peste neamul de baștină, străină de felul și aspirațiunile naționale ale acestui neam, iar neamul însuși rămas sărac și în mare parte demoralizat — mijloacele cele mai bune pentru robirea și desființarea lui. In o astfel de comunitate națională pătura de mijloc înfățișează proletariatul material, iar pătura de jos proletariatul atât material cât și intelectual. Dintre acestea proletariatul rustic în contact cu natura se reproduce mai normal, având în genere cel puțin 3 copii (2 însemnând starea numerică rămasă constantă, iar 1 copil din o căsătorie scăderea populațiunii; cazul păturei de mijloc). Dacă desființarea neamului totuși nu s'a întâmplat, se datorește din punct de vedere biologic genotipului de inteligență prevalentă, moștenită din strămoșii antici, prin care și-a păstrat neamul românesc datini vechi, legende, simțul estetic, de datorie și disciplină și fundamentul limbii, caracterele unității naționale. Numai simțul acestei unități este puterea salvatoare și baza de rezistență și a propășirii neamului. Căci soliditatea și tăria afirmării familiei, neamurilor și statelor naționale se arată prin puterea de coherență a membrilor lor, coherență produsă prin inteligența prevalentă ajunsă la conștiință. Iar inteligența prevalentă în cadrul neamului românesc se afirmă între celelalte virtuți mai ales prin puterea limbii de origine latină drept semnul cel mai caracteristic, precum arată între altele și exemplul cu ocaziunea slavizării prin îmbrățișarea creștinismului, întrucât chiar limbagiul slav a adoptat d. ex. termenul de sfânt în forma de sviat, svient, corespunzând latinescului sanctus, iar ciocoii predominanți au adoptat atât nume de familii cât și uzul limbii românești, afișându-se drept Români prin acest camuflaj speculativ. Așa este și cu exploatarea Deltei ca isvor de avuție.

Dar Delta Dunărei în totalitatea ei este o unitate de cele mai felurite fenomene, dată prin puterile creatoare ale naturii. De aceea

Delta în tot ansamblul ei este un monument al naturii, un odor al neamului românesc, unitar în felul său întocmai ca și un organism viu, pe care românul nu are voie să-l menție decât neștirbit în existența sa, ca și curățenia neamului, prin vătămarea sau eliminarea unuia sau altuia din factorii lui constitutivi sau prin infiltrarea de măsuri străine de acel organism, prin care în cele din urmă ar trebui să îndure pierderea factorilor de producțiune celor mai de valoare, căreia i-ar urma apoi chiar dispariția acestui odor național în felul cum l-a produs natura. Acesta înseamnă cu alte cuvinte, că orice încercare de a distruge, necum a se elimina unul sau altul din elementele constituționale ale unității caracterului Deltei, precum a luncii de sălcii, pădurii, pasărilor consumatoare de pește sau a mamiferelor cu blană de preț ș. a., ar avea drept urmare chiar compromiterea ramurei de producțiune celei mai de seamă, a peștelui, oricât de eficace ar fi încercările de cultivare în crescătorii. Atât de intim sunt întrețesute componentele de viață ale Deltei în unitatea lor, în biocenoza lor firească. Cu atât mai periculoasă ar fi continuarea ideiei de colonizare identică cu încercarea de a se transforma Delta în economie rurală.

Pădurea și lunca au darul să producă încet-încet secarea apelor; dar dispariția lor ar transforma cea mai mare parte din Deltă în mlaștini cu stufăriș în detrimentul contingentului de pește. Iar lunca trebue să dispară chiar prin mâna numărului locuitorilor în creștere succesivă, oricât de severe ar fi măsurile silvice de restricțiune. Tot așa ar dispărea pasările străvechi și de mare interes, care își au în Deltă ultimul lor refugiu din Europa, precum și vânatul cu blănuri de preț, toate cu multiplele feluri de adaptări încă nepuse la punct din partea științei, ba chiar bogăția peștelui, cu neputință de a se împiedeca în acest decor al Deltei față de numărul crescând al locuitorilor agresori.

Unitatea caracteristică a Deltei este dată prin revărsarea în Mare a apelor Dunărei, care în cursul ei împreună cu afluenții consumă atâtea substanțe organice, că este în măsură a nutri cantități neînchipuite de viețuitoare, dela bacterii prin toată scara până la om. In acest chip Delta este o unitate de viață dată prin cele mai felurite fețe vegetale pe de o parte, iar pe de alta prin faunele micro- și macroscopice, prin planctonul plutitor servind ca hrană pentru ființele mici, cum sunt și peștii tineri și cei inofensivi, iar aceștia pentru cei răpitori ca și pentru pasările și mamiferele ihtiofage, care la rândul lor servesc ca pradă altora în cea mai complicată împletitură. Chiar această scară de consumare cuprinde în sine factorul regulativ cel mai de seamă întrucât prin el se întreține echilibrul ecologic, cumpăna vieții, prin care se reglementează din natură numărul proporțional dintre acele viețuitoare, prin care este dată posibilitatea optimă de viață pentru toți membrii acestei biocenoze din Deltă. Așa este foarte ușor de înțeles cum prin eliminarea unuia sau altuia din acei membri echilibrul ecologic ar fi stricat în dauna celorlalți. Aceasta însă nu s'ar putea întâmpla în cazul de față decât chiar în dauna peștelui, la care exploatarea omenească are cel mai mare interes. Iar transformarea Deltei în teren de economie rurală prin colonizarea ei, pro-

blematică cum s'a arătat mai sus, ar aduce cu sine compromiterea definitivă şi ireparabilă a pescăriei precum şi a celorlalte ramuri de producţiune şi venituri fără niciun echivalent. In schimb s'ar mai compromite pe deasupra şi toate celelalte interese înşirate la începutul acestei expuneri. In acest chip Delta şi-ar pierde toată importanţa atât ca monument al naturii cât şi ca patrimoniu naţional de bogăţie şi prestigiu pentru neamul românesc, fericit de a fi stăpânitorul şi straja Gurilor Dunărei.

De aceea se recomandă, ca problema Deltei să fie bine chibzuită din partea forurilor responsabile în vederea menţinerei şi lărgirei acestui isvor de avuţie şi de fericire pentru neamul stăpânitor. Este o datorie naţională ca acestei probleme de cea mai mare importanţă să i se dea atenţiunea cuvenită din toate punctele de vedere prin coordonarea şi armonizarea ramurilor de producţiune şi de prestigiu, precum este o datorie şi în faţa istoriei şi a Europei, care, cum a fost şi este creatoarea culturii omeneşti, cu ajutorul lui Dumnezeu şi al bravurii armelor va fi cu atât mai mult purtătoarea culturii şi civilizaţiunii omeneşti şi în viitor, în care se încadrează şi neamul românesc din Carpaţi şi la Gurile Dunării, fluviului principal al Europei.

Afirmarea privind Europa mereu „creatoare" nu este o simplă frază retorică sau înfrumuseţare poetică, produsul slab isvorît din iubirea proprie a Europenilor, ci o constatare de fapt întemeiată pe exactitatea realităţilor stabilite de ştiinţele biologice, în deosebi a paleontologiei şi biogeografiei. Prin acestea se constată cum formele noi de vieţuitoare se produc în cursul desvoltării vieţii de pe pământ tot mereu în fâşia meridianului Europei centrale, mordic-mediteranian, dat prin regiunea britanică, belgiană, franceză, germană, boemă, partea răsăriteană a Alpilor cu continuare în peninsula balcanică şi spre Gurile Dunărei. Vieţuitoarele, ale căror tendinţă este de a se înmulţi şi răspândi, au fost mereu împinse din acea fâşie contral europeană spre răsărit şi simetric spre apus, respectiv spre SE şi SV, precum în mare parte şi spre S în Africa, ajungând până în cele mai depărtate regiuni de pe suprafaţa pământului cu diferitele eventuale modificări datorite influenţelor ulterioare locale. Această constatare se datoreşte combinaţiunii dintre rămăşiţele fosile şi răspândirea geologică şi actuală a vieţuitoarelor. Unele exemple, care pot fi controlate de oricare om cult, vor lămuri aceste constatări: Unele rămăşiţe de peşti dipneumoni, cu respiraţiunea prin plămâni şi branchii trăiesc astăzi în Africa ecvatorială, Australia şi basinul obârşiilor lui Amazonas, iar precurorii lor au trăit în paleozoicul european. Ferigele şi ecquizetele (barba ursului) .arborescente din Carbonul european au astăzi unii echivalenţi în Asia Orientală şi America S. Palaeohatteria din paleozoicul european îşi are astăzi asemănarea cu Hatteria din Zeelanda-Nouă (reptilă primitivă). Saurienii crocodilomorfi din mezozoicul Europei centrale sunt reprezentanţi prin crocodilii Africani, cei din Asia orientală (India şi China) şi simetric cu aceştia în America S şi Missisipi. Pasărea-reptilă (Archaeopteryx) cu 3 degete libere la mânile braţelor transformate în aripi,

cu coada lungă vertebrală, cu dinţi, dar acoperită cu pene, este cunoscută numai din 2 exemplare din şisturile litografice din Bavaria. Racul molucan cu forma simetrică din America N-orientală (ţărmul Labrador) îşi are originea din Europa, ca şi trilobiţii, cei mai mulţi din Boemia. La fel marsupialele astăzi răspândite simetric faţă de meridianul central european din Australia şi America S şi centrală. Struţii, originari din Europa (d. e. Insula Samos) astăzi ca şi dipneumonii în Africa (forma cea mai înaintată), Insul. Sundaice şi Australia, iar simetric în America S. La fel peştii sturioni ş. a. La fel tapirul din Insulinda şi Brazilia în simetrie cu protapirii din paleogenul european; în parte rinocerii, ca şi girafele. Răspândire simetrică în sensul arătat au şi cerbii ca şi urşii; dar şi mâţele mari, leopardul african, pantera indiană, iagnarul sudamerican cu pantera dni cvatenarul european. Dintre alte rumegătoare mari zimbrul cu forma indiană (stânsă) echivalentă cu bizonul american, pecând genul Bos, bourul (simbolul de pe stema Moldovei) s'a răspândit numai spre Asia anter. până în India (comp. taurii asirieni, babilonienii), legătura spre America fiind întreruptă prin prăbuşirea atlantică, ş. a. m. d. Şi nici omul nu face excepţie de la această regulă de origine centraleuropeană şi răspândirea simetrică. Negri australieni (Tasmanienii) sunt consideraţi cei mai primitivi, corespunzând rasei primitive europene (Neandertal, Crapina, etc.), urmând apoi Mongolii Asiei or. şi simetric cu ei Indianii Americei, iar în succesiune spre orient Malaiezii, Vedaşii (din codrii Ceylonului), Brahmanii, Iranienii şi Indoeuropenii, în timp ce rasa negroidă dni Franţa S. (Mentone) „Grimaldi" se continuă în Negri africani. Prin aceste indicaţiuni atât de sumare sunt date şi culturile, care şi ele urmează acelaşi curs, culminând în cultura civilizaţiunea europeană vecinic creatoare şi progresistă. Această calitate a Europei creatoare se datoreşte situaţiunii geografice schimbătoare a acestui continent, în deosebi situaţiunii cosmice faţă cu soarele a meridianului nordci-mediteranean creator. Căci viaţa este o funcţiune a materiei planetare în raport cu lumina şi căldura (energia radioasă, cosmică) a soarelui. Vieţuitoarele (plantele şi animalele) considerate biosfera pământului se prezintă sub anumite premise drept o anumită diferenţiare a materiei pământeşti produsă prin inetrferenţa lito-, hidro- şi atmosferei la influenţa energiei radioase cosmice (soarelui). Prin aceasta sunt şi vieţuitoarele cuprinse în mersul general al evoluţiunii universului. Ştiinţa despre raporturile vieţuitoarelor cu mediul, spaţiul vital pământesc (mai îngust) şi cosmic (mai larg), este ecologia generală, din care ecologia plantelor şi animalelor sunt ramurile speciale. Prin aceste raporturi se prezintă vieţuitoarele supuse schimbărilor din spaţiul lor vital sau mediului. La aceste schimbări vieţuitoarele trebue să reacţioneze în chip adecvat, transformându-se. Transformarea vieţuitoarelor drept reacţiune adecvată la schimbările mediului (condiţiunile de viaţă) este „adaptarea", efectul direct al schimbărilor condiţiunilor vieţii, prin care vieţuitoarele îşi afirmă autonom viaţa lor. Prin aceasta se verifică principiul lamarckian sau teoria descendenţei, doctrina, metoda de explicare a transformismului, întemeiată de *Lamarck* (1809), prin care

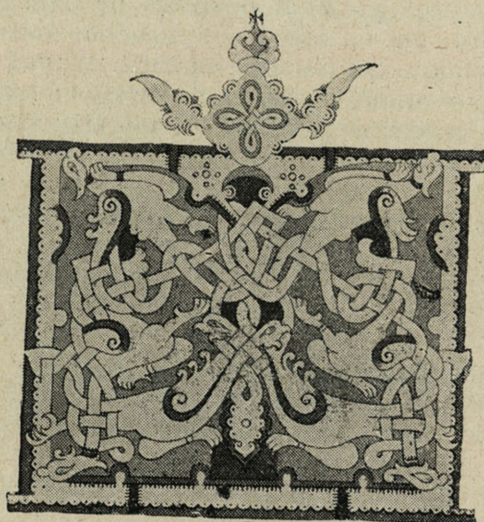
se prezintă creaţiunile succesive de forme vieţuitoare (teoria evoluţiunii), în timp ce darwinismul (teoria selecţiunii), privind „originea speciilor prin selecţiune naturală în lupta pentru viaţă" este numai la aparenţă o explicare, întrucât operează cu 2 necunoscute, crezând a explica transformarea prin „supravieţuirea celui mai bine adaptat", selecţionat de natură; dar adaptarea figurează ca premisă în loc a fi explicată, iar natura este şi rămâne o mare necunoscută. Prin principiul lamarckian al afectuirii directe se accentuiază efectul influenţei mediului asupra vieţuitoarelor produs prin raporturile lor cu factorii ecologici ai mediului; organismele supravieţuitoare se afirmă prin adaptare. Prin aceste raporturi însă este dată şi dependenţa reciprocă sau interdependenţa şi interferenţa biocenotică, adică a comunităţii vieţuitoarelor din acelaşi mediu, iar formele vieţuitoarelor atât de multiple şi variate sunt reduse la un singur principiu general. Aşa este dată unitatea de viaţă în biotopul sau spaţiul vital atât de caracteristic al Deltei Dunărei. Aceasta înseamnă, că orice schimbare produsă ca în alte medii aşa şi în biocenoza Deltei, celei din natură bine echilibrate, ar produce desechilibrarea ei cu urmări incalculabile în ce priveşte chiar acele vieţuitoare, la care omul are cel mai mare interes, adică a peştelui. Căci legea fundamentală privind echilibrul ecologic al biocenozelor este bine stabilită de ştiinţă, întrucât este cunoscut, că nici o vieţuitoare să nu predomine în seama celorlalte, cu toate că ziua când ecologia va fi cercetat pe deplin relaţiunile vieţuitoarelor legate de acelaşi mediu ca şi de timp este încă foarte depărtată, mai ales ecologia fiind o ştiinţă de dată foarte recentă.

Cele arătate sunt cu atât mai întemeiate întrucât Delta mai este şi ultimul refugiu, cel puţin la cuibărit, al unei avifaune străvechi cu caractere primitive, pe care însăşi natura o ţine ca şi nişte aleşi ai ei, cum sunt pelicanii, cormoranii, bâtlanii cu admirabilele egrete ş. a. Această faună face parte de altfel din o grupă mai mare de fiinţe străvechi, care s'au păstrat în regiunea aripei răsăritene a Alpilor, în peninsula balcanică, Adriatica, până spre Boemia şi Gurile Dunărei, oricât de depărtată ar fi răspândirea lor peste faţa pământului pornită din meridianul creator al Europei centrale. Aşa este dintre plante de ex. Ephedra din Dobrogea; dintre animale de ex. Spongilla Carteri din Lacul Bulaton, de altfel în India orientală, Euspongia officinalis (buretele de spălat) var. adriatica, de altfel în Insulinda, scorpionul carpatim, Proteus anguineus cu rudele în America N., Typlops vermicularis, reprezentant al şerpilor orbi tropicali, avifauna numită din Deltă, Spalax Ayphlus, Canis aurens (şacalul, constatat şi în Dobrogea), vita turbărilor din Albania cu rudele indosundaice, locuinţele omeneşti din peşterile de lângă Lacul Balaton, omul primitiv din Carpina (Croaţia) ş. a. Dacă ne mai gândim la fenomenul migraţiunilor roiurilor de paseri, care în regiunea Deltei îşi au locul de trecere şi popas, iarăşi sub aspectul influenţelor asupra vieţii din Deltă, fenomene care însă nici pe departe nu sunt studiate, dar la care toată lumea civilizată are cel mai mare interes, atunci, abstrăgând de la importanţa economică şi politică internaţională a ei, trebue să ne

dăm seama şi să nu trecem cu vederea cât de mari îndatoriri îi revin neamului românesc stăpânitor al Gurilor Dunărei pentru păstrarea cu grijă a acestui monument al naturii cu importanţă internaţională. Aceasta cu atât mai mult când putem constata, că abia în lumina ecologiei se desvălue ordinea din lume, prin care se revelează atotputernicia creatoare, măreţia Dumnezeirei, fapt la a cărui recunoaştere ne conduc în chip empiric ştiinţele exacte, în deosebi cele biologice.

Pentru toate motivele arătate în expunerea de faţă problema Deltei, cu înglobarea lacurilor adiacente (Razelm, Goloviţa, Zmeica, Sinoe) şi a Insulei Şerpilor, cointeresând prin caracterul ei specific şi multilateral mai multe dintre cele mai prnicipale resorturi, se cuvine să fie pusă sub o administraţiune specială în subordinele forului celui mai înalt din ţară şi în colaborare cu resorturile respective în vederea armonizării intereselor.

Eugen Botezat

THEODOR ŞERBĂNESCU ŞI JUNIMEA

Poetul Theodor Şerbănescu a intrat în societatea Junimea în anul 1868. Intr'adevăr în albumul societăţii Junimea [1] este trecut ca al 36-lea membru, în ordinea cronologică a înscrierii, urmând după el ca membri intraţi în acelaş an: Gheorghe Bengescu, Gheorghe Negruzzi, Ioan P. Florantin şi Telemac Ciupercescu. Cea dintâi poezie tipărită în „Convorbiri literare" se găseşte în numărul din 1 Iulie 1867 [2] al revistei „Junimei". In senzul acesta trebue revizuite susţinerile d-lui Artur Gorovei [3]: „Faptul că a publicat o parte din poeziile sale în „Convorbiri literare", se poate explica prin prietenia lui Şerbănescu, prietenie strânsă cu Olănescu-Ascanio şi aprecierea bună pe care le-a făcut-o Maiorescu".

Adevărul este, însă, că nu prieteniei cu Olănescu se datoreşte apropierea lui Şerbănescu de „Convobiri" şi „Junimea", întrucât Olănescu intră în Junimea, zece ani mai târziu, şi anume în 1878. Stă mărturie neclintită şi albumul, publicat de d. Torouţiu, dar şi alte documente din bogata colecţie a acelui adânc răscolitor de trecut. Intr'adevăr corespondenţa [4] lui Dumitru C. Olănescu către Iacob C. Negruzzi începe în anul 1878, printr'o scrisoare din Februarie-Martie. In această scrisoare Olănescu, şef de cabinet la Ministerul Afacerilor Streine, scrie despre onoarea pe care i-a făcut-o Maiorescu de-a recomanda actul I din Ruy Blas, tradus de el, pentru a fi imprimat în Convorbirile literare. La 26 Februarie 1878 Titu Maiorescu îi scria lui Iacob Negruzzi dela Bucureşti la Iaşi, printre altele, următoarele [5]: „Olănescu s'a refugiat în braţele Junimii literare şi se roagă de a fi primit în „Convorbiri". Cetiţi şi voi traducerea, fă bine şi spune-mi părerea voastră şi tipăreşte drama în foaia ta".

Olănescu, prin urmare, îşi începe colaborarea la Convorbiri în 1 Iunie 1878 (XII—89—100) pe când Theodor Şerbănescu şi-o începuse aproape cu 11 ani mai înainte, la 1 Iulie 1867

1 Studii şi documente literare IV, I. E. Torouţiu. (Pag. 314).

2 I. E. Torouţiu, Theodor Şerbănescu în „Convorbiri literare" din Ianuarie 1940, pag. 61.

3 Artur Gorovei, Theodor Şerbănescu, în colecţia Cunoştinţe Folositoare, 1940, pag. 14.

4 I. E. Torouţiu, Studii şi documente literare II, Bucureşti 1932, pag. 384.

5 I. E. Torouţiu şi Gh. Cardaş, Studii şi documente literare, vol. I-iu, pag. 11.

Este sigur însă că prețuirea din partea pontifului Junimii Titu Maiorescu, din celebrul său articol despre poezia română, publicat în Convorbiri literare din 1871, deci câțiva ani după intrarea lui Șerbănescu în Junimea, a întărit poziția poetului în societate, așa cum crede d. Artur Gorovei, distinsul istoriograf și decan al folcloriștilor români.

Foarte probabil că motive mai adânci, structurale, îl legau de cercul Junimei, cu care îi plăcea să păstreze legătura dealungul vieții sale de hoinar între civilitate și militărie, cum îl definește d. Torouțiu [6], dar, dacă există o prietenie care să-l fi apropiat de Junimea, aceea este fără îndoială aceea cu Iacob Negruzzi. Încă din 1872 Theodor Șerbănescu se adresează lui Iacob Negruzzi, nu ca un începător ci ca un amic și confrate literar: „Este mult timp, de când n'am mai trămis nimica pentru „Convorbiri". Causa e că anul trecut a fost un adevărat an de secetă: nici crieriu, nici inima n'au produs nimica. Anul acesta însă pare mai bun. Câteva zile petrecute la țară au fost d'ajuns a'mi inspira, ceiace mă grăbesc a vă trămite"...

„Ce să-ți mai spun? Imi pare rău că o mie de cause mă opresc d'a mă repezi până la Iassy, să te văd și să-ți strâng mâna, după un timp atât de lung. Cu toate aceste mă mângâiu că absența este neputincioasă în contra amiciției, pe când timpul, d'aproape sau de departe, o împuternicesc: ceia ce nu se prea întâmplă amorului".

Prietenia dintre Theodor Șerbănescu și Iacob Negruzzi s'a născut și s'a dezvoltat sub auspiciile desinteresate ale preocupărilor literare. Teodor Șerbănescu îl prețuia în chip deosebit pe amicul său dela Iași, mai ales în ipostaza de redactor și gospodar al revistei „Convorbiri literare": ...„îți mulțumesc pentru promisiune ce mi-ai dat de a'mi trămite pe Vereanu [8], îndată ce va ieși de sub presă și nu pot decât să te admir în perseverența ta de a învinge dificultățile nenumărate ce întâmpini pentru a conduce cu succes o foaie de importanța Convorbirilor literare. Toate aceste trude, să crezi, îți vor fi plătite în viitor și numele tău va putea figura cu mândrie alăturea cu al părintelui tău. Eu unul mă voiu sili a'ți ușura, în limitele putinței mele, sarcina, prin câteva poesioare și cât se va putea mai mulți abonați!" [9].

La 11 Martie 1874, Theodor Șerbănescu îi comunică lui Iacob Negruzzi că i-a făcut și achitat, până la data aceea, 11 abonamente pentru Convorbiri.

In afară de idealul literar comun, amândoi erau temperamente cumpănite și senine, spirite măsurate, clasice; înrudirea aceasta, care-a legat pe Iacob Negruzzi de un Nicu Gane, îl apropia și de voiosul trubadur și autor de romanțe. Intr'o scrisoare, publicată de Trandafir G. Djuvara [10], Șerbănescu își destăinuie con-

[6] Op. cit. „Convorbiri literare", Ian. 1940, pag. 68.
[7] I. E. Torouțiu, Studii și documente literare vol. II Junimea Buc. 1932, Pag. 318.
[8] Iacob Negruzzi, Mihai Vereanu, roman, Iași, 1873, op. cit. pag. 304.
[9] I. E. Torouțiu, II, pag. 321.
[10] T. G. Djuvara, Poesia lui Șerbănescu, Buc. 1902, pag. 44.

cepţia despre lume: „In această lume, totul nu e falsitate, îţi va fi lesne să o dovedeşti, punând şi ceva din tine, pentru a vedea lucrurile în adevărata lor culoare... Constat că aluneci în pesimism; ia seama: pesimismul e o prăpastie, din care, dacă ai căzut, nu mai revii decât în bucăţele sângerânde... Dacă totul nu se potriveşte cu ideea generală ce ne facem despre lucruri, nu urmează de aci că lumea, astfel cum e, nu valorează nimic".

Sau într'o scrisoare din 16 Septembrie 1884 [11], către o prietenă, poetul ia poziţie hotărîtă împotriva pesimismului care întuneca sufletele la sfârşitul veacului trecut: „Să închidem toate ferestrele fiinţei noastre simţitoare curentelor nesănătoase din afară... Mallaria domneşte, în stare endemică în această lume şi de aceea, adesea ori, fără să ştim de ce, ne simţim rău în noi în înşine. N'avem oare destule cause reale şi brute cari ne muncesc, de ce să mai suferim şi de acele despre cari nu ne dăm bine socoteală. Da, scumpă şi inimoasă amică, închide repede ferestrele făpturii tale; sunt curente rele afară".

Poetul cu suflet luminos nu era omul tristeţilor fără motiv, avea filosofia simplă şi sănătoasă a oamenilor vechi, întocmai caşi Iacob Negruzzi, care în discursul său la Academie de prezentare a lui Nicu Gane, ţinea un limbaj asemănător. După Iacob Negruzzi versurile lui Nicu Gane vor plăcea totdeauna, tocmai fiindcă s'a ţinut departe de „tânguirile multor poeţi, cari îşi cântă suferinţele sufleteşti din cauza dorinţelor lor nemărgenite" [12].

Iată un punct de contact ideal între Iacob Negruzzi şi Theodor Şerbănescu, care ar explica prietenia lor.

Dar Iacob Negruzzi, la rândul său, preţuia poezia lui Theodor Şerbănescu. Intr'o scrisoare [13] către A. D. Xenopol, Martie-Aprilie 1871, — Iacob Negruzzi face o clară deosebire între scriitorii junimişti şi cei „moderni". Cei dintâi, printre care Şerbănescu, au lucrat pentru plăcerea lucrului însuşi, producerile lor sunt naturale. „Temelia este adevărată, isvorulu este naturalu, nu e fabrică care vra să înşale natura".

Naturaleţa, spiritul adevărului şi al naturii, iată încă una din însuşirile esenţiale ale literaturii clasice, care apropiau pe autorul „Copiilor după natură" de poetul Theodor Şerbănescu.

In ce priveşte situaţia poetului Şerbănescu în Junimea, în mijlocul membrilor ei, d. I. E. Torouţiu a găsit nota justă în caracterizarea sa: „Nu adesea judecata contemporanilor ca şi cea postumă s'a împăcat atât de bine şi a izbutit să fixeze măsura în apreciere cu o aşa cumpănită dreptate ca la Şerbănescu. Mult a iubit, mult ar fi trebuit să-i ierte, prietenii cercurilor literare din vremea sa; nu s'a întâmplat însă aşa, ci, dimpotrivă, mult l-au certat, mult l-au hărţuit colegii din „Junimea", pe care poetul o numeşte „teribil

11 Acelaş, op. cit. pag. 48.

12 Pag. 26, Bucureşti 1909, Publicaţiile Academiei, Răspunsul lui Iacob Negruzzi la discursul de recepţie al lui Nicu Gane rostit la 13 Maiu 1909.

13 I. E. Torouţiu, Studii şi Documente literare, vol. V, Junimea, pag. 170.

areopag", de unde aşteaptă cu înfrigurare hotărîrea, dacă a reuşit sau nu să treacă în coloanele revistei" [14].

Că era hărţuit în şedinţele Junimei, o spune, într'adevăr, Iacob Negruzzi cu compătimire pentru poetul nostru: „Bietul Theodor Şerbănescu! Câte sudori au curs pe uniforma sa de căpitan şi maior în vreme ce i se discutau vers cu vers poesiile pe care el le declama cu glas aşa de puternic" [15].

Totuşi hărţuiala din Junimea nu însemna că Şerbănescu nu era apreciat. Critica la Junimea era minuţioasă, se analiza fiecare cuvânt, iar autorul nu avea voie să-şi apere poezia. „Cei mai sensibili la critică erau N. Gane şi Eminescu", afirmă Iacob Negruzzi. Dacă însăşi poezia lui Eminescu trebuia să treacă prin critica nemiloasă a Junimei, cu atât mai mult poezia uşoară a lui Şerbănescu!

George Panu descrie în „Amintiri dela Junimea" [16] scena următoare care-l priveşte pe poetul Şerbănescu: „Odată d. Şerbănescu, poetul, trimite o poezie: Primăvara, care avea de motto următoarele:

O primavera, gioventu dell'anno,
O gioventu, primavera della vita
Metastasio

Poezia: Vine, vine primăvara. Era slabă. După ce i se dă lectură, d. Negruzzi zice: — Ei, cum o găsiţi? Tăcere. După câteva secunde, d. Pogor, cu foarte mare gravitate, rosteşte cuvintele: Motto este bun. O mare ilaritate izbucneşte, poezia era judecată şi condamnată".

Dar Panu are şi alte calificative, mai favorabile, pentru poezia lui Şerbănescu. In aceeaşi carte închinată Junimii, se vorbeşte într'un loc [17] de exemplu, de „gingaşele poezii ale Matildei Cugler şi Şerbănescu" sau de „valoarea potrivită" a poeziilor lui Şerbănescu, aprecieri care dau dreptate d-lui Torouţiu când afirmă că judecata contemporanilor a fost cumpănită, ca şi cea postumă asupra poetului nostru, fixându-se într'o mijlocie convenabilă.

Aceeaşi măsură în preţuirea poeziei lui Şerbănescu o păstrează alt junimist Alexandru Xenopol, într'o scrisoare către Iacob Negruzzi [18]. Aprecierea care se referă la poeziile: Lacrima, Te iubesc, Portretul, Nor şi chin, Mă priveşti, De un timp, La o artistă, Luna-şi desfăşoară coama-i de lumină, publicate în Convorbiri literare 1870, VI, 414—16, e cuprinsă 'ntr'o lungă scrisoare trimisă de Xenopol din Berlin la 23 Februarie 1870: „Poesiile lui Şerbănescu nu sunt toate la aceeaşi înălţime, adică unele se târâe foarte jos. De exemplu Por-

[14] I. E. Torouţiu, Theodor Şerbănescu în Convorbiri literare, Ianuarie 1940, pag. 58.
[15] Amintiri dela Junimea, pag. 178, Buc.
[16] G. Panu, Amintiri dela Junimea, Buc. 1934, Fragmente alese, pag. 88.
[17] Op. cit., pag. 14—15.
[18] I. E. Torouţiu, Studii şi Documente literare, vol. II Junimea, Buc. 1932, pag. 70—71.

tretul cu rima eu, eu, eu de-ţi vine să urli. La o artistă, sujetul, ceea ce zic francezii „fade" şi limba... mă mir cum de n'ai văzut-o.

Dar erai foarte frumoasă
Cu-ai tăi ochi senini de-azur
In rochia-ţi m a j e s t o a s ă
D'un posomorît v e l u r.

Pentru toţi Dumnezeii!! Altă dată fii mai sever. Dacă dau Convorbirile aşa modeluri, apoi ce să mai zică ele de alţii? F r u m o a s e s u n t d o u ă, d a r f r u m o a s e „L a c r i m a", „N o r ş i c h i n".

Bunul său prieten Olănescu-Ascanio, tot convorbirist, care l-a cunoscut la Tecuci în 1873, Olănescu judecător, Şerbănescu căpitan, amândoi poeţi, a înfăţişat la Ateneu într'o conferinţă [19] unele legături ale poetului ofiţer cu vesela societate a Junimii. „In Junimea dela Iaşi, al cărui membru era Theodor Şerbănescu îşi avea ca toţi ceilalţi pagina sa în albumul general al societăţii, în păstrarea astăzi a colegului şi amicului meu Iacob Negruzzi.

Acest album e poate cel mai caracteristic şi negreşit unic în felul său — document intelectual, în care mai toate ilustraţiunile literaturii noastre sunt zugrăvite în trăsături spirituale de condeiu.

Şerbănescu e şi el schiţat, mi se pare de răposatul pictor Verussi, în uniforma de căpitan de geniu, cu chipiul în cap, cu pinteni la călcâie, mic şi spiţelat, ţinând globul pământului în mâni şi făcând gestul de a-l zvârli în Dumnezeu, carele dintre nori întinde mânile înainte pentru a se feri de aşa straşnică primejdie. De desupt drept explicaţie 4 versuri ale lui Şerbănescu care sună astfel:

In mânia mea păgână
De-aş avea putere eu
Aş lua pământu'n mână
Şi-aş svârli în Dumnezeu!"

Poezia este întitulată „Un strigăt", [20], e scrisă prin 1868 şi cetită, tot pe-atunci la Junimea, prin urmare în primul an de „junimism" al lui Şerbănescu.

In treacăt, relevăm că dacă Olănescu-Oscanio şi cu Theodor Şerbănescu s'au cunoscut prin 1873 la Tecuci, era imposibil ca în 1868 primul să-l prezinte pe-al doilea la Junimea!

Apoi, din amintirile lui Iacob Negruzzi, caşi din conferinţa citată a lui Olănescu, reiese că Şerbănescu era căpitan, când începuse să frecventeze societatea Junimea! Ori căpitan a fost avansat la 2 Octomrbie 1867, prin urmare Şerbănescu e unul din vechea gardă a Junimii!

In şedinţa din 12 Octombrie 1872 a Junimii, ţinută la Maiorescu

19 Ţinută la 1 Febr. 1902, după moartea lui Şerbănescu. Conferinţă publicată în „Literatură şi artă română", 1902, pag. 1.

20 Publicată prima oară în Albina Pindului, 15 Iunie 1868, pag. 73. Apoi în Convorbiri literare 1868, pag. 399.

acasă, la care a luat parte și Șerbănescu, procesul verbal [21] iscălit de A. D. Xenopol ne dă indicația următoare: „Se cetește de Șerbănescu mai multe poezii originale și o traducere din Victor Hugo și se primesc". Nota d-lui prof. Torouțiu că traducerea din Victor Hugo era G h i t a r a, iar originalele: N o c t u, R e m i n i s c e n ț ă (heineană), I n r a z e d e a u r, publicate în Conv. lit. 1 Dec. 18/2 VI 353—355.

Dintr'o scrisoare a lui Iacob Negruzzi către Alexandru D. Xenopol [22], Iașii 22 Mai/2 Iunie 1870, cităm câteva rânduri pentru situația lui Șerbănescu în cercul Junimei:

„Mai dăunăzi se adunase la mine G. Sion, N. Schelliti, T. Șerbănescu și D. Petrino, lipseau numai Alecsandri și Bodnărescu, ca să fimu toți buluc. Ei observam pe toți presenții și în minte pe cei absenți... și făceamu cugetările mele. D i n t r e p r e s e n ț i Ș e r b ă n e s c u p a r e c ă m e a t r ă g e a m a i t a r e".

In „Convorbiri literare" [23], Șerbănescu și-a publicat toastul ținut la prânzul „Junimei" dela 29 Martie 1883 în onoarea poetului V .Alecsandri. Dar marea lui admirație mergea către pontiful Junimii: Titu Maiorescu. Șerbănescu era desigur atașat de crezul literar al lui Maiorescu, dar erau și alte puncte de contact ideal dintre ei. Făuritorul de romanțe sentimentale Theodor Șerbănescu se ridica uneori în lumea ideilor și a reflecțiilor filosofice. In poezia închinată „Lui Titu Maiorescu" [24], poetul lămurește misiunea ideii de-a ne duce la esența ascunsă a lucrurilor: putere pe care n'o împlinește nici falncul soare, nici mândrele stele. Exemplul lui Maiorescu înseamnă cultul ideii și al frumosului:

Ideea făcut-a din El un magistru,
Iar din noi atâția discipuli ai săi,
In țara ce-și scaldă picioarele'n Istru,
Iar nobila-i frunte în nimbi cerul ei.

Ca el, idolatri acelorași forme,
Ziditu-ne-am templu supt cer însorit,
Ș'a p r i n s - a m t ă m â e 'n c ă ț u i u n i f o r m e
F r u m o s u l u i — i d o l u l n o s t r u s l ă v i t.

Dacă n'a fost în politică junimist, Șerbănescu a fost junimist literar în puterea cuvântului. Cultul formei artistice perfecte i-a însuflețit pe toți maiorescienii: toți au aprins aceeași tămâie în cățui uniforme în slava aceluiaș idol al frumosului.

D. prof. I. Petrovici, ilustrul nepot al poetului, scriind despre talentul de orator al lui Șerbănescu, [25], adaugă interesanta notă că

[21] I. E. T o r o u ț i u, Studii și documente literare vol. IV, Buc. 1933, pag. 460.

[22] I. E. T o r o u ț i u, Studii și documente literare vol. III, Buc. 1932, pag. 412.

[23] Anul 1885, pag. 418—419.

[24] Lui Titu Maiorescu Omagiu, XV Februarie, MCM, pag. 354.

[25] I. P e t r o v i c i, Figuri dispărute în Ediția Petrovici și Cartojan din Clasicii români comentați, 1941, pag. 26.

avea o voce sonoră, care aducea aminte — fiind ce e drept mai puternică şi mai militărească — de glasul şi pronunţarea lui Titu Maiorescu, cu care Şerbănescu aducea şi la figură". Atâtea potriviri explică îndeajuns ataşamentul cald al poetului nostru de Junimea şi şeful ei spiritual.

Dar şi Maiorescu îl aprecia: în faimosul articol despre poezia română contemporană, publicat în „Convorbiri literare" din 1871 criticul remarcă farmecul limbajului, armonia şi eleganţa versului şi abundenţa de metafore frumoase din poezia trubadurului nostru. „Intre cele mai plăcute produceri ale literaturii române vor rămâne mult timp poeziile d-lui Şerbănescu. Dela primele încercări ale domnului Bolintineanu, care se disting prin aceeaşi calitate nu cunoaştem poezii a căror limbă (ce e drept cam efeminată) să fi produs auzului aceeaşi plăcere ca poeziile citatului autor. Intr'o literatură unde limba poetică este deja formată, meritul aparent al unei versificaţii elegante consistă adesea numai în reproducerea fidelă a formelor de stil adoptate de autorii recunoscuţi. Şi în Franţa şi în Germania se găsesc rar poeţi începători, a căror versuri să fie mai mult decât o imitare palidă a lui Musset şi a lui Heine. La noi însă, unde în toate ramurile literare stilul caută încă a se forma şi este încă foarte crud, farmecul limbei într'o poezie rămâne un merit adevărat şi primitiv. La acest merit se adaugă în versurile d-lui Şerbănescu o abundenţă de metafore frumoase şi de contraste surprinzătoare şi pline de spirit prea căutate".

Maiorescu a fost viu criticat pentru rândurile de mai sus ce consacrau pe Şerbănescu. Critic de gust sigur, deficienţa aceasta a fost pusă pe seama spiritului său de partid sau a fost considerată ca o fatală greşală omenească. Alţii, ca E. Lovinescu au văzut în această judecată o dovadă sigură a relativităţii valorilor estetice. Dar însuşi Lovinescu recunoaşte că „în poeziile Matildei Cugler-Poni şi T. Şerbănescu e oarecare proprietate de expresie, de simplicitate, de natural, de eleganţă chiar, de gingăşie de sentiment, care, fără a caracteriza o direcţie nouă puteau fi semnalate, căci lui Maiorescu îi plăcea, în deosebi seninătatea lor oarecum clasică"[26]. Noi credem că Th. Şerbănescu cu poezia lui simplă şi elegantă se încadra firesc în crezul literar maiorescian. Preţuirea lui Maiorescu nu pornea din motive lăturalnice, nici nu era o greşală: era sinceră, deoarece versurile lui Şerbănescu satisfăceau unele din cerinţele sufleteşti intime ale marelui critic, având înrudiri temperamentale.

Th. Şerbănescu a rămas devotat Junimii până la sfârşit: la şedinţa dela Maiorescu, din Bucureşti, dela 4/16 Dec. 1883, la şedinţa dela 29 Martie / 10 April 1884, Colonelul Şerbănescu a fost prezent[27]. Şerbănescu făcea parte din grupul francez al Junimii, alături de Ştefan Vârgolici, Naum etc., grup, după George Panu, mai numeros decât cel german.

G. Ursu

26 E. Lovinescu, Titu Maiorescu, Buc. 1940, pag. 309—14.

27 Titu Maiorescu, Insemnări zilnice (1881—1886) pag. 212, pag. 239—40.

S E R E N A D A

IN SOL MAJOR

Op. 2

PENTRU ORCHESTRĂ DE COARDE SAU SEXTET.

I.

UVERTURĂ

Allegro con brio

VIOLINI I II III

VIOLE

V-CELLI
C.BASSI

p

arco

sf

ff

C

Un poco reten.

p

dolce

cresc

f

pizz

arco

Agitato
ff
ff
ff
ff
ff
Un poco reten.
a tem-po
pp
pp
pp
pp
f
p
tr
D
ff
ff
ff
ff

mf sf sf sf sf

i-io

dim. dim. dim. dim. dim.

F

Un poco reten.

dolce p p p p p pizz

cresc cresc cresc cresc cresc arco

3 3

1. 2.

f f f f f f f f f f f f

Agitato

ff ff ff ff

Un poco reten.

p p p p cresc cresc cresc cresc p cresc

G *a tempo*

ff ff ff p f p f p f ff ff p

Se poate executa de către următoarele formațiuni:

I.	II.
Sextet de coarde	*Orchestră de coarde*
Violini I—II—III	al meno: 10 Violini I
Viola	10 „ II
Violoncello	10 „ III
Contrabasso	8 Viole
	6 V.-Celli
	4 C.-Bassi

Această compoziție poate fi executată de oricare din formațiunile specificate, sau poate fi retipărită, radio-difuzată, imprimată pe discuri, film sonor, etc. de către oricine, fără vre-o altă obligație (în afara considerațiunilor de a nu modifica sau îmbucătăți conținutul și nici de a omite numele compozitorului), dat fiind că subsemnatul nu fac parte din nici o asociație care mi-ar putea impune restricții în acest sens, asupra lucrărilor mele.

EDIȚII CRITICE EMINESCU

XIV.

LAÏS

Dacă poetul a realizat lucrarea **Laïs** în vacanța acordată de maladie, atunci cunoștințele sale în domeniul limbii vechi românești și în general cu privire la regulile gramaticale strict corecte, ni-l arată superior tuturor contemporanilor, cari au încercat să-l corecteze și cari au împins mania până în zilele noastre. Deadreptul fenomenale sunt afirmările acestor cunoștințe în versuri:

Dar acum în resfățare, în trufie și în bine
Eu m'am tolănit. O dulce trândăvie moleșită
v. 237 **Lângezi** a mea gândire pân' la starea fericită
De tâmpire.

In literatura veche și în dialectul macedo-român forma obicinuită este: **lânged, lângezeală** din latinescul l a n g u i d u s: „**Lânged** era și în temniță"... C o r e s i, Tetraevanghelul Brașov 1562 (cit. apud **H. Tiktin** 912); „Și ungea cu unt mulți **lângezi** și se vindeca"; „Și setoșii adăpați-i și **lângezii** căutați"; C o d e x S t u r d z a n u s ms. 1600 (id. ibid); „Junele căzu în genunchi și... răspunse cu o voce **lângedă** ce inspira compătimire", N. M. Filimon, Ciocoi vechi și Noi, Buc. 1863 (id. ibid.).

Mișele, te așteaptă în curând
Să plătești obrăznicia și purtarea ta de rând
v. 290 Ai să **spăsești** pe toate...

In literatura veche: **spăsi, spăși, spăsenie, spășenie:** „Ne-au **spăsit** pre noi Hs., Domnul nostru", C o r e s i (ap. H. T. 856); „Ca să răscumpere desăvârșit sângele cel nevinovat al **Spăsitorului**" (id. ibid); „Cu ale lui sfinte rugi, Doamne, miluește-ne și ne **spăsește**" (idem ibid); și **M. Eminescu,** Povestea Teiului:

Imbrăcându-te 'n veșmântu-i
Lepădând viața lumii,
Vei spăși greșala mumii
Și de-o crimă tu mă mântui.

Citām mai departe din manuscriptul **Laïs** alte **forme arhaice:**

v. 113 O! e mult *daca plăteşti*
De rămâi dator, pe toate drept un ban le socoteşti.

v. 304 Dară *daca se omoară*

v. 387 *Daca* tu mă vei sili

v. 455 *Daca* tu-mi ziceai

v. 509 *Daca* nu preferi ca Laïs să se ducă

v. 545 Şi *daca* a mea peţire ţi se pare serioasă

v. 553 Lovească-mă un trăsnet, *daca* nu mă fericesc

v. 556 *Daca* tu rămâneai mută, *daca* nu te-ai fi 'ndignat

v. 667 *Daca* ele erau bune pentru cântece de dor

v. 759 *Daca* o vedeai cum merge pe cărarea cea îngustă

v. 776 *Daca* alta e femeea.

v. 782 *Daca* m'a mişcat atâta a ta mare frumuseţă...

Dela cea mai veche formă, originea şi evoluţia conjuncţiei: **deca** — **deaca** — **daca** — **deacă** până la cea curentă astăzi **dacă**, au dat mult de lucru nu numai filologilor şi lexicografilor noştri A. de Cihac, H. Tiktin, B. P. Hasdeu, Al. Philippide, S. Puşcariu, Th. Capidan, O. Densusianu, N. Drăgan, ci şi învăţaţilor străini cari s'au ocupat cu studiul limbii româneşti: Meyer Lübke ş. a., fără să se ajungă la o etimologie neîndoelnică. Cel mai întins studiu îl datorăm lui **Nicolae Drăgan:** „Conjuncţiile de şi dacă. (Un capitol de sintaxă românească)“ [1].

Pentru a lămuri frecvenţa formei **daca** în lucrarea lui **Eminescu,** vom cita din **N. Drăgan** numai pasagiile privitoare la această formă:

...„din *deaca* s'a născut forma *daca* pe care o întâlnim începând încă din secolul XVI mai mult în regiunile moldoveneşti şi ardelene, învreme ce *deaca* se întrebuinţează şi mai departe mai ales în Muntenia.

1⁰. Temporal: *Iar daca au venit Moldoveanul de unde au fost* (Hasdeu, *Cuv.* I, 57, Târgu-Jiu, a. 1591). *Ce daca s'au aşezat Oprea la odăile dărăbanilor, aflând Ureche vreme şi cale deşchisă de a se depărtare şi de a eşire din ţeară, au învăţat pre gazda sa... să spuie că s'au dus acasă la Cârligătura* (Gaster *hr.* I, 73). *Când va găsi neştine un*

[1] *Dacoromania* III 1922—1923, Cluj 1924, pg. 251—284.

dobitoc, făcând pagubă undeva la vre un loc, şi daca-l va găsi, nu-l va mărturisi domnu-său, ce-i va tăià urechile, sau coada... să nu-l mai ia stăpânu-său, ce să-i dià alt bou sănătos (Prav. Mold., ap. Longinescu, *o. c.*, p. 15—16; în *Prav. Munt. deaca). Daca cerul să acoperă cu nori... nu te desnădăjdui* (Marcovici, *Datoriile omului creştin*, 14). *Copil daca dobândeşte, şi i doică-i trebueşte* (Pann, *Pov. vorbei* II, 155). *Calul daca simţi că fata se pierde cu firea, o îmbărbătă* (Ispirescu, *Leg.* 18). *Odată daca te-am ales, tu eşti a mea* (id. ibid. 37). *Acolo daca ajunse bătù în poartă,* (id., ibid. 100) ş. a. Temporal e şi compusul daca vreame ce din *daca vreame ce giudeţul nu creade şi de să va află lucrul că nu-i de a creadcrea, să să ciarte ca un ucigatoriu de părinţi* (Prav. Mold. 53/1).

2⁰ Condiţional: *Acela om de va cumu se dzice isprabnic besearicii şi va ţinià el banii şi daca-i va cheltuì pre treabele sale, acesta să nu aibă altă certare, ce să fie gonit den locul său şi toate bucatele şi ocinile, ce va avià, toate să să dià bisearicii (Prav. Mold.*, ap. Longinescu, *o. c.*, p. 15—16; în *Prav. Munt. deaca). Amar lor daca gândesc. Şi că duh se socotesc* (Gaster, *Chr.* II, 251 din Mumuleanu, *Caracteruri*, Bucureşti 1825). *Daca întâmplarea a putut întocmi aceste lucruri, cum nu se iuvesc şi în zioa de astăzi asemenea întâmplări?* (Marcovici, *Culegere din cele mai frumoase nopţi ale lui Jung*, 12). *Daca nu vrei să mă asculţi, stăpâne, ori ce ţi se va întâmplà, să ştii că numai tu eşti de vină* (Ispirescu, *Leg. 9). Să le ghicească daca or să facă copii* (id., ibid. 1). *Eu ţi-am spus curatul adevăr şi daca vei luptà, alegeţi* (id. ibid. 42). *Nu mă bate cu canoane dacă nu m'ai fost bătut, când faptele le-am făcut!* (id., ibid. 194).

Sânt dese exemplele în care *daca poate* fi interpretat atât temporal, cât şi condiţional: *Nimic n'ai daca n'ai darul de-a muri nici odată* (Konaki, *Poezii*, 264). *Şi daca ne-o ajută Dumnezeu să scăpăm şi de dânsa, apoi suntem voinici* (Ispirescu, *Leg.* 6). *Daca mi-i înşelà, jurământu' ce-oi jura pe capul tău va cădeà* (Jarnik-Bârseanu, *Doine*, 241) ş. a." (2).

In cele trei editări **(Conv. Lit., I. Scurtu, A. C. Cuza)** n'a mai rămas nici o urmă din grija poetului de a crea şi prin spiritul limbii atmosfera adecvată fondului. Mai întâiu **T. Maiorescu** actualizează forma **daca** punând cu creionul semnul pe a, iar când el omite, nu-i scapă corectorului revistei. aşa că editorii de mai târziu **I. Scurtu** şi **A. C. Cuza** n'au de unde şti formele corecte. Pentru toţi până în generaţia noastră trebue să căutăm cuvenita explicaţie şi să pronunţăm înţelegătoarea îngăduire. **T. Maiorescu** şi **Iacob C. Negruzzi** au plecat din copilărie în străinătate şi s'au înapoiat în ţară formaţi gata, cel dintâiu stăpânind limba germană, ca un german de rassă, limba românească ardelenească de acasă şi-a elaborat-o şi îmbogăţit-o, cu inteligenţa şi extraordinara sa hărnicie, abia după ce s'a înapoiat în ţară; bunul simţ l-a călăuzit să aleagă din circulaţie şi din contemporaneitate elemente cari după dânsul dedeau chezăşie că vor vieţui în limbă. Iacob C. Negruzzi a avut la început o zestre mai bogată, atât din lumea înconjurătoare a Moldovei, cât şi din casă; dacă nu s'ar fi ţinut decât de graiul părintelui său şi totuşi este de ajuns. Amândoi însă erau jurişti;

² *N. Drăgan*, Dacoromania, l. c., p. 279/80.

puteau doar să opereze ecrescenţe, să primească vădite tipare mai vechi sau să le respingă, argumentând cu frumuseţea sau urâţenia formei. Din spiritul mereu înoitor al limbii populare s'a născut **Creangă**, din adâncurile armoniilor cronicăreşti în unire cu graiul popular se înalţă eterna simfonie Eminescu. Orice atingere, orice coborîre sau urcare de notă din portativ constitue o barbară contrafacere, lipsită de orice simţ al răspunderii şi evlavie. In această ordine de idei şi lui **G. Ibrăileanu** i se pot ierta greşelile, deoarece n'a luat contact direct cu manuscriptele poetului. Dacă, undeva în vre-o ştiinţă, se concepe editare critică de texte fără de elementara datorie de a pleca în primul rând dela izvorul de căpetenie: manuscriptul. Dar faţă de d-l **D. Caracostea**, care s'a transformat în maistru coafor şi-şi învaţă ucenicii cum să umble cu foarfece şi pomadă în capul de bronz al poetului, şi cel mai violent protest nu-i în măsură să redee proporţiile barbariei.

Urmărind „ţelul" unei ediţii şcolare sau populare, după concepţia d-lui **D. Caracostea**, în gramatica şcoalei pe care o ştie şi pe care o face, nefiind trecute forme dialectale sau arhaice precum sunt — **deca, deaca, daca** şi altele, ele trebue uniformizate şi astfel „ţelul" acestor ediţii, cu „infinitesimalele deosebiri" va fi atins: se va da un Eminescu tuns, ras şi frezat. Că tocmai elevului de liceu şi studentului dela Universitate li s'ar înlesni să înveţe mai uşor prin poezia lui Alexandrescu, Eminescu, Alecsandri, evoluţia limbii şi că mai departe un scriitor nu trebue coborît la nivel popular, ci acesta ridicat la nivelul scriitorului-creator, acestea sunt gânduri cari n'ar contribui la reliefarea teoreticianului, pentru că nu conţin nimic sensaţional. Ce va rămâne însă din cât ameţeşte vorbind şi sminteşte scriind: aceasta este singura întrebare a fişeologiei grandiloquente D. Caracostea.

Ne înapoiem la uneltele poetului. La îndemâna sa cuvântul nu-i calapod de lemn, ci material maleabil, pe care-l modelează după felul cum trebue să înfăţişeze ideea. In acelaşi vers, acelaşi cuvânt în două fizionomii exterioare deosebite:

v. 795 Haide-afară, casa asta încă 'ncepe
Ca să-mi facă silă... **Vino!** Nu aşa!... Ei Timas, **vină!**
Haina ta repede. Dă-mi-o....

B o m i l k a r

Unde-alergi, de ce ţi-i **plină**
Inima de nerăbdare, de ce graba asta vie?

Fizionomii deosebite (i m p e r a t i v u l **vino!** şi **vină!**), pe cari precursorii unificatorilor de astăzi s'au grăbit să le unifice, şi astfel forma **vino** dela sfârşitul versului 796 emendată în „C o n v. L i t." (1895) trebue să rimeze cu **plină**; fără să fi cunoscut originalul, **I. Scurtu**, când din revistă reproduce textul pentru ediţia sa, îndreaptă greşita îndreptare din **Conv. Lit.** şi astfel în ed. I. Scurtu ca şi în A. C. Cuza **piină** îşi recapătă rima în **vină**.

Mania corectării scriitorului de către teoreticieni se întoarce adesea cu efect usturător împotriva acestora, descoperindu-i că nu cunosc nici măcar elementare reguli gramaticale, după cari ar vrea să-l corecteze.

Prin uzurparea textului adevărat, atribue scriitorului propriile lor greşeli. Un exemplar din **Laïs:**

Chalkidias

Nici odată! nici odată!,.. ce-am făcut aşa rămâne.
Ce am dăruit odată n'o să iau iar îndărăt,
Căci oricât de mic şi poate ne'nsemnat să mă arăt,
Totuşi nici un om nu are dreptul de-a mă *umili*.

Laïs

Da, voiu asculta, stăpâne.

Chalkidias

Ascultă? Stăpân? *Nu fi*
Supărată. Da, mânia mi-e ridiculă de tot,
Sunt un cap aprins, în margini a mă ţine nu mă pot
Şi apoi — pe lângă toate — când e vorba ca să mori
Nervii ne slăbesc cu totul şi prin ei ne trec fiori.

Schimbând **nu fi** în n u f i i, se produce o asonanţă faţă de u m i l i, dar şi în acest caz critica este în asonanţă, nu versurile poetului. În manuscript forma corectă nu **fi** se prezintă clar, fără nici o ştersătură fără nici o şovăire. Corectorul C o n v. L i t. dela 1895 crede că-i dator să îndrepte şi astfel apare „nu f i i" în rimă cu „u m i l i"; de aici greşala trece şi în ediţiile următoare.

Din G r a m a t i c a L i m b i i R o m â n e de **Iorgu Iordan:** „Imperativul negativ se deosebeşte de cel afirmativ, lucru pe care nu-l întâlnim la niciunul din celelalte moduri şi timpuri: n u c â n t a, n u l u c r a; n u t ă c e a; n u f a c e; n u a u z i, n u v o r b i, n u c o b o r î. Aşa dar forma imperativului negativ este identică cu a infinitivului. La s u n t ar trebui să sune n u f i, **cum se aude şi se scrie într'adevăr,** dar mult mai des se spune n u f i i" [3].

Şi din **Enzo Loreti:** L a L i n g u a I t a l i a n a: ...Un particolare interesse presenta l'imperativo n e g a t i v o per la II pers. sing.; **esattamente come in romeno, si forma con l'infinito:** non essere (nu fi), non avere (nu avea), non cantare (nu cânta), non credere (nu crede), non sentire (nu simţi) [4].

Că „se spune mult mai des n u f i i", de „cum se aude şi se scrie într'adevăr", este prin urmare o abatere, şi ea nu trebue pusă în socoteala lui Eminescu şi încă pentru a-i stâlci rime. Poetul foloseşte de altcum la imperativul afirmativ cealaltă formă: „fără grijă fii" (v. 317); „fii bun" (319); „fii cu bine" (335); „fii aşa de bun" (503); „ferice fii" (778).

[3] *Iorgu Iordan,* Profesor la Universitatea din Iaşi: G r a m a t i c a L i m b i i R o m â n e, Editura Cartea Românească. Bucureşti 1937, pg. 191.

[4] *Enzo Loreti,* L a L i n g u a I t a l i a n a, Edizione romena definitiva, în 2 vol. Edizioni dell'Istituto di Cultura Italiana in Romania, Bucureşti, Tipografia Tribuna Braşov, Oct. 1941.

Dacă prezidează o logică în rânduirea armoniei interioare dintre formele cuvintelor, atunci ea se vădeşte aici limpede pentru oricine are simţul limbii. In imperativul negativ puterea accentului semantic trebue să cadă cu energie pe negaţiune, aşa încât silaba următoare se strecoară totdeauna fără accent, ca o inutilă existenţă: Nu fi trist; nu fi supărat; nu fi rău; apoape că f i poate să şi lipsească; a f i cuprinde o afirmaţie, care însă trebue să fie dărâmată, pentru că negaţia este axa centrală; şi această dărămare se obţine prin energia accentelor pro şi enclitice, aşa încât pentru f i nu rămâne decât o anemică suflare. Poposirea mai îndelungată prin forma prelungită nu f i i pierde din esenţial: vehemenţa accentului pe **nu** scade, deoarece trebue să împrumute din atenţiunea sa afirmaţiei f i i; în graiul popular moldovenesc f i la imperativul negativ cantitativ devine o foarte scurtă aspirantă nu hi rău, încât **nu şi rău** se înfig în auz, comprimând pe f i până la efectul totalei suprimări a înţelesului său noţional singuratic. La imperativul afirmativ procesul este exact contrar: accentul cade pe verb şi atunci cuvântul care primeşte însărcinarea s'o exprime, se luminează acumulând pro şi enclitic accente şi slăbind silabele între cari se înfige. In imperativul negativ **fi** devine afon şi prin aceasta îşi pierde înţelesul afirmativ, cedând negaţiei **nu** puterea întreagă pentru a-şi îndeplini misiunea; în forma de abatere **nu fii** se produce o dispută între roluri: în partea întâia a ideii se ridică negaţiunea **nu,** într'a doua îndemnul afirmaţiunii **fii** şi astfel în locul sintezei se naşte o slăbire în colaborarea noţiunilor.

*

Chinuitoarea întrebare din eterna tragedie a omenirii, care tot încearcă, şi tot zadarnic, să deslege enigma, de-i mai bine a fi sau a nu fi, după **Shakespeare** în monologul hamletian, primeşte în creaţii literare răspunsuri felurite, după constituţia fiecărui creator. **Goethe** împăcat, optimist trăeşte dincolo de materie a cărei metamorfosare înseamnă **a fi:**

Alles muss im nichts zerfallen
Wenn es im Sein beharren...
(Gott und Welt, Eins und Alles).

Kein Wesen kann zu nichts zerfallen!
Das Ewige regt sich fort in allen;
Am Sein erhalte dich beglückt!
Das Sein ist ewig; dem Gesetze
Bewahren die lebendigen Schätze,
Aus welchen sich das All geschmückt.
(Gott und Welt, Vermächtnis).

Lordul **Byron:**

Zähl' jede frohe Stund' im Leben,
Zähl' deine Tage frei von Pein
Und wisse, was sie dir auch geben,
Noch besser ist es, nich zu sein
(In trad. lui Gildemeister, 1866)

Pe temeiu raționalist și kantian, alți scriitori, cum este spre exemplu **Christoph August Tiedge,** (*1752—†1841) și prin puterea credinței în nemurire afirmă că nici un pas în natură nu se face spre neființă:

Vom Sein zum Sein geht alles Leben über,
Zum Nichtsein ist kein Schritt in der Natur...
(*Tiedge* Urania, IV. Gesang).

Argumentarea poetică se apropie de jocul sofistic: trecutul nu există pentru că a trecut, viitorul nu există fiindcă încă n'a venit, iar prezentul nu există, el nefiind nici infinită clipă între ce-a fost și ce va fi. Iată înțelepciunea Brahmanului din **Rückert:**

Vom dem du jetzo sagst: es ist, sagst du: es war
Im Nächsten Nu; das Sein stellt sich als Nichtsein dar.
(10. Buch, Nr. 163)

In rândul marilor cugetători ai literaturii universale **Eminescu** apare torturat de problema existenței sau nonexistenței la vârsta de 17 ani. **Mortua est!** cuprinde în versiunea Elena (datată: 1866 Octomvrie) versuri cari au trecut cu oarecare schimbări în poezia cu forma ei definitivă **Mortua est!,** trimisă Convorbirilor Literare din Viena la sfârșitul lui Ianuarie 1871:

Căci nu știm de este în lume mai bine
A fi sau a nu fi, dar știe or-cine
Că-un ce care nu e nu simte dureri
Și multe dureri-s, puține plăceri

A fi sau a nu fi au nu e tot una?
Au nu e tot noapte lumine și luna
Când e însă lună vezi umbre cu mii
Când nu e tu umbli și fără să știi.
(Ms. *Acad. Rom. 2259, 1—2 v.* apud Perpessicius)

In atmosfera de cimitir, urmărind „bulgării negri căzând pe sicriu", poetul privește craniul copilei neînsuflețite, ca și Hamlet pe cel al „Sărmanului Yorick", cu reflecții asemănătoare:

Un cran fără creer în loc de o minte
Și'n el două funduri pustie, în loc
Să văd două negre diamante de foc...

Mai târziu întâlnește ideea în piesa lui **E. Augier** (sc. VI):

Et remarquez, Laïs, qu'en fait de nouveauté,
N'être plus est la seule après avoir été...

o reține cu simpatie și o sublinează în prelucrarea sa, ca și Karl Saar, după care se orientează:

Aş voì
Să văd altceva. Unica noutate dup' *a fi*
E *a nu fi*. Ce rămâne? (v. 371 (3)

Und *nicht*- sein is ja doch
Die eing'ge Neuigkeit, die nach dem *sein*
Noch übrig bleibt. (Reclam pg. 27)

Intrebării lui Hamlet: ...„nu ştim de este în lume mai bine a fi sau a nu fi", Eminescu răspunde: „A fi sau a nu fi au nu e tot una?", apoi după E. Augier: „Unica noutate dup 'a fi e a nu fi".

*

Motivul **Loreley**, cu originea legendei în jurul stâncii de pe malul Rinului, a avut în Germania numeroase prezintări. La 1801 **Clemens Brentano**: Lore-Lay; 1811 **Nikolaus Vogt**, legendă în proză; 1815 **J. v. Eichendorff**; 1821 Contele **Otto v. Loeben**; concentrată şi de-o ameţitoare muzicalitate rămâne balada din „Cartea Cântecelor", dela apariţia căreia tema n'a mai fost reluată. In schimb revin din când în când în realizări literare motive, momente, comparaţii din fermecătorul subiect. **E. Augier** foloseşte comparaţia femeii ademenitoare de pe vârf de stâncă în scena a VI-a, unde păstorul Chalkidias îşi mărturiseşte decepţia dintre vis şi realitate:

C'est l'orgueil qui parlait, et tu l'as pris au mot.
Oui, je mourrais content du marché qui me tue,
Si je t'avais trouvée au lieu de ta statue;
Mais ce bonheur suprême et si cher acheté,
Auprès de toi, Laïs, je ne l'ai pas goûté.
Je croyais m'approcher du soleil; à sa place
Ce n'était qu'un briliant et froid morceau de glace,
Comme en un jour d'hiver, j'ai vu, je m'en souviens
La neige étinceler aux monts Thessaliens.
O spectre qu'il suffit d'approcher pour l'énteindre,
Cette cime escarpée ou je croyais t'atteindre,
On ne la descend plus qu'en se précipitant;
Mais je te maudirai, du moins, en me jetant !

Das sprach der Stolz in mir, du nahmst es wőrtlich
Und dennoch stürb' ich meines Loses froh,
Fand ich dich selbst, nicht deine Statue bloss;
Denn das ersehnte, schwer erkaufte Glück,
Ich hab' es, Laïs, nicht durch dich errungen.
Der Sonne glaubt' ich nah' zu kommen, ach!
Statt dessen fand ich nur ein Eisgebild,
In kaltem Glanz erstrahlend gleich dem Schnee,
Der eines Wintertages mir vom thessal' schen
Gebirg herab engegenglitzerte.
O Truggespenst, das beim Ergreifen schwindet,
Vom steilen Graf, auf welchem du mich locktest,
Giebt's keinen Weg, nur Absturz in die Tiefe!
Ich stürze mich hinab und fluche dir.

Da, vorbea mândria 'n mine şi-ai crezut-o pe cuvânt.
Fericit de a mea soarte eu m'aş duce în mormânt
De te-aş fi găsit pe tine, iar nu statua ta rece.
Eu credeam că fericirea mea nimic n'o va întrece,
Dar, aşa de scump plătită, nu prin tine-o dobândiiu.
Eu credeam că mă apropiu chiar de soare, dar găsiiu
O fiinţă ca de ghiaţă, răspândind o strălucire
Orbitoare, dar lipsită de căldură. Nălucire
Ca din munţii mei tessalici: când din zarea cea senină
Ese steaua dimineţii vestitoare de lumină
Munţi 'ncep pare c'a arde şi e semn cumcă i-a nins.
O nălucă luminoasă, ce-ai pierit când te-am atins,
De pe stânca cea înnaltă unde tu m'ai tot chemat
Nu e chip de mântuire, nici cărare de 'nturnat,
Ci căderea 'n adâncime, deci m'arunc şi te blestem.

*

In scena a noua, când acţiunea se apropie de desnodământ, pentru a pune la încercare iubirea eroinei Laïs, Chalkidias o învinovăţeşte de corupţie, şi viaţă destrăbălată, aruncându-i în faţă cele mai crude cuvinte de ocară:

Dac'ar spune-aceşti păreţi
Ce văzură pe aicia în decursul unei vieţi,
Ar striga la toată lumea ş'ar vesti pe ori şi cine
De ruşinea ta cea mare, de adânc'acea ruşine
A inimei tale sterpe şi lipsite de amor!

Dojana cade grea şi usturătoare, din vers în vers, crescând până la blestem asupra unei v e n e r e.

Cu toate acestea Laïs continuă să dicteze contractul de vânzare şi să renunţe şi la cele din urmă giuvaeruri, cu ajutorul cărora îl răscumpără pe sclavul Chalkidias, deşi ştie că acesta nu-i mai poate aparţine, pentru că după mărturia lui, în munţii Tesaliei îl aşteaptă iubita de demult. Chalkidias încearcă astfel puterea iubirii şi hotărîrea eroinei de a se lepăda de tot trecutul ei; Laïs, din iubire pentru dânsul, îi răscumpără libertatea chiar şi pentru altă femee; în aceste clipe se produce revirimentul în Chalkidias care izbucneşte în apoteozarea unei m a d o n e :

Dacă m'a mişcat atâta a ta mare frumuseţă
Bunătatea ta mă mişcă mai adânc, ş'a ta blândeţă,
Lasă'mă să-ţi spun aceea ce de mult mi-ardea pe limbă:
Inima ta nestricată, pură, care nu se schimbă,
Inima, fermecătoare-o, aşa bună, aşa mare,
Şi pe care mi-ai jertfit-o cu atâta abnegare
M'a învins şi în genunche te ador şi te ascult.

Se ştie că după apariţia poeziei **„Venere şi Madonă"** s'a obiectat poetului ilogica şi neaşteptata schimbare în atitudine sufletească exprimată prin cele două strofe dela urmă, despărţite în mod special cu o indicaţie tehnică, — pausă psihologică — după care se produce întrebarea de

trezire din ameţeala sentimentelor întunecate: „Plângi copilă?“. De fapt autorul pregăteşte pe întinsul întregii creaţii acest moment dramatic. Furtuna dispreţului care se descarcă asupra **Venerei** este turburată necontenit de arzătoare atribute ale iubirii pentru **Madona**, care se naşte din cenuşa **Venerei**. Revolta cea mare împotriva femeii izvoreşte din marea iubire pentru ea, iubire care se simte dela vers la vers şi creşte până la ultima expresie: dumnezeeasca iertare. Numai prin puterea iubirii lui, care tot timpul a clocotit în inima însângerată de desamăgire, a fost în măsură să se birue material şi să recunoască sfinţenia femeii, prin acelaşi sentiment divin. Regăsindu-se ca oameni-materie („plângi copilă?“ — ‚la picioare-ţi cad“), se împacă prin spirit: „S u f l e t e ! de-ai fi chiar demon tu eşti sântă prin iubire“....

Cu lipsa ultimelor două strofe autorul s'ar fi dovedit poet învins de către om, adăogând finalul, poezia se desăvârşeşte în spiritul pregătit, iar poetul dispreţuind materia cu toate scăderile ei inerente triumfă asupra omului, răspunzând iubirii cu iubire atotiertătoare.

Intâlnind ideea biruinţei spiritului asupra materiei în piesa **Laïs** din scena utlimei încordări şi a fericitei deslegări, prin înţelegerea lui Chalkidias cu Laïs, înţelegere pregătită în desfăşurarea acţiunii, Eminescu s'a întâlnit cu propria sa temă din **„Venere şi Madonă“** şi prin coincidenţa de comportare şi-a verificat încă odată atitudinea sufletească în faţa conflictului dintre păcatul material şi virtutea permanentă:

Inima ta nestricată, pură, care nu se schimbă,
Inima... aşa bună, aşa mare
Şi pe care mi-ai jertfit-o...
M'a învins şi în genunche te ador şi te ascult.
Iartă-mi toate-acele crude imputări ce ţi-am făcut...

Actualizat prin joc de scenă în comedia lui E. Augier, subiectul e comprimat în esenţă poetică de către Eminescu, şi tratat în atmosfera înaltă a artelor surori: sculptura, pictura, poezia. Procesul interior însă nu se deosibeşte. Dela desamăgire la indignare potenţată până la revoltă. Epitetele din E. Augier nu-s departe de invectivă. In acelaşi timp se simte dogoarea dragostei, aşa încât schimbarea dela sfârşit nu-i bruscă, ci firească, pregătită, aşteptată de amândoi cu priviri aprinse şi cu inimi tremurătoare. Elementele dramatice: teama şi compătimirea nu ne părăsesc nici o clipă. In fond versurile citate mai sus dela sfârşitul piesei lui **E. Augier** redau aceaşi stare sufletească din finalul poeziei **Venere şi Madonă:**

La picioare-ţi cad — şi cat în ochi negri-adânci ca marea
Şi sărut a tale mâne — şi-i întreb de poţi ierta!
A fost crudă 'nvinuirea
A fost crudă şi nedreaptă, fără razim, fără fond.
Suflete! de-ai fi chiar demon, tu eşti sântă prin iubire
Şi ador pe acest demon...

I. E. Torouţiu

C R O N I C A L I T E R A R Ă

ION AGÂRBICEANU: DOMNIŞOARA ANA (Roman). Editura Naţională Gh. Mecu, 1942, Bucureşti.

Literatura părintelui Ion Agârbiceanu, cu poezia ei rurală care musteşte de sănătate morală, plină de vigoare epică, ne-a încântat totdeauna sufletul atrăgându-ne ca o oază într'un deşert, faţă de literatura noastră de după războiu care s'a înstrăinat de fondul nostru etnic şi a părăsit atmosfera curată a artei, infectată fiind de miasmele otrăvitoare ale curentelor şi modelor literare moderne din apus, de spiritul iudaic, disolvant.

Depe băncile şcoalei ne-aducem aminte cu drag de poveştile, istorioarele morale şi nuvelele din: „Trăsurica verde", „In pătura cultă", apoi „Arhanghelii", „Legea trupului" şi „Legea Minţii".

«Domnişoara Ana», roman pe linia tradiţională a sămănătorismului, presintă oameni şi locuri din lumea satelor ardeleneşti, fără dulcegăriile romantismului plat, incolor, caracteristic adeseori curentului sămănătorist care a idealizat poezia bucolică a satului românesc, găsind probleme noui, într'o formă superioară romanelor de mai înainte ale părintelui Agârbiceanu.

Ana Muja, fiica lui Ion Muja, este un puiu de ţărăncuţă care desprinsă din mediul rural, dela cuibul părintesc, şi dată la liceu, nu-şi pierde cumpătul nici firea; n'o ameţeşte nimic, cu toate crizele sufleteşti prin care trece: mândria ei nativă pe care a moştenit-o dela mamă-sa, orgoliul dela tată care se accentuiază în epoca pubertăţii, inferioritatea pe care o ghiceşte în convorbirea cu alte fete. colege, care vin din altă lume, mediu social, ambiţia de a domina, de a învăţa, renegarea şi ruperea relaţiilor cu cei de-acasă, dar care încet prin lovirea de oameni, de viaţă, capătă noui experienţe, şi instinctul ei sănătos o face să-şi revie la normal.

Ana predomină peste colegele din clasă şi fetele din şcoală, prin frumuseţea, naturaleţea, atitudinea şi sclipirile ei de inteligenţă; fiind premiantă în fiecare clasă, atrăgându-şi simpatia directoare şi a întregului corp profesoral, face cea mai mare descoperire pentru ea. când intră în contact cu o lume nouă, străină de viaţă, mediul, moravurile de unde plecase, de inima, sufletul, tinereţea ei, pătura superioară, inteligentă, la care ea râvnea cu toată dragostea îndărătnicia şi sagacitatea ţărănească pentru a pătrunde şi ea, dar care la familia Frunzescu, vara la conac, fiind mulţi invitaţi printre care se

afla şi ea chemată de colega ei Rada Frunzescu, descoperi o altă latură vieţii; lumea pentru care râvnise ani de zile i se părea fără de 'nţeles, ceva ridicol, caraghios, respingător chiar. Ea vrea să fugă. să fugă acasă, la ogor, să părăsească şcoala, când Jean Frunzescu, fratele Radei îndrăzneşte printr'un gest necugetat s'o îmbrăţişeze. La masă aude toate cancanurile, intrigile meschine aşa de obişnuite în „familiile bune", când se trec în revistă toate femeile, cunoscuţii, familiile care nu sunt de faţă.

Şi mai mult, pe malul mării, sufletul virgin al Anei. pudoarea feciorelnică se răvăşeşte în ea de revoltă, se'nchirceşte'n ea văzând plaja plină de trupurile goale ale bărbaţilor şi femeilor cari se prăjesc la soare, în nisipul arzător, subt soarele lui August.

Înapoiată acasă dela mare, Ana după acest contact cu lumea bună, se'ntoarce la ai ei, cu tot sufletul cald, setos de poezia căminului părintesc, de poezia locului natal. de dragostea mamei.

Ana, nu-i mai ocoleşte, nu-i mai este ruşine să spuie că tatăl ei e un mic funcţionar, ba mai mult, când este dat afară, căzând liberalii, partidul care-l pusese'n slujbă, Ana se zbate, pleacă la familii cunoscute până-i găseşte tatei alt serviciu la oraş, iar pe mama o lasă acasă la gospodărie.

La mare Ana a cunoscut pe inginerul Marinescu, prieten de casă al familiei Frunzescu. Acolo, la plaja însorită între inginer şi Ana se înfiripă o discuţie vie, dinamică, tinerească, sinceră care-i duce la căsătorie.

Ana Muja este femee sănătoasă la minte şi la trup, puţin orgolioasă, mândră, conştientă de puterea ei de muncă, voinţă, sinceră, căreia mediul orăşenesc şi şcoala nu i-au putut ştirbi cu nimic din naturaleţea sufletului. Ana e una dintre cele mai realizate şi luminoase tipuri de femee din toată creaţia părintelui Agârbiceanu.

Literatura părintelui Agârbiceanu, ca şi întreaga literatură ardelenească, dela Andreiu Mureşanu la Aron Cotruş sau Petre Neagoie, e tezistă conştientă de rolul ei mare de a trezi conştiinţa ardelenească, a-l pregăti de ardelean pentru lupta împotriva duşmanului de acasă, care-l oprimase de un mileniu de ani; de aceia literatura scriitorilor de peste munţi a fost totdeauna o şcoală, o dogmă naţională, pentru idealurile morale şi naţionale.

«Domnişoara Ana» este o carte, a cărei acţiune se sprijinită pe un plan solid construit, limbă curgătoare; din paginile ei de o mare amploare epică, respiră dragoste de viaţă, de om, mult optimism şi voe bună.

Mihail Spiridonică

N. GRIGORAŞ: DREGĂTORII TÂRGURILOR MOLDOVENEŞTI ŞI ATRIBUŢIUNILE LOR PÂNĂ LA REGULAMENTUL ORGANIC. Iaşi, 1942.

Studiul vechilor instituţiuni este latura cea mai puţin cercetată a trecutului nostru. In afară de unele lucrări perimate cum este cartea lui Brezoianu dela 1882: **„Vechile instituţiuni ale României"**, studiul fundamental mai recent al d-lui C. C. Giurescu din 1926, **„Contribuţiuni la studiul marilor dregătorii"**, vine să lămurească problema marilor sfetnici din jurul Domnului. In afară însă de **boierii de divan**, titulari ai marilor demnităţi în Stat, ce egalează pe acelea de miniştri din zilele noastre, o serie de funcţiuni cu titluri secundare, dar tot aşa de importante pentru bunul mers al vieţii publice, au existat în organizarea veche românească. Ele sunt acoperite astăzi de stratul gros al uitării, fixate în mărturiile documentare ce s'au mai păstrat. Din când în când cercetători pasionaţi vin să dea la o parte vălul spre a scoate la iveală ici colo câte o latură a acestei vieţi, mai puţin sgomotoasă şi pasionantă ca latura politică, dar nu mai puţin interesantă prin rezultate.

Aşa a procedat d. N. Grigoraş, asistent al catedrei de istoria Românilor de la Universitatea din Iaşi, care în cartea cu titlul **„Dregătorii târgurilor moldoveneşti şi atribuţiunile lor până la Regulamentul organic“**, (Iaşi, 1942, 118 pagini), dă o temeinică lucrare despre slujbaşii de a doua mână din vieaţa publică moldovenească. Autorul are în vedere târgurile moldoveneşti, de a căror administraţie se ocupă.

Oraşele Moldovei au la origină reşedinţele stăpânitorilor, popasurile negustoreşti făcute pe marile drumuri comerciale internaţionale şi centrele de desfacere a unor anumite materii prime, precum şi relaţiile comerciale cu Ardealul, care sunt anterioare întemeierii principatului. Autorul, spre deosebire de credinţa altor cercetători cari afirmă că oraşele moldovene s'au întemeiat cu cetăţeni de împrumut, e de părere că aceştia din urmă au o origină curat românească.

Potrivit dreptului de Magdeburg şi obiceiului pământului — după care se conduceau — oraşele Moldovei erau organizate având în frunte un primar şi doisprezece consilieri. Primarul purta denumirea de **Şoltuz** dela germanul **Schultheiss**, intrat la noi prin filieră polonă (szoltys), iar consilierii **pârgari** dela germanul **Bürger**.

Şoltuzii şi pârgarii se alegeau dintre locuitorii târgurilor pe timp de un an, cu drept de realegere. Aveau cancelarie proprie şi întreţineau corespondenţă cu oraşele de peste graniţă, în limbile: latină, germană şi slavonă. Scrisorile în limba germană, care s'au păstrat, dau şoltuzilor numele de **Groffi**, iar pârgarilor — cari formau consiliul de administraţie şi scaunul de judecată — **Stuhl**. Sunt menţionaţi în documente începând de pe la 1435. Până în a doua jumătate a veacului XIV, ei au fost cei mai de seamă funcţionari din târguri. Ca atribuţii, judecau diferite pricini, aplicau pedepse, dădeau documente care erau valabile chiar fără să fi fost întărite de Domn. De pe la 1600 înainte, Domnul va trimite în târguri un reprezentant al puterii centrale — **Ureadnicul** — care începe să fie menţionat în documente înaintea şoltuzului. Instituţia şoltuzului şi pârgarilor va decădea pe la sfârşitul veacului al XVIII-lea, când se constată că în anumite oraşe aceşti demnitari se aleg dintre „haimanalele târgului“, cum este cazul cu menţiunea din privilegiul Târgului Frumos din 1815, care preconizează că aceştia „să lasă slobozi şi scutiţi de toate havalelele şi angaralele ce vor fi asupra altor locuitori birnici“.

Tot ca reprezentanţi ai puterii centrale în târguri sunt şi delegaţii marilor vornici — însărcinaţi la început cu strângerea dijmelor rezultate din vânzarea tuturor mărfurilor — **vornicii de târg**. Atribuţiunile acestor funcţionari vor evolua în decursul timpului, iar autoritatea lor va creşte necontenit, trecând peste a dregătorilor aleşi: prin secolul al XVII-lea, îndeplinesc şi funcţiunea de judecători. Impreună cu fruntaşii târgului trebuiau să aibă grija de locuitorii veniţi din alte părţi. Nici o construcţie nu se putea face în oraşe fără încuviinţarea vornicilor târgului. Numiţi de capul Statului, ei vor fi în cursul veacului al XVIII-lea organele executive domneşti, neţinând seama decât în mică măsură de interesele şi nevoile locale, lucrând numai după ordinele puterii centrale.

Pentru strângerea dărilor din târguri existau diferite categorii de funcţionari: judecătorii, globnicii, pripăşarii, osluharii, presubţii, etc., cari s'au înmulţit mai cu seamă în secolul al XVIII-lea, când avem epoca de fiscalitate excesivă. Târgurile dădeau cea mai mare parte din impozitele intrate în visteria domnească. Primul recensământ fiscal datează la noi din 1674, când Dumitraşcu Vodă Cantacuzino obligă pe târgoveţi să plătească, pe lângă darea domnească şi „colacii vlădiceşti“. In secolul al XVIII-lea au fost supuse la impozite noi toate categoriile de locuitori fără excepţie, deşi Domnul — în cazuri individuale — acorda diverse scutiri. Afară de oraşele Iaşi şi Botoşani, impozitele erau aceleaşi în toate târgurile. In acest din urmă oraş, birul şi celelalte venituri formau averea soţiei Domnului, care le aduna prin funcţionarii ei.

In capitala ţării exista un funcţionar deosebit, **Aga**, cu atribuţiuni de **prefect de poliţie**, care arenda şi controla măcelăriile din Iaşi, având sub ascultare şi pe unii funcţionari poliţieneşti din celelalte oraşe. Până la un punct, atribuţiunile agăi se identificau şi erau subordonate **Marelui Hatman**, comandantul militar al capitalei şi al întregei ţări. Pentru fixarea atribuţiu-

nilor acestui dregător s'ar mai fi putut utiliza cu folos: Iorga, **documente şi cercetări cu privire la istoria financiară în timpul Fanarioţilor"**, Buc. 1902, p. 29—31; Dionisie Fotino, **Istoria generală a Daciei**, t. III, p. 338; **Arhivele Basarabiei**, 1938, p. 154, etc.

Şoltuzii şi pârgarii erau dublaţi, ca rosturi administrative, de către **Pârcălabi**. Deşi rezidau în târguri şi se amestecau la administraţie, rostul lor adevărat era mai mult în ţinuturi. Pârcălabul unui ţinut de la graniţă — cum erau Cernăuţii sau Putna — se numea **Staroste**. Starostia de Putna, fiind de o mare importanţă pentru legăturile de vecinătate cu Ţara Românească şi pentru menţinerea privilegiilor ţinutului Vrancei, în vremuri turburi ca pe timpul lui Constantin Cantemir, a fost ilustrată de persoane de mare prestigiu ca **Miron Costin**, care a pacificat ţinutul graţie măsurilor de autoritate luate din proprie iniţiativă. Tot astfel, pentru veacul al XVIII-lea, când frământările din Polonia reclamau o atenţie deosebită la graniţa de Nord, Starostia de Cernăuţi a fost ocupată un număr mare de ani de către Românul de origine franceză Enăcache Milo, bunicul artistului Matei Milo, fin diplomat, care va avea şi un rol de mediator la pacea dintre Poloni şi Tătari, ca delegat al Porţii şi Domnului Moldovei.

Locul pârcălabilor şi starostilor va fi luat cu timpul de către **ispravnicicari** — în esenţă, — având aceleaşi atribuţii, nu sunt decât vechii funcţionari cu o denumire nouă.

Atribuţia tuturor acestor dregători, cel puţin până la hrisovul lui Gr. Al. Ghica din 1776, era, ca şi în Apusul Europei, din sumele plătite de cei ce aveau nevoie de serviciul lor. Datorită acestui fapt, unele dregătorii se cumpărau cu bani de la Domnie.

In veacul al XVIII-lea, secol al influenţelor apusene, s'au făcut — pe lângă alte reforme — şi încercări de organizare a municipalităţii moldoveneşti. Vechea administraţie condusă de şoltuz şi pârgari a fost înlocuită cu **Epitropia de târg**, în care patru epitropi aleşi purtau de grija târgului. S'au înfiinţat atunci în oraşe: Comisia epitropilor casei orfanilor, Casa „doftorilor", Epitropia casei pădurilor, Casa apelor, Epitropia casei şcoalelor, etc.

Cartea d-lui Grigoraş, are meritul de a fi făcută după isvoare. Unele dregătorii ca aceea a **Serdarului de Orhei** şi a **Căpitanului de Codru de la Fălciu**, n'au fost cercetate deloc, deşi titularii sunt rezidenţi în târguri şi material ar fi suficient. Deasemenea, dacă s'ar fi recurs la mai multe exemple din materialul documentar, s'ar fi stabilit cu mai multă precizie atribuţiunile diferitelor categorii de funcţionari, care în felul cum sunt expuse par cam amestecate.

Dar pe deasupra acestor obiecţiuni, cartea tânărului cercetător rămâne o bună contribuţie la progresul ştiinţei istorice.

V. Mihordea

CRONICA REVISTELOR

■ **Ramuri**, Martie, 1943. Intr'un articol plin de interes, bine documentat și scris, intitulat „Urme iliro-tracice în folclorul românesc", d-l **Scarlat Struțeanu**, aduce prețioase contribuții la problema înrâuririi suferită de cultura clasică, greco-romană, din partea înaintașilor cari au stăpânit pământurile noastre, cu peste două milenii mai în urma, iliro-tracii.

Concepția asupra nemuririi sufletului, credința în metempsichoză, este însușită de filosofia veche grecească, în chip evident din contactul cu iliro-tracii. Cultul lui Dionysos, la greci, iar la romani al lui Bachus, nu fac decât să reproducă, în fond, cultul zeului iliro-trac, Zalmoxis.

Orfismul spiritualizează datele amorfe, de factură oarecum barbară, primitivă, ale credinței iliro-trace, iar cugetarea grecească reprezentată mai cu seamă prin Thales din Milet, Parmenide, Pythagora, Empedocle, Platon, etc., ne indică astfel că omul trebue să se desprindă de sub povara elementului titanic spre a se întoarce pur lângă Dionysos, din care sufletul păstrează încă o parte vie.

Creștinismul, așișderea, prin intermediul filosofiei grecești, îmbrățișază doctrina nemuririi sufletului.

Folclorul românesc înglobează elementele de mai sus, iar, mai departe, „poezia dorului", doinele noastre, tânjirea sau tendința către ceva necunoscut, către ceva care nu este, oglindesc aceiași puternică temelie iliro-tracă. Ritualul înmormântărilor, călăuzit de aceiaș credință a nemuririi sufletului, „priveghiul mortului", cu focuri aprinse, cu jocuri, bocete și celelalte, sunt forme orgiastice, iliro-trace.

In folclorul nostru a mai rămas, tot de la iliro-traci, un element panteist, înfățișat prin invocația „foaie verde", cu care încep în deobște poeziile noastre poporane, și a mai rămas, de asemeni, și un rudiment dramatic, cum este cel din „Miorița", unde dialogul obicinuit în cultul lui Dionysos, ca și în tragediile grecești cari i-au urmat ca desvoltare, este aci înfățișat de cel dintre cioban și oaia sa credincioasă. Iar, ca urmare a panteismului iliro-trac, întreaga natură participă la moartea ciobanului.

Iată, concluzia îndreptățită a autorului suspomenitului articol: la nobila origină latină a limbii noastre, trebue să adăugăm și mândria unui izvor de tot atât de mare prestigiu, izvor care a adăpat atât spiritualitatea cugetării vechi eline cât și pe acea a culturii romane mai târziu, pentru ca azi să-l găsim, încă din plin oglindit în sufletul și în creația noastră poporană!

In restul numărului, semnalăm următoarele colaborării:

Dem Basarabeanu: Imn (Poezie); Aurel Tita: Brutarul Cerului (Poezie); Petre Drăgoescu: Belea; A. C. Calotescu-Neicu: Epigramă; G. Roiban: Din stepe 'n vâlvătaie (Poezii); Jul. Giurgea: In luptă cu editorii; V. Popa Măceșanu: Părăsire (Poezie). Petre Drăgoescu: Cronica dramatică; T. Păunescu-Ulmu: Insemnări; Const. Gr. Mihai: Comentarii filosofice; Despina Teodorescu, Dumitru Imbrescu, C. D. Papastate: Cărți.

■ **„Luceafărul"** Martie 1943. D-l **D. D. Roșca**, într'o conferință ținută la Radio și întitulată: **Temeiuri filosofice ale ideii naționale**, încearcă să desprindă rațiunile cari alcătuesc, în fața scaunului de judecată al spiritului, sprijinul fenomenului numit națiune.

După d-sa, două sunt tipurile de speculație mai importante cari pot oferi ideii naționale temeiuri propriu zis filosofice. Primul tip este cel al unei filosofii de factură naturalistă, de inspirație științifică. In această filosofie naturalistă, care reintegrează pe om complet în natură, politicul ne apare ca o prelungire a biologicului, iar marile comunități omenești — națiunile — se prezintă ca produse oarecum fatale ale Naturii, ca **varietăți naturale ale**

unei specii biologice. Lupta pentru existență și individualitatea etnică a unui neam apare astfel ca un **acord cu legile imanente ale firii.**

Această justificare, însă, a filosofiei naturaliste, autorul o limitează și repudiază în parte, întrucât ea nu face decât să transpună în lumea omului legi constatate în lumea altor specii decât cea umană, ridicându-le la valoarea de norme politice; sunt **temeiurile tari** ale ideii naționale, cari slujesc — prin aceleași neînlăturate legi ale firii — numai națiunile puternice din punct de vedere cantitativ.

Al doilea tip de speculație este cel **spiritualist.** Este cel al unei filosofii care procedează mai critic. Dintre toate ființele pământului, omul singur își făurește o **lume ideală,** după chipul căreia vrea să-și modeleze vieața, realitatea; impune realității legile spiritului său. Voința omului predomină în cultură și pretutindeni.

In vieața politică, se desenează un **optimum** către care toate națiunile au dreptul și datoria să tindă; toate popoarele Europei și-au adus contribuția la făurirea acestui înalt ideal, la elaborarea acestei table de valori. Fiecare națiune — mare sau mică — ne apare astfel, nu ca o varietate zoologică, ci ca un **rezervor de puteri creatoare de cultură originală,** ca o **fecundă pepinieră de creație proprie spirituală.**

Astfel, fiecare popor reprezintă **o valoare unică în lume.**

Dreptul la vieață, la libertate și la teritoriul apărat cu sângele înaintașilor nu mai poate fi discutat; totul, din acest punct de vedere, dă perspectiva unor drepturi inalienabile, sub egida cărora toate națiunile ne apar egale, în sensul statornicit de însăși filosofia kantiană: **dreptul fiecărui popor are ca limită dreptul celorlalte.**

Intrucât ne privește pe noi, Românii, trebue să ne îndreptăm eforturile și rezistența noastră tocmai pe această cale, pe care ne-o deschide **conștiința că avem, ca națiune, drepturi inalienabile la vieață și la libertate.**

Deși va trebui să amintim autorului că drepturile noastre pot fi pe deplin sprijinite din ambele perspective ale disjuncției efectuate de d-sa, nu putem totuș decât să recunoaștem că articolul expus mai sus este un nou prilej de înviorare spirituală pentru dârza luptă în care ne găsim, ca națiune.

Cu toată influența suferită, pe deoparte prin poezia Elenei Farago, pe de alta prin cea a lui Arghezi, precum și în ciuda unor mici lipsuri în ce privește forma, semnalăm poemele semnate de **Zorica Lațcu.** Redăm unele părți mai evocatoare ale aecstor poeme:

„Eu aș fi vrut să am mireasma rară
„A unui câmp cu flori de primăvară,
„S'alung din părul tău plin de lumine
„Mirosul tare-al mâinilor străine!".
(Intoarcere).

Sau:

„Era frumos, cu barba ca floarea de [alun,
„Cu ochii plini de vraja țăriilor [albastre.
„Eu mi-am adus aminte de veacul [cel străbun!
„Oare vreun zeu să șadă pe prispa [casei noastre?".
(Un oaspe)

Temperarea exuberanței lexicale și imagistice și urmărirea unor accente mai proprii s'ar impune autoarei pentru a ne înfățișa o poezie din plin acceptată.

In restul sumarului, redăm:

Ioan Râmbu: Carte poștală dela Bokowskaja (versuri); B. Frunte: Psalm (versuri); V. Copilu-Cheatră: Pețitorul (nuvelă); Ion Șiugariu: Idilă de toamnă; Indem; Rob (versuri); Mihaela Papilian: Pomul de Crăciun; Vals de Brahms (versuri); Ștefan Aug. Doinaș: Jucătorul de șah (versuri); I. Cârja-Făgădaru: Bătaia (nuvelă). Texte, scrisori și amintiri, Gh. Tulbure: Octavian Goga în scrisori. Gând și faptă, Costin I. Murgescu: O culegere de studii și texte filosofice. Cronici, Victor Iancu: Tot cu privire la natura valorilor estetice; Vasile Gionea: Din proza nouă (Ion Vlasiu: Poveste cu Năluci; Corneliu Axente: Legea Munților); Mihai Nanu: Triptic bucovinean; Olimpiu Boitoș: Petre Pascu, Plaiuri. Insemnări și recenzii, Corespondența lui Oct. C. Tăslăuanu (Olimpiu Boitoș); N. P. Vaidomir: Drepturi românești in Transnistria (George Potra); C. V. Gheorghiu: Am luptat în Crimeea (Mihail Spiridonică); Romanul „Ion" în limba germană (Licu Pop).

A. I.

BIBLIOGRAFIE

CĂRŢI

EDITURA „CARTEA ROMÂNEASCĂ" BUCUREŞTI

Mihail Pizanty: Aperçu général sur L'Industrie, Petrolière de Roumanie.
I. C. Cazan: Alexandru Vlahuţă către Gheorghe Buşilă.
Scarlat Preajbă: Câteva cuvinte despre Antioh Cantemir.
Prof. Gh. Macovei: O viaţă de Muncă, (Prof. I. Simionescu).
F. M. Petre: Chiriaşii Doamnei Bârsan.
M. Sadoveanu: Zodia Cancerului (Roman istoric).
Damian Stănoiu: Furtună în Iad şi linişte pe pământ.

EDITURA „CUGETAREA" GEORGESCU-DELAFRAS BUCUREŞTI

Emilian Vasilescu: Probleme de psihologie Religioasă şi filosofie morală.
Emilian Vasilescu: Apologeţi Creştini, Români şi Străini.
I. Gr. Oprişan: Vaduri şi Bulboane.

EDITURA „FUNDAŢIA REGALĂ PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ" BUCUREŞTI

Al. T. Stamatiad: Cortegiul Amintirilor (Poeme şi Poezii). Ediţie definitivă.
Pedro Calderon De la Barca: Viaţa este Vis (Comedie în 3 acte). Trad. din limba spaniolă de **Al. Popescu-Telega.**
N. Davidescu: Renaşterea (Poem).
Eusebiu Camilar: Cordun (Roman).

EDITURA „NAŢIONALĂ GH. MECU" BUCUREŞTI

Titela Col. Haqué: Tanti Radio, Povestea Poveştilor.

„TAUCHNITZ-EDITION" LEIPZIG.

Manfred Hausmann: Abel mit der Mundharmonika (Roman).
Werner Beumelburg: Sperrfeuer um Deutschland, Darstellung des Weltkrieges 1914—1918.
Werner Helwig: Raubfischer in Hellas (Roman).

REVISTE

„Transnistria Creştină", An. I, Nr. 2, Aprilie-Iulie 1942.
„Ramuri", Iulie-Dec. 1941, Mai 1942. Craiova.
„Viaţa Ilustrată", An. IX, Nr. 1-9, Martie-Noem. 1942.
„Revista Asociaţiei învăţătorilor Mehedinţeni", An. XV, Nr. 7, Sept. 1942.
„Revista Generală a Invăţământului", An. XXX, Nr. 4-5-6, Apr.-Mai-Iunie 1942.
„Arhivele Olteniei", An. XX, Ian.-Dec. 1941.
„Orizonturi", An. III, 11-12, IV, 1-2, Febr.-Mai 1941, Galaţi, IV, 3-12, Martie 1942.
„Analele Educaţiei Fizice", An. X, Nr. 1, 1941. An. X, Nr. 2, 1941.
„Analele Moldovei", Vol. I, fasc. I-II, Ian.-Dec. 1941.
„Biserica ortodoxă română", revista Sfântului Sinod, An. IX, Nr. 7-8, Iul.-Aug. 1942.
„Analele de Psihologie", vol. VIII, An. 1941, Dir. C. Rădulescu-Motru.
„Vatra", An. VII, Nr. 1, Ian. 1942. Nr. 2-3, Febr.-Mart. 1942. Nr. 6-10, Iun.-Oct. 1942.
„Biserica şi Şcoala", An. LXVI, Nr. 4-52, Ian.-Dec. 1942.
„Universul Literar", An. LI, Nr. 3-31, Ian.-August 1942.
„Gazeta Municipală", An. XI, Nr. 506-532, Ian.-Aug. 1942.
„Acţiunea", An. XIII, Nr. 3632, Iulie 1942, Galaţi.
„Gazeta Transilvaniei", An. 104, Nr. 77, Oct. 1941, Braşov.
„Tribuna Tineretului", An. V, Nr. 100, Iulie 1941.
„Raza", An. XII, Nr. 642, Dec. 1942, Chişinău.
„Dobrogea Jună", An. XXXVIII, Nr. 47-48, Dec. 1942.
„Tribuna Şcoalei", Aprilie 1942.
„Ortodoxia", An. IX, Nr. 16-85, Dec. 1942.
„Informatorul Comercial al Cooperaţiei", An. IV, Nr. 16, Iulie 1942.
„Răsăritul" Nr. 11-12, Ana 1941.

COLECŢIA „CONVORBIRI LITERARE"

CĂRŢI APĂRUTE:

TEODOR AL. MUNTEANU, Meri domneşti (Poeme) Lei	60
C. FÂNTÂNERU, Poezia lui Lucian Blaga şi gândirea mitică (Studiu) . . . . „	100
G. MURNU, Tropare (Poezii) . . . . „	80
G. MURNU, Altare (Poezii) . . . . „	80
W. v. GOETHE, **Faust** (I şi II) trad. de **Laura M. Dragomirescu** . . . . „	300
I. AL. BRĂTESCU-VOINEŞTI, Strigăte de alarmă în chestia evreească . . . . „	80
GENERAL RADU R. ROSETTI, Mărturisiri I . . „	80
EMIL VORA, Cartea Plecărilor (Poeme) . . . . „	50
RONSARDA CASTRO, Opal (Poeme) . . . . „	70
W. v. GOETHE, Hermann şi Dorothea, trad. de **Laura M. Dragomirescu**. . . „	60
PETRE PAULESCU, Fuga în Azur (Poeme) . . . „	40
GEORGE BAICULESCU, Activitatea folkloristică a lui Nicolae Filimon . . . . „	60
PETRU IROAIE, Omenia românească . . . . . . „	50
LUCIAN DUMITRESCU, Fraţii mei, oamenii (Poezii) . „	70
GENERAL RADU R. ROSETTI, Mărturisiri II . . „	80
D. NESTORESCU, Plaiul (Poeme) . . . . . . „	60
STELIAN METZULESCU, Hora Fantomelor	50
MARIN RADU VOINEA, Asceză (Poezii) . . . . „	80
O. PAPADIMA, O viziune Românească a lumii . . .	150
EUGEN MICU, Serenadă (în sol major)	100
LUCIA MIHNEA, Strune de argint (Poezii) . . . „	150
GRIGORE SĂLCEANU, Poemul creaţiunii (versuri) „	100

LEI 100.—

BUCOVINA I. E. TOROUŢIU, BUCUREŞTI

25,00